

OPUS

13

3. évfolyam, 4. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: H. Nagy Péter
 Szerkesztők: Csanda Gábor, Vida Gergely
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Nyomta: Text-Print Nyomdaipari Kft., Győr
 Egyes szám ára: 2,60 euró. Éves előfizetés: 14 euró
 Megrendelhető a kiadó címén
 Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, III. ročník, 4. číslo
 Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479
 Sídlo spoločnosti: Laurínska 2, 815 08 Bratislava, IČO 30806372
 Vydavateľ: Gyula Hodossy
 Šéfredaktor: Péter Nagy, H.
 Redaktor: Gábor Csanda, Gergely Vida
 Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
 Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
 Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Tlač: Text-Print Nyomdaipari Kft., Győr
 Cena jedného čísla: 2,60 euro
 Celoročné predplatné: 14 euro
 Registračné číslo: EV 3714/09
 ISSN: 1338-0265

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR
 program Kultúra národnostných menšín 2011

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Kormányeltörésben

H. Nagy Péter: A Domonkos-blokk elé	2
Ladik Katalin: Gyertyafényt szopogató angyal [esszé]	3
Balla D. Károly: Vándorló egyetlen [vers]	5
Barak László: Én? [vers]	6
Kemenes Géfin László: Máté és Lajos- Ferdinánd a helgolandi strandon [dialóg]	10
Németh Zoltán: -é//l///n/i e//képzelt- [vers]	13
Papp Tibor: kollektív acrosztichon; privát telesztichon [vizuális költemények]	14
Szászi Zoltán: ormánytörés [vers]	16
Telmah Cima: Lenni vagy nem lenni – SF-monológ – [vers]	18

Fikciók

Fehér László: Kurt Kettő [novella]	20
Szalay Zoltán: Fogság [novella]	28
Jankovíc Nóra: Nappalok sötétsége [novella]	33
Fehér Kriszta: Eleni [novella]	51

Szunyog Zsuzsa: Anyámok számozatlanul (részlet) [novella]	55
--	----

Hölgyválasz

Brutovszky Gabriella: A polimorf „Szíve(s) könyve)cske” [tanulmány]	60
Poór Marianna: Törvényen kívül? Galgóczi Erzsébet kisregénye [tanulmány]	68
Sós Dóra: Az AL avagy a lernéi hidra [tanulmány]	73

Palimpszeszt

L. Varga Péter: Könyvvé lett világ (Kovács András Ferenc: Bohócöröklét) [recenzió]	91
Vízkeleti László: Alkalmazott nyelvészet (Simon Szabolcs: Nyelvi szondázások) [kritika]	94
Hushegyi Gábor: Juhász R. József – para-normál sport a művészetben [bemutatószöveg]	98

Munkatársaink	100
---------------------	-----

H. NAGY PÉTER

A Domonkos-blokk elé

¹ Thomka Beáta:
Előszó. In: uő
(szerk.): *Domonkos-*
symposion.
Tanulmányok
Domonkos István
műveiről. Kijárat,
Budapest, 2006, 8.

1971-ben, 40 évvel ezelőtt keletkezett a magyar líratörténet egyik legemlékezetesebb darabja: Domonkos István *Kormányeltörésben* című verse. Bár a mű értelmezésével évtizedekig adós volt a magyar irodalomtörténet-írás, „immár jelentősen szélesebb körben hat, és jelenléte a tágabb költői, irodalomtörténeti, kritikai reflexióban is érzékelhető”.¹

A vers keletkezésének apropójából folyóiratunk egy kortárs költészeti blokk összeállítását tűzte ki célul, mely egy fontos Domonkos-idézet újraírására épült. A felkérés szerint olyan „szövegeket” vártunk, amikben valamilyen formában – akár szó szerinti vagy torzított idézetként – szerepel az alábbi töredék:

„nem gondolni kollektív
nem gondolni privát”.

A *Kormányeltörésben* eme híres sorai természetesen szabadon variálhatók voltak, akár szét is írhatták, össze is keverhették alkotóink; elvárásunk mindössze az volt, hogy felismerhető legyen a műre történő utalás. A felhasználás irányát, módját – és annak kontextusát – sem rögzítettük, mindössze az „ihlet” forrását helyettesítettük az adott részlettel.

Blokkunk a felkérésre született műveket – és Ladik Katalin esszéjét – tartalmazza. Ezúton mondunk köszönetet azon szerzőinknek, akik elfogadták meghívásunkat – Balla D. Károlynak, Barak Lászlónak, Kemenes Géfin Lászlónak, Németh Zoltánnak, Papp Tibornak, Szászi Zoltánnak –, és ily módon is hozzájárulnak a *Kormányeltörésben* emlékezetének fenntartásához, további értelmezéseihez.

LADIK KATALIN

Gyertyafényt szopogató angyal

*mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren*

Domonkos István: *Kormányeltörésben*

Domonkos Istvánt negyven éve láttam legutóbb Újvidéken, az akkor még létező Jugoszlávia nevű országban, ahol barátainkkal, ismerőseinkkel együtt éltünk, akik közül többen eltávoztak az azóta már nem létező országból. *Én nem bírní nemzeti / fogások erős szaga / csinálni külföldből / portable haza* (*Kormányeltörésben*, Djuphult, 1971). Ellentmondás? Hogy lehet eltávozni onnan, ami nem létezik?

EGY KETTÉVÁGOTT ALMA TÁNTOROGVA HÁROM SOR SZÖGES-DRÓTRA DÖLT, ÉS MEGDERMEDVE, MEZÍTELEN HÚSÁVAL VILÁGÍT, AKÁRHA MAGASFESZÜLTÉGŰ ÁRAMÚTÉS ÉRTE VOLNA A GYÚJTÓTÁBORBÓL VALÓ MENEKÜLÉSE KÖZBEN.

Negyven évvel ezelőtt ezt kérdezte Domonkos verse: *vers lenni kérdezni: / bírni el pici egér / hátán egész-ház / ha bebújni lyuk?* (*Kormányeltörésben*). Akkoriban még nagybetűs Verset is szeretett volna írni, akkor még hitt a Költészetben, holott néhány sora már e hit ingatagságáról is tanúskodott: *mert mi a való: / míg írom ím e versemet, / a deszkafalon át hallom, / az újságíró s az ács / hogyan horkolnak, szellentgetnek. / S az angyalokat csak kitaláltam, / nem a sorok miatt, / azt hittem, angyallal / szebb a hó, a füst, a házak, a szénnyomok, / azt hittem, Noé bárkája a vers...* (*Kontrapunkt*)

Igen, a vers Noé bárkája. Lélekvesztő. A költészet tehát lélekvesztés? Meglehet. A lélek elvesztése, és szerencsés esetben a lélek megtalálása is: *vers lenni tócsa / beleülni lenni szivacs /...* Ki számára lélekvesztés a költészet? Többnyire a költőnek, ritkábban az olvasónak. A költő, Domonkos lelke a vegytisztítóban van, írja, és hogy *az anyaországot a szabadság nagyon megviselte*. Ez a csúfondáros rap-grimasz a HU-nak szólt.

A SZEMKÖZTI PÁROS OLDALON, KIFESZÍTETT FEHÉR VÁSZONFALBA EGY EMBERI ÁRNYÉK KAPASZKODIK KÉTSÉGBEESETTEN. UJJAI MEGGYŰRIK AZ ÁTTETSZŐ, ÁTHATOLHATATLAN FALAT.

A költőnek nincs kijárat. Az átlátszó vászonfal a vers bedeszkázott, álságos kijárata, ahol a deszkákon *agyara nő a fény sugárnak*. Nem csoda, ha ilyen zárkában a költő magától tanul meg lopni, hazudni, ölni, sírni. Aztán *a konyhaasztalon / a kilátástól vakon / gyertyafényt szopogatnak / alutáplált angyalok*.

Emberek? Színek vagy istenek? Egyre megy. Az áldozatokon már nem segíthetünk.

A YU-HU- RAP REDŐZÖTT, LEOMLÓ FÜGGÖNY-FAL ZÁRKÁJÁBAN EGY CSÜGGEDTEN ÁCSORGÓ LÉNY, EGY *ALUTÁPLÁLT ANGYAL*, MEZÍTLÁBASAN, RÁ NEM ILLŐ NAGY ZAKÓBAN, HÁTULRÓL LEFÉNYKÉPEZVE. VAJON Ő VOLT-E AZ AZ ÁRNYALAK, AKI A KIFESZÍTETT VÁSZNIFALBA OLY KÉTSÉGBEESZETTEN KAPASZKODOTT?

Domonkos halántékra támasztott kézzel, arccal az ablaknak, összehúzott szemmel, merőn néz az ablaküveg mögötti idillikus tájra, vagy csupán az ablakban árválkodó muskátlit figyelni elmerengve? De meglehet, hogy azt az önmagát ringató belső tengert figyelni, azt, akitől több mint negyven évvel ezelőtt verseiben még áradozni tanult, és akinek partján immár mélységnek álcázott közönnyel, botladozó rap-ritmusban, talicskán tolja sok-sok kitalált életét körbe-körbe a végeken. Hiszen valahová mégis tartozni kell.

Hvar, 2011. június

Underground biciklizés – cél, 2001, Bandung, Indonézia. Fotó: archív

BALLA D. KÁROLY

Vándorló egyetlen

botom ha lenne csak vándorló egyetlen
mehtének világgá plakáttal hátamon
mehtének civilként mehtének fegyverben
lebuknék előre amikor hátravon

temérdek súlya a nyakamban batyunak
ahol a kenyerek olvadó szalonnák
hatalmas éhséget titokban vajúdnak
vissza is jöhetnék menjek el azt mondják

nekem a barátok ellenség rám legyint
botom ha lenne csak vándorló egyetlen
elmennék megjönnék újra és már megint
senkiért maradni nem tudnék mellettem

elviszik bot nélkül mégis a testemet
eladják magányom kollektív csapatért
magán ki belehal köz aki eltemet
hazává így lesz a tévesztett csatatér

sakkozni leülök hadd legyenek nyeretlen
édes a veszteség ha közös ha privát
botom ha lenne csak vándorló egyetlen
gondolnék magamnak mennybéli fapinát

BARAK LÁSZLÓ

én?

A rakodópart alsó kövén ültem,
néztem, hogy úszik el a dinnyehéj.
Alig hallottam, sorsomba merültem,
hogy fecseg a felszín, hallgat a mély.
Míntha szivemből folyt volna tova,
zavaros, bölcs és nagy volt a Duna.
(József Attila: A Dunánál)

Boros, bolond szivemnek vére
Kiömlik az ő ütemére.
Ez a fekete zongora.
(Ady Endre: A fekete zongora)

nem gondolni kollektív
nem gondolni privát
(Domonkos István: Kormányeltörésben)

A skizofrénia a pszichotikus betegségek egy csoportja (a pszichózis a realitásérzék részleges vagy teljes elvesztését jelenti), az elváltozások érintik a személyiség egészét, a gondolkodást és a magatartást. A tudat mind-ezek ellenére tiszta marad, és az intellektuális képességek is fennmaradnak.
(betegsegek.wyw.hu)

én
én lenni szancsó panza
nem lenni kannibál
én lenni ember
én magamat zabálni
naponta enni maszlag

én lenni nyelv
nyalni bélyeg
szívni kender

én nem gondolni nemzet
nem gondolni érték
úr
hatalom
attila
árpád
török uralom
habsburgok
szabadság/harc
trianon
marhavagon
én lenni kormányon törés
hasadék vitorlán
lenni szálla állam úr torkán
én leszarni szakramentumát

én tükörben állni
reggel délben este
nem gondolni kollektív
gondolni privát
én lenni emberbőr-kötésben
ördög/angyal
angyal/ördög
én nem mondani imát

én lenni amatőr színjátzó
gyepmester
őrzővédő
portás
rendszergazda
én színlelni halál
belehalni jószág
én sántikálni rosszban
nyögni adósság

én mímelni ember
fehéret feketét sárgát
hurkot kötélen
frigyládán rózsaszín spárgát
szavonarólát
körülmetéltet
donkihótét
én számolni percek órák napok
én akarni jólét

én szagolni rothadást évről évre
én szorongatni magamat fonnyadó marokba
nem verni asztal
én verni dákö
nem mondani tuti
én elsírni magamnak gyávaság

én nem menni lakni külföld
nem érteni idegen beszéd
nem érteni himnusz
nem érteni kormány
nem érteni eltörés
agyamban lenni habverő

én kerülni csatatér
én nem tudni ki lesz nyerő
milyen a finis
én elmenni fizetővendég
hetedhét ország üveghegy
én inni csakis kisüsti
nem inni ginisz

én lenni nagyon-nagyon privát
hajtani lompos
szeretni pinát

én termelni pénzmag
megunni számár
lecserélni trabant
én akarni pejparipa béemvé krájzler

konzumálni barbibaba pörkölt hamburger valóvilág
én imádni család gyerekek unoka
szervedni asszony fűnyírás vakondok
habzsolni kocsonya madártej
én leszarni kollektív gondok

én lenni fogyasztó
spájzolni befőtt
cseresznyék barackok almapaprika
én vitatkozni papagáj
mosni csőr mosni száj
tisztogatni kalitka
elmenni temetések
varratni uniformis gyászhuszár
én rendelni családi kriptá

én lenni szancsó panza
nem lenni kannibál
én lenni ember
én magamat zabálni
naponta enni maszlag
nem érdekelni világegyetem
morris laing russel nietzsche
kepler galilei newton
einstein poincaré lukács
marshall mcluhan
én tükörben állni
reggel délben este
én nem csípni filozófia
nem gondolni kollektív
nem gondolni privát
én kiröhögni írók költők
allen gregory lawrence jack william charles
utálni küldetéstudat lázadás szerelem bolondok
bálint attila endre mihály sándor
lászló istván gergely péter gyula
csacsim megenni minden dinnyehéj
én kiinni duna
lehungyozni fel/tüzelő múzsa fekete zongora

KEMENES GÉFIN LÁSZLÓ

Maté és Lajos-Ferdinánd a helgolandi strandon

A tenger ma nyugodt, dagály van, apály van, szépen süt a hold

Mennek-jönnek szembe egymással, két olyan szellemalak-féle, az egyik behajolva a szélbe hátán összekulcsolt kézzel, a másik hadonászva olykor üstökét vakarva

ARNOLD: Jó estét, jó estét, maga furcsa idegen

CÉLINE: Mit jóestézik itt nekem ... mért, maga nem idegen? talán bizony valami zsernyák, netán címzetes lelkész, ami egyre megy... minek az a pofaszakáll, mit koslat itt utánam... dán? svéd? de ha a filhallásom nem csal, akkor egyik sem

ARNOLD: Nem nem, egyik sem, valóban, hallgatom csak én tenger korholását, kavicsok csörögését, ahogy hullámok vetik oda a fönyyre, és fáj, hogy az igazi múltat, szent hagyományainkat, a hitet eltemeti a hitetlenség zúzaléka

CÉLINE: Dehogy, dehogy ... marhaság ... téves az infó... rosszul veszi a lapot, apuskám... sok a könyvtár, a régi papír, túl sok van megőrizve... nézze, ott az a Sartre... a Mauriac... a Gide... az a grafomán Proust... jaj az ízületem... a gyulladásom... e g y i k nagyobb segg, mint a másik ... de bezzeg a Montaigne, a Rabelais, azokra senki rá se ránt... Zolára sem... Racine kell nekik, a hülye anyjukat

ARNOLD: De hát azért engedje meg, Shakespeare, Milton, Chaucer, mind kiszórni a progresszív hajóból, és hát az antik mesterek, Szophoklész, ő is az Égei-tengernél hallgatta eme tengerdörgést, de akkor ott a mélyben zöngött az isteni basszus Apollón, Mnemoszüné leányai a helyükön valának, és a Központ a Logosz a *harmonia mundi*

CÉLINE: Most meg csak a *mundér*, igaz-e?... én aztán bezupáltam... Flandriába, hova máshova, 70%-os hadirokkantként ért meg az obsit... a Claudelt, az Eluard-t nem láttam se Ypres-nél, se a Somme-nál... volt a tiszteletes úr valaha szanitéc? én doki is, aztán Clichyben... annyi szimulánst, te jó isten ... de fizetni?... és akkor az *Utazás*... mármint az enyém, azért se osztottak tisztike-

resztet, gondolhatja... a valóságos migrációimról majd máskor... megvan! maga ánglius! akkor azért könnyebb... nem az a Jacquespere, hanem a Hardy, a Lawrence... azok igen... nem francúz svihákok, szélhámosok... mert központ, logosz sehol ónáluk... sehol otthon, sehol háztűz... csak ilyen peremvidéken kószálni naplemente után... mint mi is... senki földjén... oké, nekem nyolc... de hogy maga is?

ARNOLD: Igen, magam is, és miért mondja, hogy én tiszteletes? Nekem sem volt, higgye el, Rugbyban atyám ökle alatt, meg Keats árnya, Tennyson Browning ott mellettem, hogyan mászni ki, mondja, csak egy új póthittel a hittelenségben, a k k o r , amikor megrongálódott a tiszta hagyomány hajója, ki őrzi mégis, ha nem a költő, nem lángoszlop, nem törvényhozó, de mentőszigony mégis a kézben, européer, a szent hajó zátonyra futott, korcs ivadékok marakodnak a koncon, mintha ott, valahol Áfrikában lenne, vízilovak közt, olifántok...

CÉLINE: Bezony, azok is szeginek, ormányeltömésben a parton... látam, voltam én arrafelé... tuskótappancsok meg zsupsz! földobva szépen ... kavics csörgött ott is... de hogy mindenki hitt vóna? Platón? Tökély? Örök fogalmak? Honnét szopta a balfék, tanácsadó akart vón lenni Szirakúzában... Az az Epikúr csak jobban kúrta, nem?... az érzékek egyedül, szólt Lucréc... vagy Lucullus... Maga mégis nem zsarú? Interpol? Mert én Dániában ültem ám a sitten ... ki nem hitt akkortájt a Führerben, kérdem én? vagy ez Svédia erre?

ARNOLD: Igen, lehetne, de a maga szerencséje, hogy ez itt teuton felségterület, és maga is verte a tamtamot, az a vérfürdő nem volt bagatell, nincs földi vezér és tán égi rend sincsen már, eltemette a kavicsos sodrás, csak a szeretet tart meg egyedül a lélek szurokfekete bugyrában, hiszen úgylis meghalunk mindnyájan, rossz helyen, téves csatatéren, nézze, elmaradott bugris hadak ütköznek az éjszaka mélyén, szeressük egymást kollektíve is, privátim is, egyéb nem maradt a kánai (kínai?) menyegzőből, a maga komenista vagy milyen kiáltozásából...

CÉLINE: Oké, oké, az éjszaka mélyén, köszi, de mi maga? népnevelő? prédikál, elsózna valami ócska elvont portékát... de nem, ide hallgasson, ott volt Kamerunban ... az a hadnagy haverom... húszéves továbbszolgálatot vállalt abban a trópusi pokolban... csak azért, hogy alig ismert kiskorú unokahúgát tisztességben fölneveltesse „odahaza”, a búsban... érti maga ezt?... nem érti... én sem értem ... csak annyit esetleg, hogy nálam se privát nem gondolni, se kollektív... mit ... ahol már egyik sincs külön-külön... bebújni magába a szeretett testbe... a húsba... nyista semmi a húson kívül, a nemgondolt megfoghatóba... rátenni a kezét, de nem csak rátenni... becézni-puszilni új nyelven... új nyelven... a kis hadnagy nyelvén... ezen a nyelven írni az ideák ellen... aztán úgylis eljön a maga bugris serege... bekapálnak... tengerről a szél... a macskám se szagol utánam...

ARNOLD: Rendben, maga is csak mondja, mondja, a felét sem hiszi el, a másik fele meg zagyvaság, ne vitatkozzunk, az ott már az én vitorlásom, a magáé is horgonyt vet nemsokára, nincs más, igen, feltámad a szél, ez a harmónia

Egymásnak hátat fordítva elindulnak ellenkező irányban, a holdat felhő fedi el, besötétedik

Szentendre, 2011. május 20–26.

Underground sízés, 2004, NIPAF fesztivál, Nagano, Japán. Fotó: Juhász Zsuzsanna

NÉMETH ZOLTÁN

-é//l///n/i el///képzelt-

//nem/////gondolni///születtem/////nem///
//élni///nem///a léptekért///nem///született///nem///
///halni///sosem/////nem élni///semmikor///nem halni///
//élni///nem///a léptekért///nem///született///nem///
///nem/////gondolni///születtem///nem///privát///nem///
///halni///sosem/////nem élni///semmikor///nem halni///
nem ő:
ez volt minden vagyona: te tudod,
//milyen////////nyáron a trópusi///havazás///elszánt///
///elképzelt///egy/havazás/////nyáron///te///tudod
//van abban egyetlen hópehely/////egészen konkrétan?
////////egyetlen////////konkrét////////hópehely////////
////////legalább///nem képzelné///nem gondolni///
/egyetlen hópehely///abban///az////////
///nem egyetlen///hópehely///abban///az///elképzelt///
//egészen konkrét////////hóésésben?
//van abban egyetlen hópehely/////egészen///
////////konkrétan?////////nyáron a trópusi///havazás/////
elszánt////////elképzelt////////havazás/////nyáron///
//van abban egyetlen hópehely?/////
///te///tudod?/////
///te///tudod?/////nem gondolni?////////
///egyetlen hópehely/////egészen///egyetlen////////
////////tudod?/////
///nem gondolni///születtem///nem élni///nem tudni/////
/egy ilyen////////hóésésben///nem tudni///
//nem kollektív///én///nem élni///a léptekért///nem itt//
///nem gondolni///nem///nem élni///nem tudni/////
//egy ilyen/hóésésben/////
felfelé
nincs is////////nem volt////////soha/////

neked

kollektív acrosztichon

noha a mákgubó hasából
Enyhe a szerelem ami kilábol
mondja a harmad tyúkszó

gyáva melódiája
Olyannak aki hátát adta a halálnak
néha a mákgubó hasában
drótozott búrájában mondja
Olyannak aki arcát adta a halálnak
langyosan a búrába temetkezőnek
nem pedig a fejenállva szeretkezőnek
íngyen kerepelőnek

kurvák mögött apácapehely
Ott a dobok hangja mélységet jelent
lemondok rólad szemérmetlenül
lemondok a kibékülésről
elszállok mint füstnél is könnyebb szürke toll
kiégett belőlem az emlékezés
taknyos műjég a síkság
íves szemöldököd boltí
Ve alatt a vereség tornáztatja az agyat

privát telesztichon

a ruhád az ottho**n**
csillogó vízkévéid erej**e**
csak bizsergő levegőzés benne**m**

az emlék lassan kié**g**
összegabalyodik az ösztönlánc**o**
lat a végtelenül üres szemhatáro**n**
tudom jól hogy indulatos bokrai**d**
valahol itt r**o**
gyadoznak repedeznek a vezércsel**l**
közvetlen közelében a befejezete**n**
alföldi ártézi**i**

kútak gombakala**p**
jának védelmében mint a kamaszko**r**
de te egy igazi öklömny**i**
harangnyel**v**
lehetnél aki ízzé-porr**á**
harangozod ezt a kacska világo**t**

SZÁSZI ZOLTÁN

ormánytörés

azt a nemet mindenki kimondja
ez az a nem amire mindenki nem gondol

az a kollektív nemi iszony
azt nem lehet gondolni
kollektív tagadás és ellentét
az igen az
amit mindenki kimond
az az az igen
amit mindenki gondol
nem gondolni privát piát hozzá
a női nem amit utálok
csak az igen
csak azt szeretem
mert ennyit hagynak
ormánytörésnek

ormányok torzók kétharmados feketék vagy bordók
jointot sodrók agresszív zöldek
kiverik bennem a nem gondolást
hanem a csónakost is kiverik meg a csónakosét is
ki kormányt tört
kormánytöréssel jutottunk ide
meg hej ha én gazdag lennék

de nem
nem lenne az mit akartak anno
nem gondolnék csak privát és nem kollektívbe vinném
be a piát
élvezném magam

illesz hozzám
tormához a sódar
jó dal nem lesz abból ha
tele a szád
illesz hozzám sódarhoz a torma
nem megy már régen a szextorna
szopod az ideológiát
ahelyett hogy meghúznád a piát

mámort mára meg bort már nem gondolok
nem privát nem elvenni tőlem amim nincs
kiállt rám az ágyban poloska meg bolha
meg a lapos

állapotos lett mindegyik kivel nem voltam
tőlem nem nem kollektív nem privát ez így
bárkám nem viszem
csak zátonynak
filozofálás elvakít
kétharmadom elhagyom
kormányt török nem gondolni a kollektív
gondolni nem privát mert közönséges

TELMAH CIMA

Lenni vagy nem lenni

– SF-monológ –

Mindenki rájön,
hogy a művészet elhagyott
dolgokból áll.

A saját fingomat lélegzem,
génbuherált alak, kiberhamlet,
mitikus betolakodó.

Lenni vagy nem lenni,
ez nem kérdés,
az elmélet itt megbukik.

Nem gondolni kollektív,
nem gondolni privát,
ez itt a kérdéses hely.

Idő megáll, újraindul,
a napunk nóvává lesz,
apám halott, agyparazitám.

Az aszteroidák népe a feledésé,
visszataszító kultúra,
fantasztikus spekuláció.

Bizonyos ideológiák
nem érdemelnek mást,
csak kárhoztatást.

Az élet az úrben folyamatos
harc a bolygókon meglévő
dolgotk hiánya ellen.

De ez nem változtatja meg
a hozzáállásomat a drótagyú
műanyag babákkal kapcsolatban.

Mindenki rájön egyszer,
hogy a művészet talált
dolgotkból áll. Fingfanfár.

H. Nagy Péter gyűjtése

Paranormal Sport Activity, 1996, Short Duatlon Championship, Érsekújvár.
Fotó: archív

Štúdio erté
oddelenie duatlonu

Štúdio erté

József R. Juhász
András Bóna

Tréner: Ilona Németh

Adresa : Jereček 205, 940 00 Nové Zámky,
tel. fax 061/314210, E-mail: POGU@POST.SLOVAKIA

A győztes csapat – Vilázné druzstvo

The champion team

No.: ZF-96-0018959

Kurt Kettő

Azon a nyáron megmozdult valami a városban. Sokak szerint maga a város, ami máris további vitákat lökött szét a kávéházakban, az óceán partján és a szeméttel teleszórt utcákon. Mi lehet maga a város? Mindenki, aki füstös kocsmákban, kávéházakban és garázsokban idézte a hely szellemét, tudni akarta. Először is azt, létezik-e a hely szelleme, vagy minden csak egybeesés. Aztán ha előkerül a hely szelleme, befogni. Hogy mit kezdjen vele, arra mindenkinek megvolt a maga változata. A legtöbben pénzt akartak.

A zenekar a sokadik próbán járt túl, és nem akarta elgondolni, hány vár még rá. Az éjszaka végén, abban a sávban, amikor az idő mindenfelé a végtelenségbe nyúlik, a tagság szanaszét hevert négy emelettel egy üres utca felett. A Szőke beszélte rá őket, jobb itt gyülekezni. Távol vannak a beszűkült családtól, a vezetőség meg úgyszem a zenekarokkal törődik.

– Jó kis kiadó. Azért hívják így, mert itt a kiadó kiadó, basszák meg.

A dobos becsapta a stúdió ajtaját, amiről helyenként cafrangokban lógott a szigetelés. Csapódás, majd az ajtó lassan visszafelé lenggett, megint be, és leállt középen.

A tagság nem zavartatta magát. Egyetlenegy öngyújtó csattant, de az sem gyújtott meg semmit. A füst és a dekkék szaga szétterült, lassított ciklonokban kavargott.

– Nem tudom, mi az isten bajotok van – mondta a Szőke a füstnek. – Miből éljenek meg szerencsétlenek, belőlünk? Kell egy kis mellékes, nem? Majd ha nagyok leszünk, visszaadjuk.

Felállt, és a padlástér ajtajára akasztott zsebes mellényben kezdett kotorászni. Sőhajtott, és színpadiasan a plafonnak emelte a tekintetét. Átment egy égésnyomokkal borított asztalhoz, és kiforgatta a fiókjait. A dobos mocorgott a matracon, a gitáros megvakarta a csuklóját.

– Nem azért hívják Zsebesnek, te idióta, mert a zsebében tart bármit is. Övé a cég, de annyira azért nem hülye.

A Szőke egyenként visszadugdosta a fiókokat, és úgy tűnt, varázsigtét mormol az asztalra görnyedve, vagy káromkodik.

– Pont elég bizonyíték, hogy beenged minket. Megbízik bennünk...

– Kurvára semmi köze ennek a bizalomhoz. Tesz mindenre, rád, ránk, a Karmára...

Egy pillanatra minden úgy maradt a padlástérben. A zenekar feje próbált fenyegetően hallgatni, tekintetet mellékelni hozzá, de mindenki régen túl járt az efféle kirakati játssz-mákon. A pillanat ment tovább.

– Ezerszer mondtam, nem Karma!

– Én meg azt mondtam ezerszer, találj ki végre valami normális nevet. Nem mindenki olyan, mint te...

– Novoselic, mondták már, hogy olyan a neved, mint egy nyugtatónak? Kár, hogy az életben nem nyugtattál meg senkit. Hogy engem nem, az kurvaisten.

– ...nem mindenki tud azonosulni minden baromsággal, amikor a legjobbat kéne nyújtani. Kéne. Felfogtad?

– A névről nem vitatkozunk. Mondtam az elején.

Még egy kis keresgélés a látszat kedvéért. A frontember benyúlt pár matrac alá, körbejárta a padlástérrel, végül leállt az ablak alatt, és a kabátjába süllyesztette a kezét. Előhúzott egy törött cigarettát.

– Levehetnéd néha – bökött a dobos a ballonkabátra. – Ha nem tűnt volna fel, nyár van. Mikor fürödtél utoljára, he?

– Ez a te bajod – méltózt a Szőke. A cigarettát nézegette, és gyújtatlanul a szája sarkába tűzte. – Nem tudsz felülemelkedni semmin. Nem tudod meghaladni a burkod, az anyagot, se semmit...

– Hát az anyagot nekem nem is kell.

Megint a lefagyott csend, csak hosszabban. Az utcán odalent csikorgott egy kocsi, rövid időre beindult egy riasztó. A frontember nem mozdult, csak lenézett az alkarjára.

– Fogd fel, ez is miattatok van, te barom. A közös jövőnkért. Én vállaltam magamra.

– Szerintem meg azért, mert kibaszott felelőtlen idióta vagy. És most már nem is tudnád abbahagyni. Csak azt hiszed. Mind egyformák...

– Te meg ki az istenről beszélsz? Mi ez a *mind*? Nem vagyok olyan, mint...

A dobos felült a matracon, és meglötyögtetett egy félig üres sörösdobozt. Magára vont némi figyelmet, emelt hangon megszólalt.

– Ugyan. Arról van szó, hogy egyelőre padlásszerte világhírű Szőkénk összekeverte az idősíkokat. Megezik az ilyen látomásos lélekkel. Vagy nem olvasta elég jól azokat a redvás életrajzokat, amiken folyton nyáladzik. Arról van szó, hogy az anyag, a limuzin, a lukak és a pálmafák *utólag* jönnek. Először bele kell futni a világhírbe. És ahhoz mi kell? Úgy bizony, az idő szelleme.

– Nem a helyé?

– Nem mindegy? Mit csináltál te a suliban? Volt róla szó, hogy a kettő egy... Az a svájci zsidó fazon találta ki, hogy hogyan, azt nagy hirtelen nem tudnám elmagyarázni, de nektek nem is kell. Legyen elég annyi, hogy a hely és az idő szelleme. Einstein szerint is létezik, csak ő egyszerűen máshogy hívta. És ilyen hosszú egyenleteket írt róla, nem dal-szöveget. Jut eszembe, hogy állunk a szövegekkel?

– Haladok. Legyen elég annyi.

A Szőke visszavonult a stúdióba, kihúzott pár kábelt, és a tokba csomagolt gitárjával tért vissza. Igazgatta a zsebes mellényt, tett egy lépést hátra.

– Mit mondtok, he? Szerintetek hasonlít?

A tagság oda sem nézett. Hallgatólagosan beleegyeztek, hogy a próbának vége. Sorra felemelkedtek, megálltak, és beszívták a füstös levegőt. Az egész éjszakai szennyvezetés alatt ott volt a kipufogógáz, a város szaga, de valami a tengerpartról és a savas esővel öntözött fenyőkből is.

– Azt hiszed, tényleg nézi? Azok után, amit csináltál, még egyszer nem hagy benne semmit. De nyilván, igen, hasonlít... – lelkesedett a dobos.

– Ja. Talán nyúlkáltak benne, talán nem. Kit érdekel? – így Novoselic.

A vezér nem törődött velük. Nekicsapta az ajtót a padlástér falának, a hangja a lépcsőházból jött vissza.

– Kapjuk el a szellemet. Valami közeleg, valami szembejön...

A többiek a zsebes mellényt vizslatták, és az emlékeikben kutattak.

– Mint egy kibaszott krimiben. Mindig arra kell figyelni, amit sose gondolnál. Azért jöttem el otthonról, hogy megtanuljak túrhetően gitározni. Meg persze hogy gennyesre keressem... keressük magunkat, és akkor mi dönt el mindent? Hogy áll ez a rohadt mellény, az.

– Mondtam, senki nem nézi. Nem is itt tartja már, holtbiztos. Menjünk, keressünk bébit ennek a hülyének, ki tudja, talán a lángját is meggyújtja.

– Mondjanak, amit akarnak. Az a szellem nem szellem.

Végigjártak néhány helyet a régiek közül, Üveghegyma, Szlörpi és a Szuper Nyolcas. A tengerpartig nem merészkedtek, az az új helyek tartománya a nyakkendősökkel és a zenegépekkel, vagy ami még rosszabb, a pincékből vagy a használaton kívüli tetőterek-ből kidübörgő, együtemű zakatolással. Időnként az autókból is jött.

A dobos szerint nem kellett volna ilyen leányékoltan viszonyulni az új időkhöz.

– Pont nekünk. Mi vagyunk az új világ hírnökei... vagy hogy is mondta... törvényhozői. És úgy viselkedünk, mint akiket otthon hagytunk. Pont azért, hogy távol legyünk.

Az utca közepén haladtak, fej fej mellett. A Szőkének a jövő falát megrohamozó csatársor jutott eszébe róla. Kár, hogy a neonfényes nyálkában csoszogva, lépésben. Az utcának nem látszott a vége. Nem tárult fel belőle kilátás se a tengerpartra, se kereszteződésre, se annyira amerikai, nemtörődöm módon profilból elhúzó kocsikra.

– A szellemnél tartottunk. Miért nem?

– Egyszerűen nem. Nem szellem, hanem ribanc. Oda megy, ahol már eleve látja a pénzt. Mi következik ebből?

– Ha így lenne, soha senki nem startolt volna el a földről.

– Nem is röppentek fel. Csak úgy tűnt. Előre elrendeztek mindent, ahol ezeket a hirtelen csodákat látod. Megírtak mindent előre, az életrajzot, egy-két lemezt, a törést meg az öngyilkot. Esetleg a házat és a sövénykerítést, ha mégsem.

Az utca sötét tömegben, egy ablaktalan tűzfalban végződött. Visszafordultak. A Szőke úgy találta, itt, a sötétség mélyén helyénvaló belekezdeni.

– Hé! Várjatok!

A sorfal haladt pár métert, aztán tengett-lengett, kelleetlenül visszafordult. Novoselic nekitámaszkodott egy fekete motorháztetőnek. Riasztó itt nem valószínű.

A hosszú hajú árnyék szemben kivette a gyújtatlan cigarettát a szájából, és mutogatni kezdett vele. A többiekben homályos asszociációk ébredtek holmi népzévekről vagy közös zenei bálványaikról, de ez a loncsos alak egyik sem lehetett. Mégis áradt belőle a tompa vonzerő, ahogy egy elszabadult autót bámul az ember a felüljárón. Kíváncsi a röp-pályájára, a becsapódásra, egy-két napig pedig lankadó kíváncsisággal lesi a híreket, hátha kiderül, ki volt a kormány mögött, aki röptette.

– Ha tudnánk, mi az, rég itt hagytuk volna...

– Mit?

– Semmi, semmi. A karizmádról csusszant ki. A karizmodról, érted, haha! – göcögött a basszeros. A feszültséget enyhítendő belecsapott egy sárhányóba.

– Értékelném, ha legalább akkor próbálnátok összeszedni magatokat, amikor éppen próbálom menteni az istállót. Nem gyulladt ki, semmi ilyesmi. A lovak éppen hogy kurvára elaludtak. Lassan dagadnak, csak a zabra meg arra gondolnak, ami a lábuk között. Nem kell megkorbácsolni a lovak szemét...

– Uramisten, hagyjuk a hippiket. Csak ezt az egyet kérem. – Novoselic nagyon keregett valamit a zsebében, de hiába.

– Könnyű lenézni a hippiket. És a Beatlest is, látom, mire gondolsz, hiába húzod úgy a pofád. Tudtak valamit, amit a lázadók nem, hiába ordítóznak maguk se tudják, miről, értitek, tudták, hogyan kell megérinteni a tömegek lelkét. A lélek a mi nyersanyagunk. Felszínre kell hozni...

A cigaretta könyökből fejmagasságba röppent, és úgy maradt. A lendület pár pillanatra kitartott, aztán elpárolgott a sötétség mélyéről. A többiek ugyanúgy dőltek a karosszéziákhoz, mint addig. Az eső nem akart eleredni, nem vágott be villám, nem derengett fel a szürkület az ég alján ellenpontként.

– Úgy is mondhatnám, mi vagyunk... a kapuk... – próbálkozott a Szőke tovább a kimondhatatlannal.

– Mondtam már, hagyjuk a hippiket. Figyelj, a füzet nálad van?

– Nem értesz semmit, te barom!

– Dehogynem. Mondtam párszor, hogy mindig legyen nálad. Akkor csak leírnád, mint például ezt is. Nem nagy szám, de ezeket hiba is lenne túlbecsülni. Minden második sor végére odatennénk, hogy *baszott*, ennyi. Meg is volnánk az egyik szöveggel. Máris beljebb járnánk.

A Szőke felemelte az öklét, a másik kezével fájdalmasan dörzsölgette az alkarját.

– Még mindig fogalmad sincs. Az anyag csak eszköz...

– Rohadt hosszadalmasan tudod kinyögni, mire van szükséged. A lelkedhez természetesen, mi máshoz, meg a bányászáshoz. Kár, hogy legalább annyira tisztában vagy a felállással, mint mindketten. Mindhárman. Én, te és Grohl. Minket nem érdekel ez a te szarságod. Nem ismerünk senkit, nem ismertünk, nem fogunk ismerni, a Zsebes szemében meg már régen sehol sem vagy. Nagyon úgy néz ki, itt az ideje a nagy Ezüstpapír és Kisseprű Remixnek. Ha rám hallgatsz, előtte még bekapcsolod a magnót, hogy valami művészt is hátrahagyj. Gondolj az anyádra. Meg a lányokra.

Novoselic végleg elfordult. A sarkon balra, az Üveghagyma felé vette az irányt. Kit érdekelnek az árak, fizessen a másik kettő, ha akar. Ő meglesz a gondjaival, egy filctollal és egy szalvétával a sarokban. A nyálkás utca szájából előkerült Grohl, nagy sokára a Szőke, utána az eső sercegése, mint egy lemez végén.

A kis szobát beterítette a költészet. Lendületes, apró betűkkel teleírt lapok formájában, meg egy bajuszos fiatalemberében. A költő szívesen képzelte magát egy felső, közös lépcsőfokra egy oszlopsor előtt, minden született költő eredendő hazájában valahol a múzsák alatt, amint... Az aminttal általában gondok adódtak, mert a magasztos látomás mindig a hevület csúcán ragadta magával, és ilyenkor a formálódó mű azonnal továbblökte a soraival, le a kis szobába, el az oszlopsortól. Vagy túl sok vörösbor után.

A szoba pár lépésnyi volt minden irányban. A költő feszesen járt fel-alá, és igyekezett nem lépni a lapokra. A menetelésen kívül nem hallatszott más, ám a költő biztos volt benne, hogy a csend csalóka. A vihar mögötte áll, személyesen az ő válla mögött. Azaz nem áll, kavargog, morog, és előbb-utóbb ellenállhatatlanul kitör. Mostanában ritkán mozdult ki a szobából, legfeljebb egy-két kávéházba, de így is hallott eleget hozzá hasonlóan heves és kapkodó tekintetű barátaitól. Az ifjaktól.

Az ifjak lépéseit titkosrendőrök figyelték, és az igazat megvallva a költő sem lehetett egészen biztos benne, hogy némelyik nem tartozik a korona ügynökei közé. Mindent olyan jól megtanultak, a költő ifjúkorának vándorszínészeinél legalábbis jobban. A szemük izzott, a kiejtésük rendben, nyoma sincs rajta a németnek. Ám ha akadtak is, nem sokat számítottak. Egy bizonyos határon túl már nem, és az ifjak szinte érezték, hogyan emeli őket a válára a nép lendülete. A népé, ami helyett mindent megtettek, kimondtak és elvégeztek.

A költő megállt, a pipájával matatott. Gyújtatlanul visszatette, leverte a poharát, de nem törődött vele. Egy huzatra kiitta a maradék bort az üvegből. Léptei nyomán a sok százezer többi lépés jutott eszébe, a besúgók surranása, ami mindig csendes, kivéve a végén, amikor karhatalmi támogatással jönnek. A nép léptei, amint lassan egy menetre dübörgő sereggé állnak össze. Mindehhez a dal.

Felvett egy lapot a földről, mellé emelt egy másikat, összehasonlította a kettőt. Szája sarkába tette a tollat, és nem kellett erőlködni, hogy ne hallja a kopogást, ami pár perccel később jött a cselédlépcső felől. Tényleg nem hallotta. Órák múlva, amikor a vörösbor révülete összeért valami mással az álom határán, az idő az összes lehetséges irányba terjedt. A költő találkozott valamivel, amire neki sem voltak szavai, a valaki pedig találkozott vele.

A zenekar, amit harminchárom százaléka Karmának hívott, hatvanhat százaléka meg továbbra is a potenciális nevek végtelen, ám homályos terében lebegtetett, nehézségekkel küzdött. Futotta néhány próbára, csak a Szőke sehogy sem tudott kikeveredni abból az egy dalból, amit nem a slágerek közé szántak. Valami közeleg, valami szembejön, ismételtette egyre pattogósabb gitárkísérettel, vég nélkül, míg a többiek rá nem csapták a villanyt. A harmadik eset után a Zsebes formálisan eltávolította őket a padlásról. Átnyújtotta a szerződés nagy nehezen felkutatott példányát, amiben kegyetlen egyértelműséggel álltak a fizetési feltételek. Míg a zenekar ott állt az asztala előtt az irodában, valószínűleg utoljára, külön aláhúzta egy vastag, fekete és félig kiszáradt filccel. Közben öntudatosan igazgatta magán a sokzsebes mellényt.

Grohl és Novoselic nem hagyták megtörni a lendületet. A felvétel nagy része már a zsákban, tehát nyugodtan visszatérhetnek egy körre az ismert útvonalra, csak most nem az Üveghagyma, a Szörpi és a Nyolcas, hanem fordítva, hogy a végére is maradjon némi pénz. A Szuper Nyolcast odalent a kikötő mellett úgyis csak a Szőke kedvéért vették fel a listára, márpedig a Szőke az est gyerekkorában, alig tizenegy felé eltűnt. A többiek csak a következő éjjel találták meg. Katonás léptekkel menetelt fel-alá a Szuper Nyolcas melletti kiszuperált pornómozi egy fülkéjében, bármilyen lehetetlennek tűnt is elsőre a gondolat. Az iratai helyett egy félig-meddig ismeretlen lány igazolványát találták nála, a közepén egy visszataszító betegségben szenvedő lábköz színes fényképével, ami megnehezítette, hogy kibeszéljék a rendőrség kezéből. Hazáig, azaz Grohl garázsáig a lélek megnyitásával és a nép jogaival tartotta szóval a másik kettőt.

A következő eltűnésre egy hét múlva került sor. Immár olyan hirtelen, hogy a hatóságnál vagy a családnál próbálkozni felesleges lett volna. A Karma fennmaradó része végigjárta barátai és ismerősei fárasztó, gyakran ízléstelen sorát. Magukat is meglepte, mekkora elszántsággal, kitartóan téve fel ugyanazokat a kérdéseket garázsokban, édeskés szagú padlásokon és pultok mellett. Szívesen magyarázták maguk előtt azzal, hogy csak nem akarják a végén holmi anyagosság miatt veszni hagyni a lemezt, viszont attól a hajnaltól fogva, hogy két oldalról támogatták a Szőkét, és hallgatták a szónoklatát, a földhözragadt, mégis lendületes dalszöveget a nemzetről, nem tagadhatták, hogy az anyagnak vége. Valami más hajtotta.

– Mint azoknál az újjászületett keresztényeknél vagy kiknél – motyogta Novoselic maga elé. – Kész, egyik napról a másikra vége. Mintha elválták volna. Az anyag eltűnik, és beül a helyére... más.

Az Ugróbabba beszélték meg a soron következő találkozót. Rögtön a nyitás után, a tévelygő, bedagadt szemű délelőtt közepére. Tíz óra. A feketébe öltözött törzsközség ilyenkor fekete matracokon hever városszerte. Nem fenyeget felolvasás.

– Mi?

Grohl belibegett a képbe, leült a kis, kerek asztalhoz, és iratcsomót vett elő. A levegő nehéz, fejfájdító volt, mintha a füst egyé vált volna a fekete bútorokkal.

– Arra gondoltam, mennyire hasonlítasz egy magánzsernyákra. Meg az anyádra természetesen.

– Nahát, micsoda véletlen. Történetesen én is, mármint rá gondoltam, az anyukádra. Futó fellángolás volt. Neki fáj jobban, de néha megfordul a fejében, érted, nem kellett volna-e felhúzni előtte a...

– Köszönöm, sima feketét kérek. Semmivel meg semmivel. A barátom még nem rendelt, ugye?

A pincérnő elment. A basszeros a papírokat rendezgette az asztalon. Egyszerre nem fért rá mind, úgyhogy a kézírásos cetliket a kezébe vette, és pár fénymásolatot hagyott elöl.

– ...meg arra, honnan jöhet ez a név. *Grohl*, mint a medve morgása, érted. Mondjuk nem nagy csoda, ha a családban valaki *nagyon* szerette az állatokat. Talán a medvéket. Megvizsgálttad már, milyen a szőröd?

– Befognád? Mondd inkább, mire jutottál.

A dobos végigsimította a haját, és kinézett a koszos kirkaton.

– Nem olyan, mint a moziban. Egyáltalán nem. Az ember néha, komolyan mondom, megsajnálja szerencsétlen rendőröket. A magánzókat legalább fizetik érte, de ezeket... Nem csoda, hogy annyian...

– Találtál valamit?

– Végül is igen, ja, találtam. Mondhatni. Szociális hekkelés, vagy hogy mondanák a kockafejűek. Vártam a szemétdobó mellett, míg az az állat Zsebes ki nem vágta mindenét. Minket már nem enged be, tudod. És azt is tudod, jó régen bedöglött az iratmegsemmisítő, ez a sóher meg nem költ semmire. Soha.

A másik vigyorgott, és könnyedén dobolt a fanzinokon.

– Hé, hölgyem! Egy kávét a barátomnak!

– Pedig most kurvára fizetni fog, ha nem vigyáz. Nem tud semmit az anyagról, de mit ad az ég, ismer pár arcot, akik szintén nem. Megtaláltam sok mindent. És a dalszövegeket is, tessék...

A kávégép beindult valahol a cigiszagú távolban. Grohl összegyűrt és nagy gonddal kisimított füzetlapokat húzott elő.

– ...és ezek alapján szívesen megnézném a csuklóját. Vagy a nyelvét, vagy akármijét. Azt mondod, az anyag nincs, és a szövegekből tényleg teljesen eltűnt. És ami helyette jött... hát az a nép kibaszott fia, hogy úgy mondjam.

– Mutasd!

Rövid lökdösődés árán a kirkat elé, a nappali félhomályhoz húzták az asztalt. A pincérnő hosszasan csapkodhatott valami nagy fémlapot egy kisebbhez, majd a pultra tette a kávét. Nem hozta közelebb.

– *A nemzet... dala... Uramatyám. Melyik nemzet? Gyáva néember, aki nem mer...* Azért még gondol a csajokra. Ez megnyugtat.

Néhány percig a zizegő lapokra meredtek. Az egyre sűrűsödő csendet a pincérnő krázkogása törte meg, meg a surrogás, ahogy odébb tolta a csészét. Végül a dobos szólalt meg újra.

– Neked mid van?

– A humán hírszerzésre hagytakoztam. Már amennyire ezek humánok. Összeszedtem a legújabbat a *Parti Genyóból*. Ez meg a *Használt Zsepi*, tudod, ők mindig jók az ilyen csajos dolgokban, ami Kurtot is annyira. Adod vissza! A képet nézd. Nem, nem azt.

– Uramatyám. Nem hiszem el.

A fekete-fehér, elkent fénymásolaton kerítés látszott, mellette egy hosszú hajú csavargó, amint fegyverrel lökdös át rajta egy hontalannak tűnő alakot. Rezgő mozdulatok, mintha két szellem küzdene a ködben. A kerítésnek támasztva egy konkrét, éles vonalú vasvilla.

– *Magányos elmebeteg a farmon. Rituális gyilkossági kísérlet*. Hé, milyen gyilkosság? Azt írják, ezzel a barommal akarta lelövetni magát... tehát valójában öngyilkosság. Csak közvetett. Ez tényleg büntetendő?

– Tényleg. És tudod, miért éppen ez a barom? A neve miatt, szintén. Ugdanovich, vagy micsoda... Ennek a baromnak, a mi barmunknak meggyőződése, hogy egy orosz lovas fogja megölni. Igen, csatatéren. Lándzsával, vagy ha lándzsa nincs, van kopja, vagy ha az sem, hát ott találta ezt a hülye vasvillát... A csövesnek olyan a neve, mintha orosz lenne. Vagy ha nem orosz, legalábbis ukrán. Nem figyelhetek minden hülyeségére, de tiszta sor. Írva vagyon.

– Ami azt illeti, ő maga írta meg magának – Novoselic a fény felé emelt egy fecnit. – *Ott folyjon ki a vér fiatal szívemből*. Nem normális. Ha rám hallgatsz, ez egyáltalán nem a jövő. Éppen a múlt. Nézd a betűket, a szavakat... a mindent.

– Azért még szeretne száguldani. Engem ez nyugtat meg. Ha rám hallgatsz, szerzünk egy motort, és nyomás utána. *Száguldás, szerelem, e kettő kell nekem*.

– Sándor! Sándor! Az égre! Hogy tehetted?

Az ifjak szinte sírtak az apró szobában. A költőt napok óta nem látták, de ezt a szent révületnek tudták be. A nép sokat emlegetett lendülete viszont épp a rettenetes ponton állt, és úgy tűnt, az első szikra hiányában a vihar talán nem tör ki. Az erő kihasználatlanul bukhat alá. A perc eljött, csak a költő késett.

Végül rátörték az ajtót. A kéziratok fele a kandallóban végezte, a másik fele új, barbár és modern betűkkel telefirkálva szóródott szét. A füst mellett az ópium és a lőpor szaga szállt, a cselédlépcsőn meg nagy sokára küzdötte fel magát egy gyógyszerész. Ellopott készletekről beszélt, morfium és valami más.

Az ifjak mennykőtől sújtva álltak. Volt, aki a meggyalázott hagyatékat kapkodta, más a költőhöz beszélt. Valaki felolvasta, amit a búcsúlevélnek vélt, és elborult hangon ismételte: *jobb kiégni, mint kifakulni*. A költő csak feküdt, és amikor Vasvéri színpadiasan a kezébe temette az arcát, megmozdította a bal karját. Az ifjak a csodatételt a rossz fegyvernek tudták be, a józanabbak az ég akaratának. Felemelték a költőt, és vitték. Úgy találták, ők csak a nemzet keze, lába, és szeme, ahogy a költő a lelke. A nemzet nagyobb mindennél, nem lehet tekintettel semmire, apró sebekre és fájdalomra főleg.

A nemzet dala végül elhangzott a lépcsőn. Szemben a tömeggel, bár a költőt székre kellett ültetni, és így is ketten támogatták. Gyenge szavait Vasvéri kiabálta utána. A nemzet dala arról szól némileg baljós kétértelműséggel, hogy valami közeleg, valami úton van. A tömeg zavarodottan kavargott. Szóbeszéd, rémhír és remény terjedt a császári-akról, az összeesküvőkről, a pillanat pedig az idő élén imbolygott.

Zene sporthoz, 2009, Infr'action fesztivál, Sète, Franciaország. Fotó: Juhász Gergely

Fogság

Nos, nézzük csak, kedélyeskedett a fehércöpenyes, melyik rakoncátlankodó fogat is kellene jobb belátásra térítenünk...

Kihúzni, javította ki a székben ülő.

Na jó, de azért először...

Kihúzni, mindet, ahogy mondtam, nem tudom, hogy lehetnék ennél világosabb, doki.

Rendben, mosolygott a fehércöpenyes, és a fémtálcáján sorakozó műszereit simogatta, persze, de hát...

Nem viccelek, doki, úgy nézek ki, mint aki viccel?

Nem, ezt nem mondtam, én igazán... De hát mit akar ebből kihozni?

Elmesélhetem, doki, mondta a fiú, de ne számítson semmi jóra, én tudom, hogy maga látott már egyet s mást, bányászott már mindenféle rusnyaság között, de azt hiszem, a legförtelmesebb szuvasodás semmi ahhoz képest, ami velem történt. Tudja, maga nem az első fogorvos, akit meglátogattam az utóbbi időben, egy csomó dokit körbejártam már, az idegorvosokról nem is beszélve. S ha maga nem teszi meg, megyek tovább, majd csak sikerrel járok valahol. Mindenesetre ezt már nem bírom tovább. Minden azon a szombat éjszakán kezdődött, vagyis hajnalon, pedig olyan volt, mint más szombat hajnalok, teljesen átlagos, én nem készültem fel semmi ilyesmire, természetesen az EAST-ben voltunk, szerintem maga is ismeri, hiszen az az egyetlen szórakozóhely ebben a nyomorult városban, bár belülről szerintem nem ismerheti, a magafajta öreg faszikat nem engedik be oda, az a hely a fiataloké, az egyetlen hely ebben a rohadt városban, ahol fiatalokat látni, s nem a tetves öregeket... már elnézést, most nem magára gondoltam, hanem, hát tudja, a büdös öregemberekre, akik ott lézengenek mindenhol, mintha nem lenne jobb dolguk. Na de az EAST nem ilyen, oda tényleg fiatalok járnak, bár mindig túl sok a kan, nők meg alig, akik vannak, azokra nem éri meg szót fecsérelni, patront meg pláne, ha érti, mire gondolok. A normálisabb lányokat nem engedik a szüleik az EAST-be, már ha vannak még valahol normálisabb lányok, s nem csak ezek a kinyúlt bőrű, büdös hajú lotyók. Igazából én sem tudom, pontosan milyen az EAST belülről, odabent mindig elviselhetetlen a zsúfoltság, mindenféle izzadt, lompos gyerekek, tizenöt éves vakarcsok, tizenegykor már alig lehet mozdulni, és sötét van, a fények gyengék, belevalóbb technikára nem telik. Mi inkább kint szoktunk lógni, a bejáratnál, onnan jobban lehet stírolni a csajokat is, meg van némi levegő. De balhé-

ba nem nagyon szoktunk belemenni, én legalábbis nem mindig, persze a többiek igen, de én csak akkor, ha nem ittam, jobb szerettem tiszta fejjel balhézni, úgy jobban át tudom látni helyzetet, de betépvé csak kapkodok összevissza. Ja igen, és akkor szólítottuk le Ritáékat, pedig józanon nem szoktam rászólni a csajokra, de most megtettem, ott állt ez a kis szőke lány az ajtónál, és cigizett, egymás után szívta a cigiket, és leskedett felénk, mondom, ha ezt kihagyom, örökké bánni fogom, tetszett az aranyos kis pofija, és hogy nincs rajta semmi megcsinálva, elsőre láttam, hogy minden eredeti rajta, amit ezeknél a lányoknál könnyű megállapítani, mert a mi szakembereink minden testformálást úgy elszabnak, hogy szegény lányok általában az ellentétjét kapják annak, amit szeretnének. De ez a kis szőke igazi volt, és megszólítottam, már nem tudom, mivel, de dumcsizni kezdtünk, és még meg is nevettem, pedig józanul ritkán tudok nővel beszélgetni, nem hogy megnevetetni őket. Fábián, akivel együtt szoktunk lógni az EAST-ben, nem szállt be, mindenféle idegenekkel dumált ott mellettünk, és hát aznap valahogy nem tengett túl benne a humanizmus, az egyik pillanatban minden előjáték nélkül beszólt valakinek, egy nagydarab csávónak, valami külföldinek nézett ki ráadásul, fejkendő volt a fején, és sötét a bőre, vagy talán csak a rossz fényviszonyok miatt... mindegy, Fábián durván beszólt neki, valami cigány káromkodással, már nem tudom, mi volt az, meg nem is értettem, az is lehet, hogy angolul volt, de a csávó szemlátomást értette, mert megfordult, odalépett hozzánk, egyenesen Fábián szemébe nézett, közel hajolt, hogy majdnem összeért az orruk, s egy akkora jobbegyenest vitt be neki, hogy Fábián padlót fogott. A kiscsaj felsikoltott, és elkezdett rángatni, hogy segítsék neki, segítsék már neki, de én nem bírtam, egyszerre minden kikapcsolt, az arcomhoz kaptam, s úgy éreztem, leszakad a pofám, olyan rohadtul fájni kezdett, nem emlékeztetett semmiféle fájdalomra, amivel valaha találkoztam, csak hogy menten összepottyanak, fogtam az arcom, és nyögtem, de ezt már Rita mondta utólag, én nem emlékszem rá, onnantól homályos minden, csak órák múltán tértem magamhoz, otthon, s ha arra gondolok, milyen kínos lehetett, ahogy ott sápiózom, miközben a haveromat verik, még most is okádnom kell. Ne haragudjon, doki, remélem, nem unja nagyon, de muszáj...

Nem, folytassa csak, mondta a köpenyes, és odahúzott egy sámlit, hogy leülhessen, de elmondhatná, melyik volt az a fog...

Hát persze, az a fog. Mivel még másnap is zsiborgott, elmentem a fogorvosomhoz, aki nem talált ugyan semmi bibit, de miután hosszan könyörögtem neki, és biztosítottam, hogy bármit megtennék, csak ne kelljen újra éreznem azt a fájdalmat, nos, végül hajlandó volt kihúzni. Nem mondom, hogy hú de mennyire megkönnyebbültem, mert azért nem mindegy egy magamfajta lődörgőnek, hogy kifizet-e egy foghúzásszámát vagy sem, de elfelejtettem volna az egészet, s aztán minden jól alakult, átlézengetem néhány napot, ki se mozdultam szinte, csak az Egérlyukba mentem, azt talán maga is ismeri, doki, bár javarészt koszos öregemberek meg munkanélküliek járnak oda, de néha betéved egy-egy ilyen művelt tag is legurítani egy jágert, mert az ott elég olcsó. Aztán felhívott Rita, a kis szőke, hogy menjek ki velük este. A város szélén szoktak lógni, pedig nem volt arra semmi érdekes, de nekem mindegy volt, csak ezzel a kiscsajjal lehessenek, és szédíthessem, ittunk kicsit, olcsó vodkájuk volt, mint az ilyen csitriknek általában, két másik kisingyő jött még vele, meg egy csávó, aki nagyon betépett, s a két kislány rajta röhögött egész este, Rita azonban józan maradt, és komoly volt, azt hittem, csak eldumálgattunk, aztán irány haza, még ha nyomorult alkoholista a szüleik, akkor sem engedhetik tizenegynél tovább kint flangálni őket hétköznap, mert kedd volt, vagy talán szerda. Rita vetette fel, hogy kapjunk le valami öregeket, mondom, jól van, és ez még vonzóbbá tette számomra Ritát, belevaló egy csaj, mondom, és már mentünk is, rajtaütni valami öreg-

emberen, errefelé, a városszéli bérházak között különösen sok volt belőlük, bár ilyenkor, sötétedés után visszahúzódtak a huzatos lakásukba, de azért még el lehetett csípni egyet-egyét. A részeg csávó is magához tért, és ő vezetett bennünket, Rita meg csitítgatta a két kis ringyót, hogy ne vihogjanak, mert elriasztják a prédát, aztán a gyerek eltűnt, s pár pillanat múlva egy öregembert a kabátgallérjánál vonszolva bukkant fel újra, olyan volt az öregember, mint bármelyik másik, a gyerek földhöz vágta, épp Rita előtt, s röhögünk, egyből csupa sár lett, és a gyerek a lábával belenyomta a fejét egy pocsolýába. Én már akkor érezni kezdtem, hogy valami bizsereg a számban, masszírozgatni kezdtem a nyelvemmel az ínyemet, aztán kézzel is benyúltam, fogdoztam a fogsoromat, az egyik órlót hátul, lassan áradt szét a fájás a testemben, összegörnyedtem, de a többiek nem vették észre, a részeg srác az öregemberre kiabált, balfasznek nevezte, meg habókos öreg pöcsnek, aztán Rita egy embereset rúgott az oldalába, amitől az öregember áthengerült, hasra, és mindenki röhögött, csak én nem, nekem könny szökött a szemembe, és minden elhomályosult, hallottam, hogy rugdalják, de látni már nem láttam sok mindent, arra voltam csak képes, hogy eltámolyogjak onnan, az Egérylukba, ahol abszintot kértem, de az sem segített igazán. Soká tartott a fájás, nem aludtam aznap éjjel, s csak reggel kezdett csitulni, de hatkor már ott ültem a fogorvosi váróban...

Hogy ezt is kihúzassa...

Természetesen, doki, minél hamarabb szabadulni akartam tőle...

És a fogorvosa, nem lett neki gyanús, hogy megint egy látszólag egészséges fogát, mert, ha jól sejtem, ez a fog sem tűnt rossznak, szóval, hogy már a második ép fogát...?

Dehogynem, doki, megvizsgálgatott, és kezdett elég ferde szemmel nézni rám, és kérdezgetett, hogy mivel foglalkozom manapság, mennyit iszom, ilyesmiket. Mit válaszolhat erre egy magamfajta lóddörgő, nem mondhattam azt, hogy példás családban élek, egyetemre járok, mellette meg kisdíákokat oktatok és zongoraórákat veszek. Tudtam, hogy ez megint sok pénzbe fog kerülni, s utáltam azt a fogdokit, hogy megint annyi zset bevasal tőlem, de azt hittem, most már tutira rendben lesz, lehet, hogy a múltkor eltévesztettük a fogat, akkor nem voltam annyira biztos benne, melyik fáj, most viszont száz százalékra tudtam. Végül meggyőztem, és kihúzta. Mondom neki, nem sok kellett, hogy megőszüljek a fájdalomtól, örök hálám, hogy megszabadított. Semmiségnek éreztem, hogy eltávolította a fogidegeket meg minden rutymaságot, vele együtt a kukába repült a fájás is, gondoltam. De ezzel persze nem volt vége, hisz sejtheti, doki... Alig értem haza, csörög a mobilom, a nagybátyám hívott, aki már régóta ígért egy közös kiruccanást, odakint a városhatáron túl a vadászkunyhójában, mert van neki egy saját vadászkunyhója. Mondom neki, épp most jövök a fogdokitól, és teljesen ki vagyok készülve, mire ő mindjárt, hogy akkor jót fog tenni egy kis pihenés, s már pakolhatok is, péntek este megáll értem, s hogy még mindig abban a nyomorult patkányfészekben lakom-e a keleti lakótelepen. Mondom, jöhet értem bármikor, otthon fogom várni, a patkányfészkenben. Jött is, ahogy ígerte, kicsit pityókás volt, mint mindig, a kocsján néhány vadonatúj horpadás a régiék mellé, de a zsarukkal jóban volt, senki nem balhézott vele sosem, a zsaruk nem mertek kikezdeni a vadászokkal, maga is tudja, doki, hogy mindent a vadászok irányítanak, legalábbis ebben a tetves városban... Hajtott az öreg Dénes bá, százhatvannal robogtunk át a városon, nem sok kellett, hogy elcsapjunk egy öregembert az egyik zebránál, arra valahol, amerre a faterék meg a nagyfaterék laknak, lehetett volna akár a nagyfater is, az is csak ugyanilyen, mint a többi nyomott öregember. Kicsit be voltam szarva, mi tagadás, az úton, kapaszkodnom is kellett, nem találkoztam még vadabb sofőrrel az öreg Dénes bánál, de egyébként rendes tag volt mindig is, a vadászkunyhójában is szerette a rendet, elvárta, hogy az alkalmazottja, pontosabban a szolgálja, akit

direkt a vadászház rendben tartására vett fel, jól dolgozzon. A fickó, akit Pocaknak hívtak, pedig nem hogy pocakja nem volt, de majd átszakadt szegény, ott lakott a vadászház egy aprócska melléképületében, és még Dénes bánál is komolyabb alkoholista volt, de ő beérte a legolcsóbb rummal vagy akár ablakmosóval is. Alig értünk be, s dobtam le a cuccaimat az előtérben, Dénes bá már ordított Pocaknak, hogy hozzon végre valamit inni, valami jobb fajta bort, de nem is, inkább whiskyt hozzon, elég hideg van odakint, melegedjünk kicsit. Pocak rögtön ott termett, még véznább és megtörtebb volt, mint amikor legutóbb láttam, hozta a hűtött whiskyt, a két jégbe hűtött poharat, és töltött, finom mozdulatokkal, mintha valami puccos étteremben volnánk, pedig Dénes bá közben hátba vágdosta néhányszor, de neki meg se rezgett a keze, holott egyébként remeggett neki mindig, mint a nyárfalevél. Aztán Pocak eltűnt, és a következő köröket már Dénes bá töltötte ki, hamar duhajkodó kedve támadt, a nőiről mesélt, hogy kik voltak meg neki legutóbb a városból, egy igazgatónő innen, egy bankárnő onnan, s persze mind komoly férjes asszonyok, csak olyanokat szabad dugni, akiket mások tartanak el, magyarázta röhögve, és töltött. Nem nagyon hatott rám az alkohol, nem tompultam el, a vadászháznak valahogy olyan szigorú hangulata volt, a trófeák a falakon, a sok súlyos tölgyfa bútor körülöttem, már ekkor éreztem, hogy nem lesz ez rendben, és eszembe jutott a két múltkori eset, de arra nem számítottam, hogy most megisméltődhettek. Dénes bá ekkor kiordított Pocaknak, aki rögvest ott termett mellettünk, Dénes bá pedig azt mondta neki, hogy jól figyeljen, hozzon be ide nekünk most azonnal egy üveg cseresznyebefőttet, egy jó nagy üveg finom cseresznyebefőttet, és hozzátette még, hogy de nagyon gyorsan, és nehogy el merje felejtetni. Pocak savanyú képpel bólogatott, s indult is, de mielőtt kiléphetett volna az ajtón, Dénes bá ráordított, hogy jöjjön azonnal ide, s mikor odaért, azt kérdezte tőle, jól emlékszik-e, hogy azt parancsolta neki, hozzon nekünk azon nyomban egy nagy üveg cseresznyebefőttet. Pocak nem válaszolt, mire Dénes bá még hangosabban förmedt rá, hogy jól emlékszik-e, mire Pocak kinyögte, hogy igen, Dénes bá meg, hogy akkor mi a бүдös úristenért nem fogad neki szót, mért nem teszi, amit parancsolt neki, mi a faszért tartja őt itt, mikor még ennyit se bír megtenni. Pocak hallgatott, mire Dénes bá felállt, és lökdösni kezdte, hogy most meg mit kussol, mondja már meg, hogy mért nem hozta még azt a nyomorult cseresznyebefőttet, s ahogy ezt kimondta, ökölrel bevitt egyet Pocak arcába. A kisöreg elterült, de Dénes bá még csak ekkor lendült bele, teljes erőből rugdalni kezdte, dagadtak a vastag kék erek a nyakán és feszült a vastag ezüstlánca, fújtatott és vöröslött, mintha szét készült volna durranni, de mindezt már a földön fetrengve láttam, mert leterített a fájdalom. A legutóbb kihúzott fogam szomszédja volt, amelyik most fájni kezdett, de sokkal gyötrőbben, mint a korábbiak, az egész testem görcsbe merevedett, és öklendezni kezdtem, rendesen kidobtam a taccsot a Dénes bá vadászházának parkettjára. A kórházban tértem magamhoz, Dénes bá bevitt a készülségre, és akkor már nem volt meg a fogam, doki, valaki kihúzta, anélkül, hogy könyörögnöm kellett volna neki.

De ekkor már...

Igen, ekkor már gyanakodni kezdtem. Feküdtem odahaza, bebugyolálva egy ragacsos takaróba, mert fűtésre persze nem tellett, és még mindig valamennyire lázasan, de legalább már nem abban az önkívületi állapotban. Az járt a fejemben, amit Dénes bá mondott, hogy még össze is csináltam magam, ott, a vadászházában, ki látott már ilyet, összeszartam magam a fájdalomtól. Sokat kellett gondolkodnom, doki, higgye el, mert nem volt könnyű rájönni, mi a francból van ez, nekem azelőtt sosem voltak ilyen gondjaim, az orvosok el voltak szállva tőle, micsoda gyönyörű, ép, szabályos, fehér fogsorom van, soha még csak fűrni sem kellett egyet sem. Most meg egy csapásra elkezdenek

fájni, hogy meg kell tőle örülni. S hiába sejtettem, hogy mi lehet az oka, mert most már összeraktam, hogy mindhárom esetben valami bunyó volt éppen, mégsem stimmelt a dolog. Mi közöm van nekem ahhoz, hogy másokat laposra vernek, mi a franc köze van ehhez az én fogaimnak? Aztán hirtelen felpattantam az ágyból, mondom, nincs mese, és úgy, ahogy voltam, abban a szakadt otthoni gúnyámban lementem az utcára, köd volt és sár mindenütt, félhomály, pedig kora délután volt, hányás egy világ, mondom, és az első utamba kerülő fickót leszólítottam. Mondom neki, légy szíves, egy pillanatra, magas, vékony srác volt, tőlem pár évvel fiatalabb lehetett, színes sapka a fején, a keze a zsebében, a fülében fülhallgató, nem figyelt rám, tovább akart menni, de én hozzáléptem, és benyomtam neki egyet a képébe, még jól is esett, undok nyurga képe volt, nekem meg van erő a karomban, még ha nem is vagyok egy izomagy, elterült a gyerek, és vérezni kezdett jó erősen. Én viszont rögtön melléje zuhantam, bele a sárba, és ordítottam, akkor már elkeseredetten, és téptem a hajam, mert fáj, rohadtul fáj, és bögtém, nyerítettem, a franc tudja, meddig. És akkor már biztos lehettem benne, de megkérdeztem még utána egy haveromat, akinek a felesége orvos, és van mindenféle orvos ismerőse, ideggyógyász is, hogy akkor mi lehet velem a gáz, de persze ingyen senki nem akart nyilatkozni, én meg mondom, akkor basszátok meg, elég nekem a saját tapasztalatomon alapuló tudásom, értem én, hogy arról van szó, hogy az erőszakra lettem érzékeny én, vagyis nem én, hanem a fogaim, és ez tűrhetetlen. Ez nevetséges, így nem élhetek, nem bírom ezt a fájdalmat, nem akarom még egyszer átélni. Kolostorba meg nem vonulhatok, nekem ebben a városban kell élnem, ez a város pedig koszos, és ebben a városban ütnek. És nekem ott kell lennem, ahol ütnek, doki, és nem szarhatom össze magam, ha valaki kap egy pofont a szemem láttára. Nem mentem el innen, míg tizenhárom százalék alatt volt a munkanélküliség, most meg már késő, most már hiába mennék bárhova. Ez az utolsó spórolt pénzem, doki, azt mondták nekem, megbízható emberek, hogy maga egy rendes fickó, magára számíthatok, ha megfizetem, megteszi, amit kérek. Mentsen meg engem, kérem, ölje ki belőlem ezt a rohadt fájdalmat. Belenyugodtam, hogy protkóm lesz, mint ezeknek a kövér öregembereknek, akikkel tele vannak az utcák, s még az is lehet, hogy én is elhízom, és olyan üveges tekintettel fogok grasszálni az utcákon, mint ők, nem érdekel, csak húzza ki, húzza ki az összeset.

A köpenyes csak ült a sámliján, az ölében a kis fémtálcája, a műszereit simogatta finom mozdulatokkal. Na és ahhoz mit szólna, mondta csendesen, ha én kihúzom az összes fogát, s most majd az ínye fájdul meg, vagy valamelyik végtagja, akkor levágatja, attól is megszabadul? Biztos, hogy ez a kiút?

Doki, mondta a fiú, ne jöjjön nekem ilyenekkel, megteszi, vagy nem teszi meg?

A köpenyes felállt, a fiú fölé hajolt, és vagy egy percig némán nézte az arcát, aztán felsóhajtott, és kedélyes hangon megszólalt. Lássunk neki.

JANKOVIĆ NÓRA

Nappalok sötétsége

A régi polgári ház hatalmas ablakán a kora esti óra ellenére hirtelen kamaszos szemtelenséggel kukucskáltak be a napsugarak. Rácsodálkoztak a jellegtelen szoba kopár falaira, belestek a szürke kis vitrinbe, futó pillantást vetettek a boldog nászt sosem látott rézagy tompán fénylő rácsára, a mennyezetre rögzített tükörben rászodálkoztak saját szépségükre, szemtelenül végigmérték a szobában csomagoló Kis Embert, s amilyen hirtelen jöttek, olyan gyorsan távoztak, kelletlenül átadva helyüket a megfontolt fátyolfelhőknek. De a szobában motoszkáló férfi mindebből nem sokat észlelt, gondolatait teljesen lekötötte a csomagolás. Komótosan, átgondoltan csomagolt, míg végül a példásan vasalt ingek, színes trikók, élükre hajtott nadrágok, alig használt gatyák, fekete zoknik, puha törülközők, olvasatlan könyvek példás rendben sorakoztak az ágyon kinyúlt tetemként elterülő hatalmas, fekete bőrönd mélyén. Hátralépett. Kritikus tekintettel, egy minőségellenőr komor arckifejezésével ellenőrzött le még egyszer mindent. Majd pusztán önmaga megnyugtatása végett lesöpört az egyik pulóverről pár láthatatlan szöszöt, porszemet vagy akármit. Elgyengült tekintettel gyönyörködött a bőrönd tökéletes rendjén. Saját kis életéből ismét sikerült kizárnia a káoszt, a kozmikus végső valóság riasztó hírnökét. Lényeg a látszat, a forma, a buborék.

Szívverése lassulni kezdett. Már nem érezte a torkában azt furcsa, belülről jövő ütemes dobszólót, mely mindig akkor szólalt meg, ha nem tudta elkerülni a legegyszerűbb hétköznapi feladatok elvégzését. Nem egyszerűen terhesnek, feleslegesnek látta, hanem igazi megpróbáltatásként élte meg. Kártyával fizet, uram, vagy készpénzzel? Kávét vagy inkább kapucsínót kér? Ajánlhatom esetleg legújabb termékünket? Kérdések, kérdések, kérdések. És állnak bamba mosollyal, és várják, hogy ő, itt és most, válaszoljon. Azonnal.

Anyátok! Még mit nem.

– Na, ez is megvan. Ceruzavékony, görbe ujjával előhúzott a zsebéből egy hófehér batiszt zsebkendőt, és óvatos, apró mozdulatokkal felitatta a homlokán gyöngyöző verejtéket. Mindegy. Hónaljszaga volt.

Már csak Totyi hiányzik – állapította meg elégedetten, és a vánkos oltalmazó öle alól előhúzta lelki társát, barátját, testvérét, (hát...) az ütött-kopott, sárga gumikacsát. (hát!)

Talán négy- vagy öt éves lehetett, amikor száználmas kis rongykupacként, a félelemtől, magánytól rettegvé feküdt a kórházi ágyon. A térdeit úgy hozzáréselte az állkapcsához, hogy már fáj, de remélte, így nem találják meg a paplan alatt. Egyre nehezebben kapott levegőt. A néma, fojtogató sírás teljesen elgyengítette. Szülei becsapták. Megígérték, hogy mindig vele lesznek. De akkor hol vannak? Egész testét mardosta a félelem, a mindent elborító, mocsárként fogva tartó, gyermeki félelem. Amikor meghallotta az ajtó vészjósoló csikorgását, már nem tudott uralkodni magán, és miközben aprócska kis mellkasa zihálva kapkodott levegő után, összezárt combjai résein lassan, vékonyka kis patak-ként utat keresett magának meleg vizelete. Zsigereiben érezte, valaki áll az ágya mellett, majd lassan, óvatosan felemelkedett a takarója. Ne! A hirtelen fénytől és a szemét égető könnyektől vaksin pislogott. Mintha az egész szoba valami sűrű, tejfehér ködben úszott volna, csak az apja hatalmas tenyerén pöffeszkedő kiskacsát látta tisztán. És akkor, ott, ahogy magához ölelte az apja, abban benne volt mindaz a szeretet és elfogadás, melyet soha senki mástól nem kapott meg. (Talán, mert nem is tett érte.)

A fenébe, még a végén lekésem a gépet! – futott át agyán a gondolat, és rá nem jellemző lendülettel lezárta a bőröndöt. Már csak a búcsúzás maradt hátra. Az anyja szobájának ajtaja előtt hirtelen megtorpant, mély lélegzetet vett, és egy gyors, elszánt mozdulattal lenyomta a kilincset. A félhomályos szobába lépve szinte mellbe vágta az elviselhetetlen, émelyítően édeskés bűz. Ösztönösen is a nehéz, megfakult brokátfüggöny nyel fedett ablak felé lépett, hogy beengedjen némi levegőt. – Ne nyisd ki, tudod, hogy huzatot kapok! – szólalt meg pösze kisgyerekként a tekintélyes bőrfotel mélyén gubbasztó anyja, miközben groteszkül vigyorgó műfogsora a keze ügyében lévő kis asztal közepén álló vizespohárban lebegett, láthatólag boldog egyetértésben a különféle papucsállatkákkal, amőbákkal, csillósokkal és páncélos ostorosokkal, akik időnként a kékeszöld penészvirágok szirmain felmászta a felszínre, majd a spórák tetején körbepülték az avas kenőcsös tubusokat, használt kötszereket, gyűrött újságokat, csillogó sztaiolgalacsinokat és a régi Tiffany-lámpát.

Gyermekkorában a férfi a hideg téli esteiken órákon át tudott gyönyörködni a mélyzöld, narancssárga és rozsdabarna üveggöckéken sejtelmesen átszűrődő fényben. Mintha nem is földi fény lett volna, hanem távoli világok üstököseinek elbátortalanodott, megfáradt ragyogása, mely képzeletében sugárnyalábján magával vitte őt a fahéj-, pisztácia-, szegfűszeg- és kardamonillattal telített indiai paloták udvarára, ahol sáfrány díszruhában harcolt életre-halálra. Hideg, salétromos falú, angol kastélyokban viaskodott szellemekkel, kietlen skót felföldön, az éhezéstől felpuffadt hasú tenyeres-talpas katonák közt büszke lovagok ellen. Csak egyvalami nem változott soha – mindig ő volt a hatalmas természetű, őserővel bíró hős. Talán túl sok B kategóriás amerikai filmet nézett. De hol maradt Batman? Na és a vámpírok? Vagy az már nem menő? Ja, hogy az egy másik kor volt?

– Anya, megyek. Azt hiszem, már mindent megbeszéltünk. És légy szíves, fogadj szót a nővéreknek, míg nem leszek itthon.

– Menj csak... – mondta az anyja, de hangja tele volt szemrehányással, sértődéssel. Emlékeiben is csak ez az anya élt, akinek a lelkét mindig valami megmagyarázhatatlan harag, elfojtott elégedetlenség, düh marcangolta. Személyes harcban állt a világgal, az Istennel és önmagával, de legfőképpen a fiával. A fiával, aki az ő szemében soha nem lett más, csak egy tökéletes szerelem illúziójának tökéletlen végterméke.

Érezte, mondania kellene valamit, vagy legalább búcsúzóul megölelnie, de amikor ránézett eltorzult arcára, a barnásvörös, gyöngyházszegélyes, hatalmas varra, melynek közepén egy undorító, nedvedző fekély éktelenkedett, képtelen volt egy lépéssel is közelebb menni hozzá. Már-már majdnem erőt vett magán, amikor észrevette, hogy a

fekély kráteréből óvatosan kibuggyant egy cseppnyi véres genny, ami elkezdett legördülni anyja valamikori orrán, majd a hegyére érve engedelmeskedett a gravitáció törvényének, és undorító, nyúlós lávaként, egyre jobban elvékonyodva himbálózott vértelen ajkai előtt. Szerette volna elfordítani a fejét, kizárni önmagát anyja egyszemélyes tragédiájából, és érzéketlen kívülállóként szemlélni halálba futó létét. De nem tudta. Megbabonázva nézte az elevenen oszlásnak induló testet, az arctalan arcot, a holt élet bölcsességével, belenyugvásával a túlvilági halhatatlanság lidércfénye után vágyakozva várakozó anyját, de bárhogy igyekezett is, nem érzett szeretetet, részvétet, sajnálatot, csak némi szánalmat, és valami lélekdermesztő iszonyt.

– Mennem kell. Vigyázz magadra. Majd hívlak – mondta, és pontosan olyan halkan csukta rá az életvilágának kriptaajtáját, mint ahogy negyvenvalahány évvel ezelőtt húzta be ugyanezt az ajtót.

Késő éjszaka volt, és mint mindig, ha egyedül volt félelmeivel, szorongásaival, a nyugtalanságtól nem tudott elaludni. Sokáig várta, hogy végre hazajöjjenek a szülei a színházból. Ilyenkor apja rendszerint bejött hozzá, odaült az ágya szélére, és kicsit rekedtes, mély hangján mesélt neki. Szavai nyomán életre keltek a szereplők, benépesítették a kis szobát, miközben orrában érezte a nehéz, karmazsinvörös bársonyfűgöny illatát, a színpad porának semmihez sem hasonlítható fanyar szagát, látta a sötétben a lámpák fényét, hallotta a nézők duruzsolását, a tapsvihár dörgését. Már egy ideje átszűrődött hozzá szülei halk beszélgetése, mégis hiába várt a jól ismert lépések alatt meg-meg-reccsenő parketta vigasztalan nyikorgására. Elunta a várakozást. Halványzöld, kék kockás flanelpizsamájában óvatosan kimászott az ágyból. Aprócska kezében, mint mindig, most is ott szorongatta Totyit, a sárga kiskacsát. Mezítelen lábacskaín nesztelenül osont az ajtóig, halkan résnyire nyitotta. Apja az ablak előtt álló masszív, tiszteletet parancsoló íróasztalának támaszkodva állt, anyja tőle pár lépéssel odébb, lágyan ringatta kezében a kecses borospoharat. Smaragdzöld, testhez simuló estélyi ruhájának vékony kelméjén keresztül jól lehetett látni érzéki, telt keblének hívogató hullámzását.

– Egyszerűen nem értelek. Még egy gyerek?! De könyörgöm, milyen gyerek?! Még egy törpe?! – Lassan, megfontoltan, gyűlölettel fűszerezve ejtette ki a szavakat.

– Ezerszer megkértelek, ne beszélj így a funkról. Megmondták az orvosok is, hogy minden esélye megvan annak, hogy ne maradjon az átlagnál sokkal kisebb.

– Az átlagnál sokkal kisebb? Gyáva vagy még kimondani is az igazságot! Milyen férfi vagy te?! – Kihívó tekintete szikrát szórt. – Milyen?!

Megbabonázva nézte a szüleit, volt bennük valami idegen, eddig soha nem látott, amit nem tudott szavakba önteni. Anyja hatalma fekete denevérrajként repdesett a levegőben, egyre közelebb és közelebb apjához, míg a kis vérszívók szárnyai már-már súrolták görögös arcélét, sűrű fekete haját, majd amikor már kellően elszédült, belecsimpaszkodtak, és kiszívták belőle az akarat legutolsó cseppjét is. Bármit mondott is az anyja, az apja soha nem tudott rá haragudni, soha nem tudott neki nyíltan nemet mondani, számára az érzékiségének mágikus ereje az élet ördögi csapdája és ajándéka volt. Függett tőle, megszállottja volt, néha már-már úgy érezte, az örületbe kergeti, hogy hiába akarta birtokolni, megadásra kényszeríteni a beteljesülésben is reménytelenül ostromolt női testet. De szeretni nem tudta. A vágyait szerette, nem azt, akire vágyott. Magának sem vallotta be. De az asszonyt, aki még a nem létező szerelmében is barbár bestia volt, ez nem zavarta. Talán nem is érzékelte. Talán nem is izgatta. Nem szeretett senkit. Nem igaz. Eleven érzéki szépsége csodálatában narcisztikusan a szeretet oltárán piedesztálra állította önmagát, saját sehonnai emberségével mit sem törődve. Anya?!

Önző dög.

A taxi percre pontosan kanyarodott be a ház elé. Hátra ült. Szerette volna elkerülni az üres, semmitmondó fecsegést időjárásról, közügyekről, celebekről. Magában mélységesen megvetette a tudatlanságukból megélt, önmaguk testi-lelki lecsupaszításából hasznót húzó, látszatélethez élő, morálisan elhasználódott műembereket. Csak a megismerő szellem hatalmában, értelemben hitt. De elég ez a földi üdvösséghez?! Titok. Az autó hirtelen éles kanyart vett, a kisember kopaszodó kobakja hangosan koppant az üvegen. Nem szisszent fel. Megszokta a fájdalmat. Attól a naptól kezdve, hogy hazaengedték a kórházból őt és Totyit, felnőttkoráig minden áldott este elalvás előtt anyja a bosszú pallost hordozó istennőjeként vonult be szobájába. Nem hozott magával szeretet, törődést, sem a babusgató simogatás ígérését, hanem kis üvegfecskendőt, melyben reményt adóan csillant meg a gyógyszer.

– Ne nyafogj örökösen, mint egy anyámasszony katonája, vagy örökre ilyen kis korcs akarsz maradni?! – dörrént rá türelmetlenül. Nem volt benne semmi irgalom. Csak így volt képes rá. Gyors, rutinos mozdulattal fertőtlenítette fia sovány őzikecombját, majd durván, kíméletlenül szúrta be a gyógyszert. Elfogadás? Megértés? Szeretett volna büszke lenni rá! De nem tudott. Egy „nyomorékra”, nem. Pedig hogy sóvárgott a kis ember a legkisebb szeretetmorzsára, anyja közelségére, egy simogatásra, egy mosolyra. Mindhiába. Fagyos, lelketlen közöny volt minderre a válasz. Soha nem gondolt arra, hogy anyja esetleg saját fájdalma elől menekült ebbe az érzéketlenségbe. Nem, gyávaságra nincs sem mentség, sem felmentés. Még mit nem?! Akkor a saját lelkében gyökerező, tudattalanjának legmélyére száműzött kérdésre kellett volna keresnie a választ, miért én. Miért én?

GPS (Göteborg Paranormal Sport), 2011, Infr'ation Live Art, Göteborg, Svédország. Fotó: Nizzie Lin

Nem, ma este, ezen a héten, ebben a pár napnyi más életben már nem akart az anyjára gondolni. Kinézett a gyorsan suhanó kocsik ablakán. Az utcák a kora esti óra ellenére üresek voltak. Volt valami ismeretlen idegenség, eddig soha nem tapasztalt fájdalmas üresség a nyúlánk árnyékok játéka, a nappal barátságos sárga fénye, a lépteiket sietősen szaporázó üzletemberek, gyermeklelkű férfiak, a kecses szandálkákban libegő lányok, az észveszejtő túsarkakon ringó csípővel vonuló asszonyok, nevetlenül csaholó ölebek, dacosan tipródó nyugós gyerekek, fékcsikorgás és pattanásig feszülő idegekkel küszködő, káromkodó autósok nélkül. Valótlannak, elhagyatottnak tűnt minden, mint amikor a filmesek hada elvonul, sorsára hagyva a kulisszavárost. De ez az éjszakai dermedtség nem volt baljóslatú. Nem. Békésen hívogató volt. Inkább gyalog ment volna. Szerette hallani, amint a poros, mocskos járdához ütődve, nagyképűen koppan a cipője sarka. Kipp-kopp, kipp-kopp. Motorzúgás.

A repülőtéren mintha egy új, babiloni világ kapujába érkezett volna. A neonlámpák erőszakosan, tolakodóan világították be a hatalmas termet, de hiába, fényük hideg volt. A kis ember tanácstalanul indult el, maga után húzva fekete bőröndjét, mint eltévedt vadász a vértől, sártól mocskos vadat a téli erdőben. Ekkor a fal mellett meglátott egy mindentől elzárkózó, magzati pózban alvó, Magdolna-arcú lányt. Egy nimfát. A feje alatt vastkos könyv volt. Szerény kis motyóját még álmában is két kézzel szorította mellkasához. Egy pillanatra, egyetlen pillanatra elemi vágyat érzett, hogy odamenjen, megsimogassa a lány illatos szalmaként szétterülő szőkésbarna haját, hattyúnyakát, csapott vállát. Oppá. Ártatlan nimfa?! Fekete szem, fekete száj, fekete csók. A nimfáknak talán nincs fekete körmük, nem lóg rajtuk megannyi biztosítótű, és talán, talán kicsi kecses lábacská-

GPS (Göteborg Paranormal Sport), 2011, Infr'action Live Art, Göteborg, Svédország. Fotó: Nizzie Lin

jukat nem hosszú szárú taktikai bakancsba bújtatják. Pedig akár szép is lehetne! – gondolta csalódottan, miközben igyekezett átvágni a toporgó, türelmetlenül türelmes családok, nyafogó gyerekek, jövőtlenségtől és szellemi tespedtségtől nihilista fiatalok, mondvacsinált menedzserek, látszatboldogságban élő szinglik, haszonban reménykedő perditák, bájolgó homokosok, reszketeg nyugdíjasok, vágyakozó szerelmesek tömegén. Hirtelen, mintha az egész emberiség egyszerre szedte volna sátorfáját, hogy kilépjen megszokott kis élete csigaházából, hogy végre egy kicsit önmaguk lehessenek. Felszabadulás. De melyik a valós énünk? Van egyáltalán az emberi létnek olyan pillanata, amikor nem csapja be önmagát? Ritkán. Hárítunk. Tagadunk. Jobb nem megtudni, kik is vagyunk valójában. Különben is, nem lehet mindenki Teréz anya. Ennyi.

Miközben a kis ember a terminál előtti sorban zavartalanul árasztotta maga körül a savanykás, áporodott izzadságszagot, kedvetlenül nézegette az előtte állók hátát. – Na, menj már, kisöreg! – hallotta, miközben a barátságos hang tulajdonosa közönséges, ordináré gesztussal megpaskolta a vállát. Hátrafordult. Dühösen. A szemébe szeretett volna nézni a pimasz útitársnak, hideg, tekintélyt és megvetést sugárzó „velem így nem beszélhetsz, suttyókám” tekintettel. Szemtől szembe. A fehér vászoningból dús pamacsban kikandikáló, kunkori vörös szőrszálak azonban gúnyosan állták tekintetét. A lelke mélyén megbúvó pukancs kis törpe sértetten visszavonult, a kis ember pedig zavartan becsukta szólásra nyitott száját, és előrelépett a sorban, kitöltve ezzel az általa okozott űrt, helyreállítva a sor rendjét, és a mögötte lévő nyugalmát. – Ez a barom pont olyan, mint egy viking harcos – gondolta, és nem fordult többé hátra. Kár. Így nem látta, hogy Odin leszármazottjának erőt sugárzó, húsos ajka körül pajkosan bújócskázott egy gúnyos mosoly, míg végül apró, halványkék gombszemében talált végső bűvőhelyet.

A bársonyos sötétségtől körülveve a repülőgép hatalmas, itt-ott rozsdás, fáradt, öreg teste elgyötörten pihent a kifutópályán. A piros-fehér festék néhol már megrepedezett rajta, pusztá szemmel alig látható fájdalmas kis pörsenéseket hagyva maga után. Már nem volt körülötte senki és semmi. De a kivilágított ablakokon keresztül még jól lehetett látni azt a pár ráérősen tollászkodó utast, akik, mint az életben is, mindig az utolsók közt keresik a helyüket, a szekrényeket, ajtókat ellenőrző, kifelé nyugodt légi utaskísérőket, az unott képű pilótát, aki már kitudja hányadszor vár felszállási engedélyre. Aztán búcsúzkodó lassúsággal, mint amikor a megtaposott szentjánosbogár haldoklása során egyre sötétebb és sötétebb lesz, elhalványodnak a testének gyenge fényei, már csak pislákolnak, míg végül a lét és nemlét mezsgyéjén, mielőtt a halál csontos karjai közt végeznék, egy utolsó nagy sóhajjal, a távozni nem akaró lélek utolsó erőfeszítésével vett levegővételével együtt kialszik a fény is, a test fénye, a lélek szikrája, és sötétségbe borul az életelen, magára maradt test, úgy aludtak ki apránként a repülő sárgás fényei is. De a hatalmas vasmadár megrázta magát, őt nem lehet eltaposni, de nem ám. Megadás? Előrejósolt sors? Az még odébb van. Megindult lassan, először csak kényszeredetten, csoszogva, erőtlenül, összeszedve minden erejét, nehéz, nagyot nyelve zökkent egyet, csak azért sem hagyom magam, még képes vagyok rá, és saját nagyszerűségétől öntudatosan megittasulva, főnixként felszállt. Ismét kigyulladtak a fények, égtek a lámpácskák, üzenve földnek, csillagoknak, égnak, felhőknek: repülök. Majd ahogy egyre jobban izmosodott mögötte a földről már láthatatlan kondenzcsík, csúfondárosan nagyot kacagva hirdette távoli csillagoknak, meteoritoknak, bolygóknak és naprendszernek: ez az, megcsináltam, kapjátok el, ha tudtok, zöld nyálat fröcsögő gülüszemű úrlények, távoli bolygók gonosz kis szörnyecskéi, júhééé, még egy kis kerozin, ez az, ez az, jobb, mint az abszint. Szárnyalok!

Ezalatt a felszállás izgalmát, az elmúlás gondolatának szorongató érzését, a hirtelen, robbanásszerű megszűnés fenyegetését már elfeledő utasok érdeklődve figyelték, amint a fáradtságtól és száraz levegőtől megszürcült bőrüket méregdrága kenceficék vakolata alá rejtő, negédes mosolyú légi utaskísérők felszolgálják a szemet gyönyörködtető, legyűrhetetlen művacsorát, miközben tompa fényű, megtört tekintetük ide-oda cikázik az utasok közt. Elégedetlenkedés, panasztétel, jaj. Marad a műmosoly.

A Kis Ember az ablaknál ült. Nem látta a Vikinget. Nem hiányzott neki. Élvezte a viszonylagos elszigeteltség nyújtotta magány nyugalmát. Jobbján ültek. Egy a korához és ráncai mennyiségéhez képest még mindig vonzó vagy talán inkább csak csinos, festett szőke nő férje, látszatra egy igazi őseMBER, barlanglakó, akinek gyérülő, zsíros haja visszataszítóan tapadt hátrahajló, lapos homlokára, hátraszélesedő koponyájára. Élénken magyarázott élete párjának, miközben erős, durva, kiálló arccsontjain meg-megrándult zsírosan csillogó bőre. Csúnya volt. Menthetetlenül. Az a fajta feltűnő, különleges rútság volt az övé, mely predesztinálja az ember sorsát. Ránéznek, és ítélik. Gonosz, kegyetlen, megrögzött, elvetemedett, bűnös, buta, ostoba... hasonló előítéletek sorjázta első találkozáskor az emberek fejében. Pedig fekete palástjában, szószékről hirdette az ígét, isteni bölcsességet, Pál apostol intelmeit, az évezredek Szentírás igazságait, szép volt. Megszépült – hívei közt. Na jó, ez azért túlzás. Nem volt „annyira” csúnya. A Kis Ember hitetlen volt. Meg különben sem érdekelték őt az utastársai. Meg úgy általában senki sem.

Hajnalodott, mire megállt a busz a hűtőszekrényfehér szálló előtt. Elsőnek a hatalmas termetű Viking lépett ki belőle, majd a fáradt, csalódott kis ember. Útközben nem sokat látott a szigetből, legalábbis állítólagos szépségéből nem. Parlagon heverő, gazos földek, elvadult rekettyések, az enyészetnek hátrahagyott gyártelepek, a turistaközpontoktól egy kőhajításra nyomorúságos viskók, ritkás, előregedett ezüstparókás olívaerdők, megsárgult levendulamezők, lánkra kötött, kiálló bordájú ebek, a távolban kopár sziklák, ez lenne „kelet virága”? És sehol a tenger. Egy szeglete, egy zuga, egy nyúlványa, egy csücske. Nyoma sincs.

A rusztikus, kék-fehér bútorzatú szoba viszont kellemesen meglepte. Tetszett neki. Kezet mosott, megmosakodott, kivette Totyit – semmi mást – a bőröndből, majd elcsigázottan ledőlt az ágyra. Kényelmes volt. Elszenderedett. Nem tartott sokáig ez a kegyelmi állapot, teste elárulta. Kínzó köhögésre ébredt, ahogy az üres gyomrából felszivárgó gyomorsav egyre kegyetlenebbül mardosta nyelőcsövét. Savanyú, undorító ízt érzett a szájában. És ekkor az erkély fehér korlátbábujainak résein a legcsodálatosabb látvány tárult elé, amit valaha látott. A köd utolsó foszlányai is kezdtek felszakadozni, és az alig észrevehetően fodrozódó víztükör ezüstös fényben csillogott a kora reggeli napsütésben, miközben az ablak alatt álló, könnyű árnyékot vető pálmafák zöld levelei keresztbe szelték a mélykék tengert, a szemközi szigetet, a vitorlásokat. Az egész horizontot.

Szinte mellbe vágta a tenger felől áradó, nehéz, édes, vad illat, amikor kilépett a szálló hátsó udvarára. A medence felett átívelő lengőhíd csavart kenderkötelei ezer és ezer érdes, nyirkos tenyér nyomát viselték megfáradt tekervényeiken, tépett zöld kalapjuk alatt betegesen sárgultak a pálmafák, a barna fahasábokból eszkábált lépcsőkből félénken köszönt vissza egy kedves szücsalád, majd megfélekedve arról, hogy itt és most ők a jók, az udvarias vendéglátók, hangos civakodásba kezdtek a birtokháborítást elkövető nyüvekkel és pondrókkal. Hát, ez nem éppen az, amit az utazási iroda katalógusainak fényképein látott. Mintha az egész környezet erejét megfeszítve azon lenne, hogy ne hulljon darabjaira, ne adja át magát az enyészetnek. Még ne. Az ebédet a recsegő padlójú teraszon szolgálták fel. Száztizzenhetes – száztizennyolcas. Asztaltársa lesz. Nem örült

neki, de nem is zavarta igazán. Elviselhető kellemetlenség az élet egészéhez viszonyítva.

Chardonnayt rendelt. Az apja is mindig azt ivott. Az utolsó estén is. Másnap reggel szokásához híven korán felkelt. A hangulatos kis konyhában elővette a csillogó réz kávédarálót, és erőteljes, férfias mozdulatokkal ledarálta a feketepiacon beszerzett jó minőségű brazil kávészemeket. Teljesen hidegen hagyta, hogy közben a polgári jólétük bizonyítékaként büszkén pöffeszkedő csehszlovák Eta kávédaráló sértődötten méregeti. Megállj, eljön még az idő, amikor jó lennék neked, de arra várhatsz! Hát, jóslata nem teljesült be. De ne rohanjunk előre, hiszen az apa, akinek ebben a pillanatban glóriaként lebegett a feje körül a finom kávéillat, még éppen nagyban élvezi a békés reggel nyugalmát, a kávéja ízét, az emlékeiből feltörő éjszakai szeretkezés emlékét, a kék vulkánjának végső pillanatában élvezetszerző szervéből feltörő láva pillanatnyi megsemmisülést hozó erejét. – Vigyázz, nehogy még nekem lekésd a buszt! – szóla a test, az imádnivaló, hófehér, feszes húsú, agyatlan női test. – Miért, miért nem tud a kellő pillanatban csöndben maradni? Miért nem tudja átadni magát az ájulásig-csóknak, a féktelen szeretkezésnek, a minden sejtet átítató gyönyörnek, a két test eggyé válása perverz misztériumának? Na, ez a kérdés akkor mindörökre megválaszolatlan maradt.

Hangtalanul legyintett. Mintha csak magát próbálná meggyőzni, hogy mindez érdektelen, említésre sem méltó epizódja az éjszakának. Jobb kitisztult fejfellet nekifogni egy olyan férfias rituálénak, mint a borotválkozás. Gyakorlott mozdulatokkal keverte ki oxidálódott ezüsttálcájában a szappanhabot, majd egy elnyűtt, borzszőr pamaccsal egyenes rétegben felkenete arcára. A Kis Ember szerette meglesni apját ebben az intim pillanatban, amikor az nyelve hegyét kidugva, óvatosan húzta végig az éles, csillogó pengét az arcán, a nyakán. Majd mintha csak egy falusi kútnál volna, mit sem törődve falcsempevel, tükörrel, mosdókagylóval, önfeledten, széles mozdulatokkal paskolta magára a hideg vizet. De gyermeki énje itt, ennél a pontnál visszavonulót fűjt, és mialatt gondosan megtörölközött, visszaváltzott komoly jogtudorrá. Felvette kedvenc, nyomott mintás fehér ingét, sötétszürke öltönyét, akkurátusan megkötötte nyakkendőjét – Windsorcsonóra. Azt kedvelte. Nem reggelizett. Az utóbbi időben sem étvágya, sem életerejé nem volt. Tavaszí fáradtság – mondogatta. Egy frászt. Elbúcsúzott lustán ébredező családjától, és bement az egyetemre. Mindig, egész életén át valamiféle ünnepélyes áhítat, büszkeség dobogtatta meg a szívét, amikor meglátta a hatalmat sugárzó nagy anyaépület szürke oszlopait, kívülről hívogató kapuit, melyek nagyot csattanva záródnak össze a belépő háta mögött.

A délelőtt folyamán fáradhatatlanul, szenvedéllyel dolgozott. Megszűnt körülötte az idő, eltűnt a tér. Csak a kihívás, a megoldandó feladat maradt. Hirtelen úgy érezte, elfogyott a szobában minden levegő, vákuumba került, ahonnan nincs menekvés. Egyszerre két kézzel akaszzkodott a nyakkendőjébe, tépni, szaggatni, cibálni akarta, de hiába, remegő ujjai fölött nem volt már uralma. Fuldoklott. Hangtalanul. Némán. Szeretett volna felállni, de a lábai nem engedelmessé váltak. Arca eltorzult, napsütötte bőre szürke, vörös, legvégén lila színre váltott. Elöntötte a halálfélelem hideg verejtéke, mely megállíthatatlanul szivárgott bőre minden pórusából, testnyílásából, átítva ingét, öltönyét, majd megállíthatatlan pataként átcsgorgott a szék bársonykárpitján, a kopott perzsaszőnyegen, a mennyezeten, hogy aztán végigcsörgedezzen az alatta lévő díszterem stukkóin, feloldva az évszázados freskókat, immár a bölcs Justíciát is magával sodorva a megsemmisülésbe, beleszivárgott a parkettába, hogy végül a földszinti aula plafonjáról csepegjen a mit sem sejtő diákok nyakába, akik meglepetten törölték le magukról illatos vagy éppen taknyos zsebkendőjükkel, s dobták a műanyag flakonokkal tömött szemetesvödörökbe,

nyálás rágógumicsócsák, avas kiflivégek, megbarnult almacsutkák közé. Fúj. Amikor nem sokkal később titkárnöje rátalált, teste már teljesen összeaszott, az arcán lévő bőr múmia-szerűen feszült koponyájára. Bevégeztetett. Még mindig verejtékezett.

Klárrika, a már nem éppen hamvas ifjúkorát élő titkárnök higgadtan értesítette a rendőrséget, hívta a halottszállítókat. Mint annyi éven át mindig, most is mindent pontosan megszervezett, majd sötét rózsaszínre festett körmével belekapott a szemébe. Elégedetten nyugtázta, hogy könnyei nyomán kékesfekete, feltűnő csíkokban folyik le az arcán a szemfesték. Na, így kell kinézni egy ijedt kis titkárnöknek! Az átélt megrázkódásra való tekintettel – amiről rajta kívül senki sem tudta, hogy egy előrelátható, megjósolt esemény meglepetésszerűen gyors megtörténte okozta csodálkozás inkább – hazahozták. Klárrika saját kis otthonos lakása biztonságos melegében, a fekete macskadémonnal a fotel karfáján, egy pohár ginnet az asztalkán, előreszegett, hasított állal, feszültségtől duzzadt ajkakkal és jéghideg lelketlen pillantással nekifogott kicsomagolni a fekete kendőből élete legsötétebb titkának bizonyítékát. Pár hónappal ezelőtt készítette, a gyűlöletbe átcsapó reménytelen szerelem, a visszautasítás utáni női hiúságának romba dőlése, az önbecsülésének darabokra hullása után. Előre megfontoltan. Egy éjszaka, amikor a hold teljes dicsőségében, nagysága büszke tudatában világította meg az ablakát, miközben a konyhában forró vízfürdőben álló konzervdobozban lassú, fájdalmas haláltusáját víva küzdött sorsa ellen egy darabka fehér viasz, majd erejét veszítve összerogyott és tompán fénylő, édeskés szagú masszává vált. Klárrika ekkor óvatosan átöntötte egy henger alakú műanyag gyertyaformába, beleállította egy kék, ütött-kopott lábasba. Hidegfürdő. Majd óvatosan kifordította, magával vitte a szobába, ahol már nagyban zengtek éneküket az átható, erős tömény illatot árasztó füstölők a szabályos kört alkotó gyertyakörös közepén. Egy fémtálba beleszórta főnöke hónapok óta gondosan összegyűjtögetett erős, fekete, itt-ott deres hajszálait, és meggyújtotta őket. A hajszálak kékesen sercegetek és iszonyatosan bűzlöttek. A fekete macska, aki eddig tisztos távolból szemlélte a gyanús eseményeket, tüsszentett egyet, és nemtetszését duzzogó nyávogással adta Klárrika tudtára. Őt azonban ez most teljesen hidegen hagyta, tudata beszűkült, csak a saját szívverését hallgatta, a saját vérenek félelmetes pulzálását érezte ereiben. Ahogy hamuvá váltak a hajszálak, ahogy veszített a viasz melegségéből, úgy járta át testét egyre jobban az izgalom melegsége, kéjes belső remegés, mely egyfajta számára eleddig ismeretlen szellemi kielégülésben csúcsonyult ki abban a pillanatban, amikor ügyes mozdulatokkal elkezdte beledolgozni a viaszba a hamut, majd emberi alakká formázni. Büntudat nélküli teremtéspillanat misztikus élménye volt ez számára. Amikor elkészült, ránézett a főnöke arcvonásait viselő viaszfigurára, már ismét önmaga volt. Nyugodtan, remegéstelen kézzel adta meg a kis figurának a kegyelemdöfést, amikor legvaskosabb varrótűjével szíven szúrta. Még egy kicsit megperzselte – biztos, ami biztos, nehogy már az a görény, aki ki tudja, miért, ragaszkodik ahhoz a finomkodó, nyávogó bestiához, ahhoz az úrhatnám kis cédához, a drága kis feleségéhez, még megússza büntetlenül. Még hogy hűséges férj, családapa! Ilyen nincs! Kamuzik a disznó! De én ezt nem veszem be! Egyszerűen nem kellettem neki. Hát tévedsz, te disznó, ha azt hiszed, ezt megúszhatod. Nem, nem, ezért megfizetsz! Jajjjj... a fenébe, még hiányzik az áldozat! De aztán véged! – nyugtalanul pillantott a befőttesüvegben úszkáló pici razbórára. A halacska gombszemein nem látszott semmiféle érzélem. Nem tudta, mi vár rá. Ösztönei nem sügtak neki, minek is, innét nem volt menekülés. Klárrika elgondolkozott. – „Áldozat kell! Hiszen azt írta az a hülye könyv, hogy anélkül Ghedes, vagy ki, nem segít. Talán mégiscsak jobb lett volna, ha egy sámánra bízom. Nem. A fenébe! Meg kell oldanom. Csak hogyan döglésszem meg ezt a szerencsétlent? Talán ha kisütném! Á, hülyeség, még

megégne a serpenyőm. Különben is, piszok drága volt.” Végül a felismerés örömétől felcsillant a tekintete. Fogott egy teaszűrőt, kihalászta a halacskát, óvatosan rátette egy tányérra. Apróvirágos, porcelán desszertestányérra. A halacska védtelenül, sorsának kiszolgáltatottan feküdt a tányér közepén, majd amikor megérezte, törekeny kis léte veszélyben, kétségbeesetten csapkodni kezdett aprócska uszonyaival. Klárika megsajnálta, de egy halacska életén mégsem múlhat az ő lelki nyugalma, jövőjének békéje: Na, gyere, a tiéd! – szólt lágy hangon a körülötte sündörgő türelmetlen macskájának. Nem kellett neki kétszer mondani. Nyamm. Pici, érdes nyelvvel kéjesen megnyalta a száját, és durmolni kezdett. A tányéron csak egy magányos vízcsepp emlékeztetett a halacskára.

Klárka a sötétség leple alatt a Duna éjszínű, megannyi titkot magában rejtő habjaiba dobta a végzetet kötelességtudóan befolyásoló kis figurát, és hazament. De nem érezte a hön áhított elégedettséget, a megnyugvást, csak valamiféle nagy-nagy ürességet. Hirtelen nem volt kit szeretnie, kit imádnia, a véget ért szerelem kihűlt parazsának egyetlen aprócska szikrájából táplálkozó gyűlölet máglyáján kit megsemmisítenie. Elérte, amit akart, de ezzel együtt céltalanná, üressé vált az élete. Megsemmisülve tengődött még egy ideig, majd egy viharos, szeles őszi vasárnap, amikor a baljós fellegek feketére festették a déli égboltot, eltűnt örökre. Senkinek sem hiányzott. Acta est fabula.

Az oszloplábú, durcás arcú pincérlány egykedvűen közeledett az asztalához. Közelebről nézve arcvonásai elnagyoltak, kicsit közönségesek voltak. Rövid, vastag ujjával, húsos kis kezével minden nőesség, kecsesség nélkül tette a Kis Ember elé a borospoharat, majd íveletlen, egyenes derekára tett kézzel megkérdezte: – Mit hozhatok ebédre? Sikerült választania? – Borzalmas, könyvekből tanult angolsággal beszélt. Semmi, semmi megkapó nem volt benne, egészen addig, míg el nem mosolyodott, és az asszonyajkak meleg enyvétől csillogóan elő nem bukkantak hófehér, tökéletes fogai, mint megannyi apró kis igazgyöngy. A pillanat tört része alatt átlényegült a sziget hegyvidéki falujában született tenyeres-talpas parasztlányból vonzó asszonnyá, azzá a tudatos nővé, aki pontosan tisztában van saját előnyeivel. A Kis Embert mégsem akarta meghódítani. Őt nem. Hirtelen megrázta vállig érő, kócos, barna fűrtjeit, oldalra biccentette a fejét, és sarus lábával egy türelmetlen lépést tett előre. De a szeme enélkül is elárulta, mit gondol: Na már, nyögj ki végre, mit akarsz, ne legyél ilyen töketlen, nem érek rá itt ácsorogni egész nap!

Nem bukkant fel az asztaltársa. Nem hiányolta. Finom étel, jó illatok feledtették vele az otthoni életét. Élvezettel nézte a terasz alatt hullámozó tengert, kortyolgatta a jellegzetes zamatú finom bort, élvezte, amint simogatja az ínyét, átsiklik a nyelvén, mígnem simán legurul a torkán. Még a kicsit érezhető tölgysárga sem zavarta. Az ebédől elnehezülten, elálmosodva nem vágyott semmi másra, csak egy jó alváásra. Még mit nem. Inkább rendelt egy kávé. Miközben kavargatta a hat kockacukorral megbecstelenített italt, az egyik pincér bekapcsolta az egyik pálmafa árnyékában eddig némán megbúvó tévét, nehogy szegény turisták tudatlanok és tájékozatlanok maradjanak. Nem, meg kell nekik adni a napi agymosásadagjukat, szépen elkábítani őket „fontos” közleményekkel, megtölteni az agyuk utolsó, még teljesen el nem tompult zugát is. Egy önállóan gondolkodó ember?! Na, még csak az hiányzik. Micsoda szellemi perverszió!

Az ismert nemzetközi hírcsatorna adását ezúttal egy nagyhírű politikai újságíró vezette. „Hm, furcsa, a nagy ászokat estére szokták tartogatni” – lepődött meg a Kis Ember, de nem töprengett tovább, figyelmét egyre jobban lekötötték a hírek: víz alatti kormányülést tartott ma a Maldív-szigetek kormánya, hogy így hívja fel a figyelmet az általános felmelegedésre és a tengerszint emelkedésének veszélyére. Sajnos megegyezés nem

született, mivel a költségvetés elúszott. Az Egyesült Államokban lévő Repülő Spagetti-szörny egyházának tagjai, a pasztafáriánusok demonstrációt szerveztek, melyen követelték, hogy egyházuk minden tagjának ezentúl alanyi jogon járjon évi ezer liter sör, száz liter ketchup és tíz, nemi betegségtől bizonyítottan mentes sztriptíz táncosnő. A jogászok szerint viszont ez a kérés nem teljesíthető, mert az kimerítené a nemi diszkriminációra vonatkozó törvény megszegésének tényét. A demonstráció vezetői és a homoszexuális pasztafáriánusok holnap egyeztetik a tárgyalások elnapolásának indokát. Végezetül ma, több hónapos szünet után a Loch Ness tónál ismét feltűnt a világ egyik legdrágább jachtja, a Maltese Falcon. Sajnos az eset katasztrófával végződött, mert a tóra egyedi tulajdonosként jogot formáló Loch Ness-i szörny hatalmas pikkelyével léket ütött a hajón. Az egy tagból álló személyzet túlélte a katasztrófát, az ügyet a hatóság még vizsgálja. De egy magát megnevezni nem szándékozó hírforrás szerint a cionisták állnak az ügy hátterében. – Hát, azok után, hogy elferdítették a Föld tengelyét...

A kávé felfrissítette, már nem kellett félnie, hogy fizikai énje átveszi felette az uralmat, még mit nem, csak azért sem, egy férfi legyen szívós, erős, nem amolyan anyámasszony katonája. Felment a szobába, felvette fürdőnadrágját – decens kék, szürke csíkkal, csak eggyel –, mely jóval a térde alá ért. Örült neki, mikor megvette. Tetszett a hossza is. Eltakar. A fehér, szörтелен vádlit, a férfiaság apró szőrpamacsaitól megfosztatlanul is csupasz mellkast, ide nem kell forró viasz, nem kell hófehér illatos borotvahab, ahhoz mirigyekben tobzódó, tesztoszteronban dúskáló ízig-vérig férfi kell. – Jaj, drágám, igazi férfi lett a kisfiad! – hízelgett anyjának kedvesen a rég nem látott nagynéni, miközben hazugságát leplezendő elkezdte dörgölgetni orrát, göcsörtös hüvelykujjával vakargatni egérszürke kalapja alá bepréselt ősz kontyát, amitől komikusan izgett-mozgott a kis fejedő, majd sértődötten a füle tövére csúszott, kiszabadítva ezzel börtönükből az apró kis korpaszemeket, melyek sűrű hóesésként hullottak vállára, asztalra, teába, ahol aztán vastag, megkövesedett lávaréteget képezve várták az események folytatását, a cukor, citrom mindent elrontó megérkezését. Brr, de nem, mindebből nem vett észre semmit, zavarában csak pislogott, zavartan sandított oldalra, hátha jön a felmentő sereg, unokaöcs, sógorasszony, nászasszony, ángyomasszony, bárki, akárki képében, csak mentse ki a füllesztés szégyenfolyójából, még mielőtt az hazugságok folyamává nem duzzad. De nem szerencsés alkat, én akarva-akaratlanul váraozással telve néztem rá, gondolta a Kis Ember, nem dicséretet vártam, a kalap sorsa, ingatag helyzete mágnesként vonzotta tekintetem, vajon mikor hagyja el jelenlegi csúfos koponyaszirtjét, de ő szegény, mert tudta, kedveskedni illik, mert elvárják, minden anyának kedves, gyermeki fülnek meg egyenesen a jövő felnőttkori képét előre megmutató valóság homályos tükre a „de megnőttél, fiacskám”, egy frászt. Férfi??? – ejtette ki a szót undorát leplezni sem próbáló hangon az anyja. Olyan volt, mint amikor az ember felkészül a gyönyörű, harsányzöld saláta friss ízére, élvezettel, hamm, megforgatja a szájában, hadd találkozzon nyelve minden ízlelőbimbójával, mielőtt megrágja, ez az, már érzi az ízet, a finom, mennyei vegalét, reccs, valami roppan, enyhe „még nem érzi más” bűzt árasztó odvas fog netán vagy valami más, egy rejtőzködő ijedt nyálkás kis csiga, megundorodva kiköpi, lám-lám, apró fehér-barna törött kis házacskája, nyállal lakkozott, fénylő kis mézslak, undorító, gyomor fordul, zárul, ennyi volt.

A medence mellett a napozóágyak már egy kivételével foglaltak voltak. Rövid, kacsázó lépteivel elindult a pihenés ígéretét hordozó fehér műanyag fekvőhely irányába, és közben igyekezett legyűrni a veleszületett idegenkedését a huszadik század minden fröccsöntött, extrudált és préselt terméke iránt, még ha olcsó is, még ha hasznos is, mindegy. Műanyag ajtó, műanyag vödör, műanyag terítő, műanyag virág, műanyag

pénisz, műanyag nő, van, akinek kell, akinek elég, neki ennél több kell, igazi, valós, természetes, hiteles, még akkor is, ha tönkremegy, elhasználdik, megkopik, megöregszik, nem baj, úgysem viszi magával a sírba. Ez van.

Ekkor fedezte fel a rőt Vikinget, amint jobb kezével épp tépte fel egy pléhdoboz tetejét, miközben annak felületén a kicsapódó pára aprócska vízmolekulái egyesültek, majd a vízcseppek az egymásra találás örömeiben tömegcseppben indultak el a munkától megkeményedett tenyér fala mentén bele az ismeretlenbe, együtt, szabadság, testvériség, tartsunk össze, elvégre nem vagyunk magyarok, nincs itt semmiféle isteni csoda, szintiszta racionális fizika, majd amikor mozdultak a kar évek hosszú során kitartoan kidolgozott izmai, emelkedett a lapátnyi kéz, és a Viking nagyot kortyolt az aranyszínű, keserű nedűből, nem csokoládémalátából készült, ez nem, valódi illatos komlóból, miközben a vízcseppek ráhuppantak a mellkasán tekergő kígyóra, jó kis tetkó, mit sem sejtve előre megjósolható végzetükről, és még mielőtt elmondhattak volna egy fohászt, gúnyosan vigyorogva naiv együgyűségükön lecsapott rájuk a nap pusztító ereje, még hogy összetartás, hiába minden, a végzet elkerülhetetlen. Utat tör magának, mint éppen most a Viking gyomrából a gáz, színtelen, szagtalan, ez nem az elégedettség sóhaja, pusztán öblös bőföggés, hiába, nem volt gyerekszobája.

Szépen, akkurátusan letette a törölközőjét, vastag, puha kék frottírt, majd elhelyezkedett kényelmesen. Ekkor a szomszédja ismét bőfögött egyet, majd kézfejjével durván megtörölte a száját, ránézett, és szélesen vigyorogva köszönt: – Helló, öregem! – A Kis Emberben ebben a pillanatban a legkülönbféle érzelmek csaptak harcba egymással – „még hogy öregem, tudtommal nem őriztünk együtt birkákat” –, de amennyire nem szeretett ismeretlenekkel bratyzni, legalább annyira nem szerette a konfliktust, a vitát, a veszekedést sem, élni és élni hagyni. Jó napot! – válaszolta abban a reményben, hogy ezzel be is fejeződött mindenfajta kommunikáció kettőjük közt, véglegesen, örökre. Nem igazán volt kedve bevallani még magának sem, elvégre ő egy jóember, hogy nem szívleli, sőt kapásból ki nem állhatja ezt a szőrmók óriást, akit a jelek szerint igencsak más társadalmi normák szerint szocializáltak, mint őt, a jó fiút. Baromarc.

A nap a délutáni óra ellenére szinte perzselően sütött. A Kis Ember élvezte, ahogy simogatja, paskolja, veri bőrét a nap fénylő sugárdominája. o, ó, Ó...

Olyan elemi erővel tört rá a fáradtság, hogy nem volt ereje tovább küzdeni ellene, hagyta, hadd csukódjanak le elnehezült szempillái. Elszunyókált. Majd létérzése megszűnt, már repítette magával az álomtündér tudata ismeretlen vidékeire, ahol már elvész az éberségben született gondolat, egyre mélyebbre, le az öntudatlanság pihentető birodalmába, a nem tudás szintjére, amikor egyes hitek szerint a lélek elhagyja a testet, hogy találkozzon az Istenekkel, a sámánok jövőt jósoló álomvilágába. Mégsem álmodott.

Nem sokáig alhatott, lehet, csak percekig, nem érzelte a múltó időt, itt most minék, megszűnt a rohanás, a feladatok, mégis hirtelen felébredt. Ösztönei riadót fújtak, figyelj, pajtikám, egy kíváncsi, kutakodó tekintet rád szegeződött, nem mozdul, mintha csak a vesédbbe akarna látni, megtudni rólad mindent. Az enyhén – na jó, legyünk őszinték, igencsak – túlsúlyos családanya éppen betegesen elhízott kislányának csomagolt ki egy jókora tejszínes-mogyorós jégkrémet, miközben a mellettük napozó apuka jóváhagyóan bólogatott, edd csak meg, felfrissít. A jó testű medika nem mozdult tankönyve mellől, kicsit távolabb a nyugdíjas házaspár az árnyékba húzódott, a hirtelenszöke svéd család a medencében pancsikolt. És igen, megvan a hunyó is, a leselkedő, egy láthatatlan nő, aki egy elmélyülten olvasó férfi mellett henyéi, kezében könyv, de ez pusztán látszat, nem lapoz, minék is, nem a könyvet nézi, hanem a Kis Embert. De nincs ebben a tekintetben semmi kihívó, csábító, de még kíváncsiság sem. Unalom? Közöny? Az át nem élhető

végtelen mindennélküliség – a semmi. Mintha egyetlen célja az volna, hogy kibírja, elviselje azt, ami most itt megeshet, a jelent, a társas magányban eltöltött „önfeledt” közös nyaralás perceit, és mostanra minden női becsvágyát elveszítve átvészelve az élete hátralévő napjait, heteit, hónapjait, esetleg éveit. Mindezt egy olyan férjember mellett, aki pusztán azzal, hogy másképpen szerette, mint amire vágyott, azzal, hogy már nem őt akarta, csupán közös életüket, fájdalmas, lélekölő nemtelenségbe taszította, lassan, évek során, megfosztva őt ezzel attól, hogy célt keressen asszonylétében, értelmet kiüresedett életében. Minden megtört mozdulatában benne volt lélekszomorító sorstörténete, a lemondás és a vágy a szerelem transzcendentális élményéről, a csüggedés és a remény, a miért és a talán. De ahogy teltek az évek, egyre inkább érezte, már nincs esélye, az ő életében már nincs lehet, nincs talán, el kellene engedni, pont azt, ami soha nem feledhető, ami soha nem volt az övé, az első szerelem emlékét. Az ismerős ismeretlen férfit, s vele együtt a reményt. Végül is szép dolog a remény, a Florentino Arizá-s megszállott szerelem, a heves szívdobogás, az eltitkolt vágyakozás, csak évtizedeken át egy kissé fárasztó, elhervasztó. Hervad a mosoly, a bőr, a test. Hiába, porból leszünk, porrá leszünk, ezen még a botox sem változtat. Szar üg.

A nő unott mozdulatokkal nyúlt a földön heverő drapp vászontáskájáért, majd némi keresgélés után elővett belőle egy doboz cigarettát, markáns arcú cowboyok állítólagos kedvencét, szintiszta agymosás, termékmarketing, kösz, nem. De igen. Igen. Rágyújtott. Olyan szenvedéllyel szívta le tüdeje mélyére a füstöt, mint ahogy tangót jár az ember, mintha csak kacéran táncra hívta volna őt, gyere, jéghideg kezekkel fogd meg a kezem, csontos ujjaid fűzd az enyémbe, tam-tam, szól a hegedű, nyúszít a harmonika, vezess, szoríts, tamtamtam, dörren a nagybőgő, ne dobj el magadtól, tamtam-tamtam, szédüljünk együtt, megyek utánad, szoríts, ölelj, tam-tam, lábaid elé hullok, szoríts karjaidba, tam-tam, érzem, a zene ritmusára dobog a szívem – érzed? –, ez maga a fátum, tam, sír a hegedű, elcsendesül a dob, ta. Hát itt hagysz?! Menj a fenébe! De vidd a köpenyed, és a kaszád.

Elnyomta a csikket. – Megyek inni – szólta oda a férjének. – Ühüm – fel sem pillantott. Kit izgat? Felállt, vizslató tekintettel végignézett magán. Bálnatest. Elfintorodott. A nő hiúság örök – megigazította fekete-fehér fürdőruháját, behúzta ernyedte hasát. – Légyszi, add oda a pénztárcádat, az enyém fenn maradt! – A férfi felnézett az olvasószemüvege fölött, majd az orra alatt mormolva válaszolt: – Várj, míg elolvasom ezt az oldalt. – Tetszik? – Ez?! Tele van marhasággal. – De hiszen amikor megvetted nekem, még azt mondtad, hogy jó. – Igen, de akkor még nem olvastam. – Nekem tetszett! – Nem lep meg, csak egy olyan nőnek, mint Te, tetszhet ez a maszlag. Se eleje, se veleje. Harmadrangú filozofálgatások: „együttérzés tehát egyenlő az érzelmi képzelőerő maximális képességével, az érzelmi telepátia művészetével, az érzelmelek hierarchiájában ez a legmagasabb rendű érzelm.” Ez jó?! – Hát, szerintem, örült jól összefoglalta benne a lényegét. – Milyen lényegét?! Miről beszélsz már megint! – Az együttérzésről, az empátiáról, ha valakiben az nincs meg, akkor nem is tudja igazán megérteni a másikat, beleélni magát annak az érzelmeibe, gondjaiba, fájdalmaiba. – Tudod, mi az én fájdalomom? Ha veled kell beszélgetnem. – Ez igazán kedves tőled! És ha megkérdezhetem, akkor kit tartasz méltónak arra, hogy megoszsd veled magasröptű gondolataidat?! – kérdezte a nő, hangjában maró gúnnyal. – Hát nőt biztos nem. A nők nem arra vannak, hogy beszéljünk velük! – Asszonyállatok vagyunk, akik csak arra jók, hogy ágyba bújjanak velük? Igen?! De tudod, marha kíváncsi lennék rá, mi lenne veled nélkülem. – A férfi becsukta a könyvet, maga mellé dobta a nyugágyra, majd szó nélkül elővette hátzsákjából a pénz-

GPS (Göteborg Paranormal Sport), 2011, Infr'ation Live Art, Göteborg, Svédország. Fotó: Nizzie Lin

tárcáját. – Mennyi pénzt adjak? – Nem válaszolsz, soha nem válaszolsz, ha tudod, hogy igazam van. – Nem fogok itt ülni egész délután pénztárcával a kezemben! – ejtette ki lassan, nyomatékosan a szavakat. De látszott rajta, élvezte a pénz nyújtotta hatalom illúzióját, a másik kiszolgáltatottságát. – Tudod mit, nekem már mindegy, nem is kell, inkább felmegyek a szobába a sajátomért! – mondta sértődötten. – Még mit nem! Hogy aztán elveszítsd a mágneskártyát az ajtótól! Itt van, vedd ki belőle amennyi kell! – hangja békülékenyen csengett. A nő láthatóan elbizonytalanodott. Ki tudja, a férfi mellett eltöltött hosszú évek során immáron hányadszor ismét összecsaptak benne az indulatok, érzések. Önbecsülés, büszkeség, erény, milyen szép, hangzatos, magasztos eszmék – talán ismét kigyúlnának lelkében a fények. „Csszze meg a pénzét, azt hiszi, hogy a kapcarongya leszek mindörökre, és úgy törölheti fel velem a rohadt nagy egója mocskát, ahogy akarja? Nem, elég volt! Lelépek, elválok, elmegyek... de hová? Mit kezdenék nélküle, egyedül, magányosan, a francba... azt mégse... marad.” Végül az ész győzedelmeskedett, és lassan, beletörődve helyzetébe, sorsába, a pénztárcáért nyúlt. Önbecsülés? Erény? Büszkeség?

A Kis Ember zavarban volt, így ismeretlenségében is sajnálta a láthatatlan nőt. Minek kellett neki mindezt akaratan kívül meghallgatnia? Suttogás? Á. Miért van az, hogy egyes emberek szinte közszemlére teszik életüket, bárhol, bárki előtt, és a látszat szerint ez még csak nem is zavarja őket? Mintha csak kérkednének saját lelki nyomorukkal – gondolta, miközben tekintetével a láthatatlan nőt követte, amint az hosszasan végignézett a napozó, fürdőző, életélvező embereken, keresztül a világon, majd méltóság-

GPS (Göteborg Paranormal Sport), 2011, Infr'action Live Art, Göteborg, Svédország. Fotó: Nizzie Lin

teljesen, semmiféle sorsbéli hasonulást, közösséget fel nem vállalva a látszatra boldogokkal, láthatatlan pajzsot vont maga köré, miközben arra gondolt: az emberek hülyék. A pálmalevelekkel fedett kis bárban, mely közvetlenül a medence partján állt, a pincér épp a poharakat fényesítette, miközben vállig érő, dús, ősz haja zeuszi arcába hullott. – Mivel szolgálhatok? – kérdezte kedvesen, pedig az öreg tengerész nem is olyan régen még békés nyugdíjasévekről álmodozott. Kis ház, kis kert, kis autó, kis kutya. Biztonság. Nyugalom. Szeretet. Elképzelte, ahogy kora reggel kiül a bimbózó rózsabokrokkal tarkított kert végében lévő sziklaszirtre, melyet nyaranta szerelmesen, lágyan nyaldosnak a tenger duzzadt ajkú hullámai, rossz időben pedig akaratosan, birtokló szenvedéllyel gyúrik maguk alá a gyenge kis sziklaszirtet, betöltve annak legkisebb üregeit, apró kis repedéseit, míg ő csak ül, ül, semmittevőn, némán, miközben átjárja teste minden sejtjét a megnyugvás, és már nem érzi a régi perverz örömet. Nem lesi, nem kukkolja, amint a pusztító, megakadályozhatatlan ölelésben felörlődik, apró kis darabokra mállik a reménytelenül beteljesedett szerelemnek kiszolgáltatott kis sziklaszirt. Édes semmittevés. Mámor. Jaj, már megint henyélsz, inkább lenyírhatnád a fűvet! – ő, az Úr hangja.

Álmodozott, hogy amikor a nap fölötte jár majd, kényelmesen, ráérősen – minek sietni, sietés az élet megrontója –, akkurátus mozdulatokkal meggyújtja a kerti grillsütőben a szenet, elpiszmozog vele, és miközben a pácolt hús illata elvegyül a faszén füstjével, hátradől a kényelmes kis gyékényszékben, és élvezzi a napsütést, madárcsicsergést, az életet. Jaj, már megint nem csinálsz semmit, vidd ki a szemetest a ház elé! – szól az Úr.

Álmodozott, hogy alkonyattájt hosszú sétákat tesz a homokos tengerparton, mezít-láb, férfi módra, miközben kutyája boldogan csaholva rohangászik körülötte. Néha izgatott farkcsóválással odaszalad, nedves fekete kis orrocskáját hozzádörgöli, és már megy is, hívják szagok, illatok. Idill. Jaj, hol a fenében kódorogtál, még nem szedted össze a kutyaszart! – méltatlankodik az Úr.

Álmodozott, hogy amikor könnyű nyári plédje alá bújjik a megfáradt nap, leszáll a jótékony sötétség, elcsendesedik végre minden (mindenki!), kiül a verandára, kezében egy pohár jóféle borral, hallgatja a csend ritmusát. Maga a földi paradicsom. – Csukd már le azt a villanyt, és hagyd abba a vedelést! – mennydörgi az Úr kócosan, csipásan, csokornyakkendős sárkányokkal tarkított lila hálóingben. Béketűrő ember volt. Egy szó nélkül felhajtotta a maradék bort, lecsukta a villanyt, és ágyba bújt. De fogat nem mosott. Még mit nem! Férfibüszkeség.

Másnap reggel átvette az Úrtól a bevásárlólistát: egy vekni kenyér, 25 dkg birkasajt, másfél kiló vesepecsenye, 2 cukkini, dijoni mustár, szappan. Miután mindent beszerzett, végigjárta a kisváros szállodáit, kérdezősködött, érdeklődött, kuncsorgott, esdekelt. Másnap munkába állt. Biztonság? Nyugalom? Szeretet?

Akkor inkább ez. Egy kanál kávé, két kanál cukor, kétujnyi víz, egy pohárnyi jégkocka. A frappéja, asszonyom – dörmögi az orra alatt. És már sürgölődik is tovább, egy kóla, egy koktél, egy sör. Köszí, öregem! – mondta a Viking, nagyot húzott a korsóból, s böffentett egy hatalmasat. A szőke-barna nő megbotránkozva kapta hátra a fejét, de amikor meglátta, ki a nevetlen, megbocsátón – mint anya hülye gyerekére – elmosolyodott. Ugyanakkor a konyhában ijedten vetettek keresztet a szakácsnők. „Jaj, jaj, föld-rengés... de nem... nincs, várj... mi volt ez... intő jel... nézd, a pepperónik szertesét gurultak... Jézusom, magasságos Szűz Mária, akkor is ez történt, mikor szegény Alejandro meghalt, jaj, már csak ez kellett nekünk... – sopánkodtak a fehér kötényes matrónák. Sebaj, jó lesz ez ördögűzés gyanánt... Távozz, hol nem szántanak, nem vetnek, és a szentségekkel nem élnek! Mindeközben a fazekakból, lábasokból egyre erősebben árad az égett hús orrfacsaró bűze, füst és korom, láthatatlanná porladt apró kis birkasejtek, elszenesedett sejtplazmák és mitokondriumok. Mi ez a fertelmes bűz? Mit csináltok ti itt, a seggeteket vakargatjátok, hát nem látjátok, hogy szénné égett már a lábas is? – ront be az öreg tengerész, majd válaszra sem várva visszatér a fedélzetre. Egy kávé, egy tonik, egy sör. Ne má.

Amikor az égen trónoló távoli tűzgolyó egyre inkább azt az illúziót keltette a medence mellett lustálkodókban, hogy már bátorságát összeszedve dicséretet érdemlő mélységekig ereszkedett alá útvonalának képzeletbeli szinuszgörbéjén, már látja Π -t, szemez vele, egy biztos pont, egy biztos találkozás, majd aláhull a mélybe, adott intervallumon belüli messzeségbe, hogy aztán ismét felbukkanjon ott, hol idegen madár jár, egyre többen szedelőzködtek. A Kis Embernek sem volt már kedve maradni, de semmiképp nem szerette volna úgy befejezni a napot, hogy legalább egyszer nem mártózik meg a fürdőmedencében. A medencébe ugrálni szigorúan tilos! Mit lehet tenni, marad a komótos herehervasztó bemenetel, a fenébe, ez hideg, lúdbőrzik a test, szűkülnek az erek, borzong a testköpeny, riadó, központ, vettem, vésztartalék bekapcsol, hőtermelés, maghőmérséklet kiegyenlít, hinnye, te dinnye, ez kellemes. Jó úszó volt. Apja tanította, nagy-nagy türelemmel. Olyan óvatosan, gyengéden tette karját fia törékeny kis teste alá, mint-ha csak attól tartott volna, ha erősebben megszorítja, kettétörik. Fel a fejet, fiam. Egyszerre mozgasd a karod! Figyelj a láb munkára! Ez az, ügyes vagy, megy ez neked! – dicsérte, mint mindig a legapróbb sikerért is. Mindeközben az anyja, élénkvrösre rúzs-zott szájjal, kontyba tűzött hajjal, melyből kacéran mindig kihúzott pár tincset, hogy szép

arcának még csábítóbb keretet adjon, ült a piros-kék kockás pléden, s amikor a horizontján feltűnt egy jóképű férfiember, ösztönösen megfeszítette testét. Hasat be, mellet ki. Mosoly. Másokra ha kellett, ha nem, mindig volt elpazarolni való mosolya, csak rá nem. Á, kár ezen lelkizni.

Fel kellene hívnom anyát! – gondolta, miközben nyitotta a szoba ajtaját. Ráér. Nekilátott inkább kicsomagolni. Gondosan, ügyelve rá, hogy mindennek, még ha csak ideiglenesen is, helyet találjon. Idegesítette, ha saját kis világában nem volt rend. Gyorsan lezuhanyozott, s az ágy szélére ülve kezébe vette a telefont. Mozdulatlanul ült, majd ránézett a vánkosán trónoló Totyira, mintha csak tőle várna segítséget, tanácsot, felmentést, de tudta, ezt most nem halaszthatja, meg kell tennie, bármennyire nem fűlik is hozzá a foga, de hát gyermeki kötelessége. Tudta, az anyja türelmetlenül várja a hívását, kiéhezve emberi szóra, kedvességre, szeretetre. Hiába. Sérült lelke képtelen volt a megbocsátásra. – Igen? – Szia, anya, én vagyok! Hogy vagy? – Jaj, de jó, hogy hívsz, már úgy aggódtam érted. Tudod, amikor elmentél, olyan rossz előérzetem támadt. Lehet, hogy én halok meg, mire hazajössz? – Ugyan már, anya, ne beszélj így. Tudod, hogy nem halsz meg. Az előérzeteidre meg ne figyelj, tudod, hogy mindig becsapnak téged! – igyekezett a tőle telhető legtürelmesebb hangon beszélni, bár már kezdte érezni, hogy az állkapcsában lévő ideg egyre jobban feszkelődik, mintha csak helyet keresne magának, térfoglalás, a fenébe, ez kellemetlen, és miközben hallgatja anyját, szabad kezével igyekszik megmasszírozni, még mielőtt görcsbe rándul, mint a gyomra. Gyalázat, hogy ennyire nem bírom elviselni, futott át az agyán, miközben papagájként hajtogatta: minden rendben lesz, ne aggódj, nem halsz meg. – De legalább drága Lajosom, ha itt volna! – sípította bele sírásközébe, magas fejhangon a telefonba az anyja. – Anya, tudod, hogy Lajos bácsi évekkkel ezelőtt elment. Örökre. Engedd őt végre el! – De mikor úgy hiányzik! – A kisember tudta, ha itt és most nem sikerül befejeznie a telefonálást, akkor hallgathatja anyja siralmait még jó ideig. Csak azt ne! Energiavámpír. Amikor végre sikerült belefotózni anyjába a szót, kimerülten, erőtlenül dőlt hátra az ágyon. Drága Lajosom, drága Lajosom, visszhangzott a fejében, de miért mindig őtána nyavalyog? Miért nem apa hiányzik neki? Mintha csak személye elleni vétségnek tekintené, hogy apa meghalt, hogy meg mert halni, és neki felnőtté kellett válnia. Soha nem emlegeti, mindig csak drága Lajosom, drága Lajosom.

– Jaj, mi lesz veled ezek után, szegény drága Lajosom, kiherélték, mint egy birkát, őt, aki a legyet is meg... – itt, ennél a pontnál anyja zavarba jött, elvégre ő úrinő volt, helyesebben annak szerette volna hinni magát, és mint ilyen nem mondhat ki egyetlen csúnya szavakat. Az a pórnép kiváltsága, marad hát a hebegés-habogás, pihegés, lihegés, csábítás, és szegény Lajosom.

– Megmondtam, drágám vagy ezerszer, előttem annak a léhűtő pancsernek a nevét ki ne ejtsd többé. Egyébként meg a professzor úr megnyugtatóan, hogy a műtét sikerült. Nem kell aggódnod annak a gazembernek a férfiaságáért.

– Hogy lehet ilyen szívtelen, hiszen az öcsém! – váltott át hirtelen magázódásra, mint mindig, ha jelezni akarta haragját, sértettségét, megbántottságát.

– Örülhetek, hogy megúsztam egy kihallgatással, és nem rúgnak ki miatt! Kíváncsi lettem volna, hogy sápítoztál volna akkor. De még így is drágán megfizettem a maga drága Lajosának bűnét! – mondta tőle szokatlanul éles hangon az apja, majd mintha meg sem hallotta volna felesége kérdését – De hát miről beszélsz? Milyen árat fizettél, te meg?! –, már ki is fordult a konyhából, és úgy csapta magára a dolgozószoba ajtaját, hogy most még az anyja is megérezte, a kacér mosoly, ringó csípő nem elég fegyver dühe ellen. De vajon mi történt? Soha nem árulta el az apja, talán örök titok maradt volna,

ha évekkel később nem bukkan fel a múltból egy első és utolsó írás. „Tisztelt elvtársak, nem tudom, említést tegyék-e róla, de a napokban észrevettem, hogy titkárnőm, Klárka a munkaideje alatt titokban a nagyra becsült és igen tisztelt rendszerünkhöz nem méltó okkult irodalmat olvas.” Balfék, hát kellett neki 6-os karton?!

Pedig drága Lajosom pályája nagyon szépen ívelt felfelé. Mindig tudta, ösztönösen, mint a napraforgó, mikor merről süt a nap, így amint tehetette, kiadatta sarló-kalapácsos pártkönyvecskéjét, és áltudományos metafizikai szólamokban dicsőítette buzgón még a hentesnél is Lenin áprilisi téziseinek fontosságát – igazság szerint fogalma sem volt róla –, a kommunista ideológia világmegváltó nagyságát, a szocializmus semmihez sem hasonlítható jóléti társadalmának előnyeit, az embert butító eszméket. A propaganda-gépezet legolajozottabban működő láncszeme lett, aki vele beszélt, az behódolt, báb-ként irányított ideológiacinkossá vált, elkerülve ezzel, hogy kikerüljön felnőttkori „kiskorúságából” és gondolkodni kényszerüljön, amúgy is veszélyes, mint azt állítani, áruhiány van, még ilyet, felhőborító, parizer, avas zsír, klottgatya meg bugyiszínű Trabant ügyis kapható, mi kell még. A kapitalisták polcai hiába roskadoznak az árutól, alapjaiban rothad az egész társadalmuk, nézzék csak meg, mit látnak a filmjeikben, mocskot, fertőt, bűnt, na meg azt a bárgyún vigyorgó Belmondót fehér zokniban, ciki. Majd hóna alá csapta a pult alól vételezett bélszínt, elégedetten hazaballagott, s várta az éppen aktuális tündérékéjét, néha már maga sem tudta, hogy is hívják, Icuka, Marika, Klárka, Julika, mindegy, a lényeg az odaadás. Ők pedig hálásan építették a szocializmust drága Lajosom ágyában, hiszen ő volt a jötevőjük, munkaadójuk, mentoruk. Az elvtárs, aki beprotezsálta őket a minisztériumba. Titkárnők?! Soha annyi semmihez sem értő korlátozott nehézbombázó nem riszálta csípőjét a Bem rakpart nagy múltú épületének folyosóján, de kit érdekelt, ha készségesen elkísérték a külföldi elvtársakat a díszvacsorákra, majd amikor már az éjszaka a legsötétebb órájában járt, a jóféle magyar pálinkától, finom orosz pezsgőtől férfiemberre silányult csinovnyikokat a Vörös Malomból szállásukra kísérték, fülükbe súgták: „ja ljublj te bja, ahs te obicham, miluji te, Ich liebe Dich, te iubesc, Te quiero.” Ment is minden, mint a karikacsapás, a lányok élvezték, na nem az áporodott alkoholszagot árasztó kanok gyors numeráit, hanem az ajándékba kapott nejlonharisnyákat, parfümöket, drága Lajosom meg egyre feljebb kapaszkodott a számlétrán. Minisztériumi főkönyvelő lett. Nafene. Ő, akit majdnem megbuktattak számtanból, mert ahogy Tótumfaktum tanár úr mondta, „olyan suttyó vagy, fiacskám, mint egy csuka”. Most ne menjünk bele, hogy miért pont csuka, és hogy van-e intelligenciabeli különbség az aránylag kicsi, kezdetleges csukaagy és a még satnyább, még kisebb pontyagy között, mert azt még drága Lajosomnak sem sikerült megfejtene öt év alatt, míg az iskola padját koptatta. Ideális főkönyvelő! – veregették meg a vállát a főnökei, porhintésként mindjárt az első hónap végén büszkeségtől dagadó mellére tűztek egy plecsnit. Bronz plecsnit.

– Lajoskám, remélem, jössz ma az Astoriába velünk vacsorázni!? A vendégünk vagy! Ja, majdnem elfelejtettem, ezt légy szíves, írd alá gyorsan. Köszönöm, akkor este! – s kedélyesen megveregette a vállát. Hatökör. És miközben drága Lajosom élte világát, a felhők egyre jobban sűrűsödtek a Minisztérium egén.

Az emlékek egyre töredezettebbé váltak, s mikor az utolsó emlékcserép is mozdulatlanágba dermedt, a Kis Ember békés álomra szenderült. Fél kézzel magára húzta a takarót, markába szorította hű társát, Totyit, és álmában békére lelt a lelke.

Eleni

„Bocs, haver, hogy ismeretlenül rád török, de meg kell kérdeznem, mi van Elenivel? Egy ideje nem tudom elérni.”

Haverod a halál, gondoltam, míg elnyomtam a cigim. Hajnali három óra volt, csatakrészezen értem haza egy kocsmából, és ennek a pöcsnek a levele fogadott. Fél tizenegykor érkezett – vajon mennyit agyalhatott ezen a két soron, míg elküldte?

„Ide figyelj: semmi közöd Elenihez. Felejtsd el.
És engem is hagyjál békén.”

Nem volt szép. Azaz nem volt plázacica-múmosoly-szilikoncsöcs, de nem is volt trendin lerobbant bölcsészlány. Különös volt. Görög apjától örökölte sötét szemeit, melyek még a napon sem lettek kávébarnák, és egyenes, ornyereg nélküli orrát. Profilból mint egy antik érme figurája. Karcsú volt, egy kicsit túlságosan is filigrán nekem, de én így szerettem.

Valami különös masszává állt össze az idő, amikor együtt voltunk. A péntek estéből átmenet nélkül lett vasárnap, csak kialvatlanságom és vörös, sajgó makkom utalt arra, hogy ismét eltelt egy hétvége. Hogy mikor mit ettünk, megfeszített gondolkodás árán sem tudtam felidézni (a legtöbbször nem is ettünk, talán mert eszünkbe sem jutott, hogy ilyesmivel is foglalkozni kellene), de pengeélesen és meglepően pontosan fel tudtam idézni szeretkezéseinket, hol öleltem meg először, milyen volt a haja illata, hogy rángatta le rólam a gatyát, a pálinkát, amint álla alatt a nyakán lefelé csordult, és én bódultan ettem-nyaltam pálinkás-sós nóm.

Másnap újabb egysoros: „Történt vele valami?”

Igen, történt, hogy nem fogod föl, te balfasz? Csak az a helyzet, hogy ettől többet én sem tudok. Eleni eltűnt, napok óta nyoma veszett. Ha hívom, nem elérhető, az e-mailjeit beállította úgy, hogy visszakapom őket „returned to sender” címkével.

Nem a szex volt, ami boldoggá tett minket. Az csak összehozott. A kezdeti, vadállati üzekedéseken túlesve világos lett, olyan lelki átjárás és harmónia van köztünk, amilyennel ritkán találkozik az ember. Jó és egyszerű volt vele a létezés, bár annyi minden szarral kellett megküzdenünk. Hol ő, hol én voltam munka nélkül, hol ő, hol én költöztem a város egyik végéből a másikba.

„Eltűnt, és kopj le, öreg, te is.”

Erősen moderáltam magam, hogy felindultságomban el ne küldjek a rettekbe egy olyan embert, akit nem is ismertem. Csak közvetve.

Mindketten festettünk. De Eleni is meg én is kénytelenek voltunk mást csinálni, hogy megélhessünk. Ő napi nyolc órában titkárnő volt, én meg marketinges egy reklámcégnél. Szisztematikusan zabálta föl agyunkat a gépezet, s mi pont jókor találkoztunk ahhoz, hogy megállhassunk azon az úton, mely a napi agykiradírozással kezdődik és az elfuserált, bekracholt, művésznek tűnő lényekkel végződik.

Egyre kevesebb idő jutott arra, hogy alkossunk, miután összefonódtunk. Hét közben a napi teendők szívtak ki minket, a hétvégék meg delejes állapotban áthallucinált pár órának tűntek csak, ha egymással voltunk.

Egy nyúlós októberi estén ismertem meg őt. Ugyanabba a házibuliba voltunk hivatalosak, és amikor tüzet adott a tőle kért cigimhez, azon csodálkoztam, hogyhogy ez idáig nem ismertem ezt a csajt, hisz jó darabig az ő barátnője volt az én barátom csaja. És szépen lassan, előbb kávéházak félhomályában, majd kocsmák füstjében az érkezéskor illendő puszi-pusziból csók és arcsimítás lett. Jólesett kívánni, hogy eljőjön az ideje egy észveszejtő éjszakának.

„Neked sem hagyta meg, hová megy? Értsd meg, ezt iszonyú nehéz elhinnem.”

„Te szerencsétlen, fogd már föl, hogy senki sem tud róla semmit. És ha még egyszer írsz, megszüntetem a mailboxom. Szakadj le rólam.”

Persze, ha akartam volna, sem számolhattam volna föl ezt az e-mail címemet. Egy csomó fontos levelem volt itt, és persze folyamatosan abban reménykedtem, Eleni egyszer csak rám csipog, küld egy szmájlit, egy zenét, akármit. És ennek nyilván pontosan tudatában volt ismeretlen ismerősöm is, aki szintén aggódott a lány miatt, és akit, ha akartam, sem tudtam kedvelni. Még a világomba se akartam beengedni, nemhogy megkedvelni.

Mosolygós kimerültségben terveztük, mi mindent tudnánk ketten együtt csinálni, míg ujjával a szakállam piszkálgatta, én meg a két mélyedést simogattam a feneké fölött. Közös képeket, együtt festett jeleneteket álmodoztunk, egy verőfényes, terpentinszagú műtermet, hol mosolyogva, fülig festékesen, dzsesszt hallgatva alkothatnánk. Majd újra szerelmesen ki kellett üldözni szeméből a kétségbeesést, amikor rájött-rájötünk, hogy ábrándunk teljesülésének az esélye megegyezik azzal, hogy kismacskákat szüljön a szomszéd kutyája. Ahogy a gyönyört adtuk és kaptuk egymástól, az már szinte függőséghez vezetett – ez volt a gyógyszer kérgesre tört lelkünknek a törtető, kíméletlen világgal szemben. Áfium a török ellen. Tisztább, elnyúlhatatlanabb volt vonzalunk, mint a kábszer, mégis több volt benne a pusztító töltet, mint a fűben, piában, kemény drogban.

Minél jobban egymásra cuppantunk, annál vadítóbbak és kézzel foghatóbbak lettek terveink, szinte égették ujjaink begyét, hogy lépjük meg, csináljuk meg őket. S egyre inkább azzal kellett szembesülnünk, hogy ha mégoly kevésre vágyunk is, nem tudunk kimozdulni helyzetünk egyre elviselhetlenebb szorításából. A kétségbeesés és az örület egy-egy villanása állandósult hétvégi együttléteinkben.

„Tudod, hogy elég sok mindent tudok rólad? Tőle.”

Nem tudtam eldönteni, ez fenyegetés akar-e lenni, vagy kétségbeesett erőfeszítés arra, hogy a nőmről információt zsaroljon ki. Soha nem találkoztam ezzel a fazonnal. Valahonnan régről származott még Eleni világába, és csak miatta viseltem el. Amikor Eleni előállt azzal a lehetőséggel, a szilvapálinka megkeseredett a számban, a farkam pár centisre zsugorodott és szerencsétlen kis pöcsnek éreztem magam. Nőm arcáról semmit nem tudtam leolvasni abban a pillanatban, bár kissé túl nagyra nyitott szeme jelezhetette

volna felém riadalmát. Fejvesztettségét. Kétségeit. S akkor, míg önbecsülésemmel voltam a legjobban elkínldva, jöttem rá, mennyire szeretem, hogy mennyire belenőtt a világomba és gondolataim rendszerébe.

Hát az tényleg egy hosszú hétvége volt, amikor megbeszéltük ezt a faramuci ötletet. Hogy az illető, aki itt most nyúlfarknyi e-mailekkel zargat, szívesen és dalolva vállalná műtermi és anyagköltségeinket, ha Elenivel időről időre lefekhetne. Azokban a napokban a szeretkezés szexszé üresedett, a vágy a sarokba bújt és hosszú haja mögé rejtett arcra pityergett. Ahogy mindent, ezt is csontig csupaszítottuk beszélgetéseinkben, és kimondatlanul, bent, csöndben, vörösen, azt éreztük, hogy bárhogy döntünk is, rá kell csukni a kaput egy életszakaszra.

„Én meg semmit rólad, de nem is akarok. Békén hagynál végre?”

A „semmit” némi túlzás volt. Tudtam, hogy jól menő vállalkozó álomszép és álombuta feleséggel, hogy lelkes rajongója a művészeteknek. Posztmodern mecénás, ahogy Eleni fogalmazta meg azokon a kihűlt lepedőjű éjszakák egyikén. A zsozsóért nem kért volna sem elszámolást, sem képeket, sem ígéreteket, csak nőm testét olykor-olykor. Tisztességtelen-e az ilyen ajánlat, fortyogtunk a mocsárban, én, aki sóvárogtam a tetőtéri fények után és Eleni, aki számára az alkotás egy külön tudatállapot volt.

A tőkünk tele volt a reggeli korán keléssel és az esti bágyadtsággal, azzal, hogy nincs időnk alkotni, hogy a pénzihiány lassan, de biztosan, alattomos vírusként kezdi ki szellemünket és öleléseinket. Ha megnyertük volna a főnyereményt a lottón, az összes bajunkat eladhattuk volna a pénzen. Semmi más nem hiányzott, csak hogy ne kelljen hetente kölcsönkéregetnünk, hogy abból, amit alkotunk, meg tudjunk élni.

„Ha jelentkezne, tudasd velem, légy szíves.”

Csendesen, ahogy egy macska jár-ke, intézte Eleni a dolgokat. Egy nap mászkálás közben kulcsot vett elő a kistáskájából az egyik ház előtt, és a kezem megfogva bevezetett. Víz, villany, klotyó és az utánozhatatlan napfény – minden ott volt. A festékek is, az állványok is, ha nem is high-tech kivitelben, de dolgozható állapotban. Furcsa volt megölelnem őt, mert tudtam, hogyan jutott mindehhez, és azt is tudtam, hogy egyre elvetemültebben szeretem. Nem is szóltam hozzá egészen addig, míg a kulcsot kívülről rá nem fordította. A szívem egyszerre repesett és repedett.

„Jó.”

Mint azelőtt az ágyba, olyan mohón vetettük magunkat a munkára. Szegettük a kereteket, feszítettük a vásznakot és kavargattuk a színeket. Nagyokat beszélgettünk és cigiztünk a festés órái után, és élveztük a jóleső fáradtságot, amit megálmodott vízióink beteljesülése hozott magával. Pontosan tudtuk mindketten, hogy valami valahol megváltozott, olyan észrevétlenül, ahogy a haj és a festékes köröm nő. Ahogy a színeket kentem, sokszor éreztem vad vágyat arra, hogy Elenivel szeretkezzek, de a farkam hibernálta magát abban a közegben. Csak egyszer szerelmeskedtünk azon a helyen. Mosakodott, befejezve aznapra a munkát, elégedett arckifejezéssel, derékig meztelenül, feltűzött hajjal, ahogy így megláttam, festeni lett kedvem imádott testére. Amikor meglátta nálam a párizsi kéket és az ecsetet, várakozva dőlt a falnak, s lehunyta szemmel dudorászott. Ahogy a kontúrokat igazgattam, éreztem, átjár a gerjedelem, egyre bőszebben zubog a vérem. Egy kék halat festettem jobb mellére számtalan elnagyolt pikkellyel – a bimbó volt a szeme, a mell alatti vonal a szája, mely kajánul vigyorog. A tükör előtt Eleni kiengette sörényét, megrázta, és ahogy ő tudott, hátravetett fejével kacagott alkotásomon. Talán csak az öreg Zorba tudott ilyen szívből és földet rengetően nevetni. A halacska izgett-mozgott mozdulataitól, mást már nem is láttam a világból. Magához húzott, és én nem bántam, hogy a párizsi kék soha többé nem megy majd ki a pólómból. Csodás pil-

lanat volt, ölelni festékszagú nőm, érezni bőrét, testtájai illatát és látni szemében azt az elszánt örületet, amit a sajátomba képzeltem néha.

A borosüvegek és a cigisdobozok szaporodásával mértem a napokat, amióta elment. Nem válaszoltam sem e-mailekre, sem sms-ekre, a szakállam és a farkam szőre elburjánzott, mióta nem volt velem. Pepecseltem befejezetlen festményeimen, de csak kötelességből. Órákig bámultam üres fejvel Eleni képeit, melyek állványa mellett sorakoztak. „Bármi infód lesz, írd meg.”

Infóm? Mit tudsz te róla? Mit ismerhettél te belőle? Mit érezhetsz, bazmeg, a nőm iránt, akinek a testét és néhány semmitmondó mondatát megkaphattad egypár csillámporos pillanatra? Nem láttad te őt kiégetten kibámulni az ablakon, az nekem jutott, te szerencsétlen, hogy észrevegyem, amikor idegesen és üresen cigarettára gyújt az erkély korlátjára támaszkodva, sötét sörényét markolászva, tépve, hogy mennyire kínlódik. Ahogy nekem jutottak a havibaj ciklikusságához hasonló, lehangolt napjai, amikor magába roskadtan hallgatta kedvenc zenéit és még enni sem volt hajlandó. Tejszerű hártját vontak szemére a veled eltöltött délutánok, és szinte emberfeletti erőfeszítést követelt tőlem, hogy képeit, magamat és egyáltalán bármit a világból észre tudjak vetetni vele. Mit tudsz erről te, és mit tettél ez ellen? Kérdeztem tőle sisteregve, magamban. Undorodtam tőle, és sokallni kezdtem azt is, amennyit addig foglalkoztam vele. Dühös voltam rá a féltékenység legkisebb jele nélkül, tudtam, hogy Eleni ennek a lézengő ritternek, aki nem is tudott volna mit kezdeni azzal a dzsungellel, ami lelkében burjánzott, csak a szükségést adta, s nem a valódit.

Törpévé aszal Eleni hiánya. Megpróbálom talán az arcát. Szeretkezés után, ábrándozok. Borral föllocsolom, csikkel kontúrozom. A hideg kiráz.

Városi bűvár (GPS), 2010, Transart Communication, Érsekújvár. Fotó: Tóth Lehel

SZUNYOG ZSUZSA

Anyámok számozatlanul

(Részlet)

...és most a táncosokról és az énekesekről.

Ruhaméretben és években is 48-as volt anyám, amikor benevezett egy énekversenyre. Különködő volt, kopott, szürkés hajjal és ódivatú, előnytelen ruhában állt ki a színpadra. A zsűri és a közönség már előre kinevette. A nevem Susan, és világhírű énekesnő szeretnék lenni – mondta, és pukedlizett. A kuncogás ekkor hahotává erősödött. Mit keres itt ez a tehén? – súgta oda Mike Jennynek, persze a mikrofonját közben letakarta.

És az első kiadott hang után csodálattal őrjöngött zsűri és közönség.

Az istenért, hát eddig miért nem? – őrjöngött a kérdés is. – Csak úgy. Hát, mert eddig nem sikerült. S a hanyagul ott hagyott szőrök és szálak már másnapra eltűntek, és a kopott szürkés haj be barnult, anyámat, ha már széppé nem lehetett, legalább elegáns középkorú dámává montírozták, ami a kezében lógó táskától nagyon angolszász lett. Abban a kicsi időben, amit még a falujában töltött, a háza mellett legelésző libáknak is megmutatta a tatyót. A libák elismerően gágogtak, s az anyámat, már híres énekesnőt váró limuzin körül totyogtak. Az istenit, ez a sok libaszar – törülgette a cipőjét a vidéki udvar fűvébe a sofőr. A libák már akkor ismerték anyám hangját, amikor nagyközönségről még szó sem volt.

48-as kincsvadász anyám a kaliforniai aranyláz idején benevezett a helyi kocsmái énekversenyre. Különködő volt, hosszú barna haját nem tekerte kontyba, lovaglónadrágban és bőrzekében állt ki a színpadra. És sáros csizmában. A nevem Susan, Susan Bond – mondta a már előre füttyögő közönségnek. Előkapta hatlövetű Winchesterét, és megpörgette az ujjai körül. – Ki mer itt nevetni? – és a levegőbe lött. Tiszta rablólány Andersen *Hókirálynőjéből*.

Huszzonegyedik századi leszármazottja, az aranyásónak nevezett kis anyám főbb ismertetőjegyei a következők voltak: vékony, szőke, mindenképpen szép testű, a város legdrágább kávéházának állandó vendége. Ha idegenek telepedtek mellé, mintha csak véletlenül tenék, mintha máshol nem lenne hely, ő tüntetőleg másfelé nézett,

mintha nem is lenne ott, vagy mintha átnézne rajtuk. Idegennek kellett lenni a talpán, aki ezt a sok minthát le akarta küzdeni. Csak a legedzettebb aranyásók láthatták, hogy a hajszálai külön-külön is szépek voltak.

Ui. Lehetett volna huszadik századi is, persze, de ez az anyám, akiről a McDonaldsból jövet hallottam, miközben Sam a becsomagoltatott hamburgereit vitte, éhes volt és szerelmes – de aranyásó, tehát nekem reménytelen –, legyintett a langyos nyári estébe, ismertem, ez az anyám éppen a 21. századból való volt, úgyhogy maradjunk csak meg nála.

Aranyásónak nevezett kis anyám főbb ismertetőjegyei a következők voltak: vékony, szőke, mindenképpen szép testű, a város legdrágább kávéházának állandó vendége. Apám meglátva egy ilyen anyámat, felsóhajtott, á, nem, egy ilyen nő sose lesz az enyém, túl szép ez nekem. És akkor egyszer csak egy ilyen nő hozzálépett, megragadta a nyakendőjét, és magával húzta, apám orráról majd lecsúszott a szemüveg, aztán lecsúszott egészen, a szemüveg is boldog volt, meg apám is.

Aztán 48-as szabadságharcos anyámat se felejtjük el. Kibomló hajjal, suhogó szoknyában és énekelve vonult a hadak élén. Róla mintázták – konkrétan Delacroix – a *Szabadság vezetői a népet* c. képet. Modellként tíz frank volt az órábére, és azt a suhogó szoknyát szívesen hazavitte volna, nem csak kölcsönbe!

Bártáncosnő anyám rengeteg szép ruhát vett, főleg fellépőruhának, a szekrényében egymáshoz szorulva lógtak a fogasokon. Egyik nap a pepita felsőt vette fel, másik nap a farmerszoknyát, minden napra jutott valami új ruhadarab. Aztán egyszer csak nem vett több ruhát. A tükör előtt sminkelve rámeredt a képmására. Azután csak abban táncolt, ami megvolt. De a ruhák megmaradtak. – Vár a színpad, mennem kell – mondta a kilincset markolva, miután magára húzott egy piros trikót. És eltáncolta, hogy eperdíszítés egy porcelántálon.

És maradt az álom, hogy eperdíszítés egy porcelántálon.

Vagy női kézitáska vállpántján nemez – esetleg bőrvirág, nem, hóvirág. Kék alapon fehér, a konziban két évig gyakorolták, hogy lehet a kéket eltáncolni. Figyeljék meg, hogy a kéket a legnehezebb – mondta a balettmester. Figyelték. Balettművész anyám hosszú ideig figyelte, hogy tényleg a kéket a legnehezebb-e. Merthogy hol fogható meg? A szélénél, próbálkozzunk a szélénél, mintha egy lepedőt húznánk. Jöhet bármi szín, kék, sárga, fehér, hupipiros, csak feketét ne kelljen táncolnom megint – nézegette a színskálát anyám.

Le ne engedje azt a C hangot, tartsa, tartsa – mondták anyámnak. Tartotta. Már az igazi citromból készült savanyú limonádéért is, amit óra után kapott. A folyosón közben apám várta, s anyám, még mindig tartva a C hangot, a péntek kora délutáni napsütésben, már ami a napból az osztályba beszűrődött, arra gondolt, hogy milyen jó lesz énekóra után vele – apámmal – kimenni az épületből, aztán valahol megvacsorázni és végigszerkezni a hétvégét. Aztán kicsit összevesztek, és a végig-ből fél lett. Mivel anyám éretlen volt, apám pedig érett. Egy citromszagú téli délutánon.

Világhírű énekesnő anyám ötvenévesen simán spárgát csinált a színpadon, hatvanévesen cigánykerekezett, a hetvenedik születésnapján próbálta meg a szaltót, és nyolcvanévesen

ejtőernyőzött. Rá valahogy fordítva hatott az idő. Mint a kávé, minél többet iszol, annál inkább feldob. És akkor így egyre fiatalabb lett mellette az apám.

Izzó kardalnoknő anyám nem kevésbé izzó kardtáncos apám Hacsaturján kompozíciójában a dőlés szögét próbálta, az fontos, nézze, hogy kell dőlni, aztán egymásba dőlnek.

Fuj, mész innen, bökdöste cipőjével arrébb a libákat etetés közben anyám, aki szederfára mászott, folyót úszott át, lovas kocsit hajtott, kesztyűs kezében tartotta a gyeplőt, a fejét nyughatatlan paripaként vetette fel, úgy ügettek végig a kisváros főutcáján, hogy csodájukra megálltak a járókelők, s nézték Juliskát. A női fodrászat előtt lepattant a kocsiról – gyere már, Annuska, ne légy gyáva –, hívta húzódozó hűgát, és besiettek a fodrászműhelybe, ahonnan két óra múlva a legújabb párizsi rövidhaj-frizurával léptek ki, rajta szintén párizsi divat szerinti kalapkával. Ilyenkor anyám Esthernek érezte magát. De mit fog szólni édesapánk, ha meglátja? – ijedezett a húga. Fél óra ugyanolyan büszke kocsimenet után az édesapjuk elé pördült a lánya, anyám. – Ugye, tetszik édesapámnak, ugye, jól áll az új frizura? – s a nagy bajszú öreg dörmögött, hogy szép-szép, csak minek kellett azt a hosszú haját levágnatni. Aztán párizsi anyám tovább pördült Margit szobájába, ahol a nővére az udvarlójával társalgott, és egy mozdulattal kivette a három legfinomabb pralinét a bonbonos dobozból. A többit délutánra tartogatta, igaz, hogy a doboz akkor már valamelyik fiók mélyén lapult. – Julis, hol a csokoládé? – hördült utána a nővére. Majd Mariskához nézett be, aki megígérte, hogy az esti kastélybeli énekléshez elkészül a sötétkék ruha gallérjának hímzésével. Hétre várta a grófnő Juliskát, a kedvenc énekeslányát. Aki énekelni meg csacsogni szeretett a legjobban, tiszta filmszínésznő, már a hangosfilm korából. Libát etetni, azt nem.

Anyám hangosfilm korában egyre csak beszélt, csacsogott, csevegett, társalgott, nótázott, operettezett, hétre ma várom a Nemzetinél, zongora felé hajolt kiváltképp orgonavirágzás idején, a kezét kecsesen nyújtotta, kesztyűjét-kalapját az egész kisváros beszélte, és az udvarlók csak a kapuig kísérekthék.

A filmtörténet előrehaladtával anyám non-plusz-ultra sütés közben egyre csak beszélt, csacsogott, csevegett, társalgott, mókázott, dalolt, hallod-e, Rozika te, grófnőkre emlékezett, töltött káposzta töltése közben bizonyos hímzett ruhagallérokra, gavallérokra, gyerekpelenkázás közben énekelte a fia-dalt, Gézuka, maga édes, maga drága, szőlőkapálás közben meg ki tudja mit, karácsonykor a *Mennyből az angyalt*.

Anyám sose volt némafilm, még ha befejezésként szépen hatna is.

Apám az Operaház balettkarának szólistája volt, aztán egy nap meggondolta magát, és már nem akart se szólista lenni, se balett. Anyám attól fogva minden este ott ült a nézőtéren, és várta, hátha mégiscsak megjelenik a színpadon. Két óráig tartó tömény szívfájdalom, ült, mint konyakmeggy a dobozban, csak éppen előadás után nem volt kinek odaadnia magát. És akkor 15 év nem tánc után apám kapott egy felkérést, és csodamód elvállalta. A majdnem leghíresebb szerepét kellett eltáncolnia. Az anyám még mindig ott ült a nézőtéren. És 15 év nem tánc után apám úgy perdült ki a színpadra, mintha soha abba se hagyta volna. Egy szólista nem felejt. Ahogy kartáncos anyám sem. És anyám csak nézte, nézte, nem volt könny a szemében. Látod, csak kívártam. Aztán meg csak nevetett. Tetszett neki az a táncos a színpadon. That was one of our best nights, honey.

Vitathatatlanul tehetséges zenész-apám a kopogó léptek ritmusát bármilyen módon tudta ismételni. Lehetett galopp, ügetés, séta vagy Bizet nyitánya. Na és erre harapott az

anyám, erre a ritmusérzékre, a pontosan földre csapott lábra. Bár apám váltig állította, hogy ő nem, ő csak a ritmust követi, nem a zenét. Apám a ritmus szabályossága miatt táncolt, anyám a ritmus szertelensége miatt. Így voltak ők ketten.

Apám az ütem végén földre csapta a lábát, pici porfelhő kerekedett, aztán csend. Majd fénykihunyás.

Nekem a művész kellett belőled, állad alatt a hegedűvel, és lehattél volna mérsékelten örült is – azért nem teljesen, és akár szegény is, bár praktikusán átgondolva, nagyon jó zenész lévén valószínűleg nem is lettél volna szegény, de akár az is, és kézen fogva húztalak volna magammal, ha egy másik nő akart volna kézen fogva magával húzni, én kikapartam volna a szemét, mióta vagy ilyen harcias, madaram?, kérdezett közbe apám, azóta már legalább harminc nővel lefeküdtem volna, a madarat is röptében, úgyhogy csak nyugodj bele szépen, anyám apám vállára hajtott fejű, lehuny szemű fényképét a könyv 116. oldalára tették.

– Hány éves, mondja csak? – kérdezte a telefonban egy öreges hang.

– Tizennyolc – válaszolt ifjanc anyám.

– Ó, hát akkor emelje vállára a földet és pörgesse meg – mondta a hang, akinek mániája volt mondatokat osztogatni, főleg tizennyolc éveseknek.

Ennek alapján született a *Földgömböt vállon pörgetni* című cirkuszi világszám. Anyám cirkuszában trapézon lógva háló nélkül gyakorolták és adták elő.

Anyám személyét sok legenda övezte. Volt, aki a havasokban látta bandukolni, volt, aki földig érő nercbundában, aztán vasgyárban vasgyárosnéként, hol olyan volt, mint egy bundakesztyű, hol mint papucs orrán pamutbojt, hol mint egy anyám.

Vasgyári munkásnő anyám csapzott haját fújtatva dobta félre, hevesen, mikor már századszor ismételte ugyanazt a lépést, egy nagyon flash-lépést, be akart kerülni a színház tánckarába, árva volt és hegesztő Chicago külkerületében, micsoda képtelenség, az egyik legjobb táncosnő volt, akit a zsűri valaha látott.

Hevesen tornász anyámról nem mondható el, hogy úgy fizikai munkásként dolgozott volna, de azért mégis, mert annyit de annyit izzadt azokon az erősítőgépeken, annyit de annyit gyúrt, hogy fitnessvilágbajnokként végezte. És közben nem is akarta. Mikor egy bevásárlóközpontban találkoztam vele, alig ismertem meg, olyan vékony volt, szoláriumbarna, és a sminkje tökéletes.

Futó-anyám gondolataira mi sem volt jellemzőbb, mint hogy nagyon gyorsan jelentek meg előtte-benne táskák, virágok, virágos táskák, futottak benne, megjelentek-eltűntek, fel-el, arcok, karcvonalzóval húzott arcok, satírozott rajzlapok, annál a dalnál soha nem gondolt másra, csak az apámra. Mármint hogy mért nem próbálsz meg velem, én még ki merem mondani, szerelem. Meg hogy mért nem vagy most itt velem.

Sűrű ködben kereste apám anyámat, s egyszer megtalálta, egyszer meg nem. Így voltak együtt.

Sűrű sötétségben futott anyám apám ajtajához, s ő egyszer kinyitotta az ajtót, egyszer meg nem. Hol voltak, hol nem.

Sűrű sötétségben csengetett anyám apám ajtaján, s ő egyszer beengedte, egyszer meg nem. Az az egyszer az úgy volt, hogy lent várta a taxi, és még majdnem kifizetni se tudta.

Amikor be, akkor meg azt hiszem, délután volt. De egyszer este tizenegykor is, miután anyám sövénykerítés mentén futott már két km-t. A másik oldalán meg laktanya volt. De hát mit bánta a veszélyt!

Anyámról mint futóvilágbajnokról jelentek meg cikkek a bulvársajtóban. A szöveggel nem volt semmi baja, ilyeneket írtak, hogy mennyit futkosott ez a nő, kislány korában a ködös őszi utcán, nagyobb lány korában focipályán és megint csak ködben, nyári hajnalban szőlődombon, mikor még csak a madarak voltak fent, lány korában bokrok mellett este tizenegykor a fiújával való összeveszés után, aztán meg maga elől, innen ez a futóvilágbajnokiság. Ez rendben is van, de hogy ilyen runya képet tettek be rólam, az azért túlzás, hogy éppen kifulladás, izzadtan lihegek bele a fényképezőgép lenscéjébe, disznóság! A körülötte állók nyugtatgatták, mondták, hogy azért nem olyan rossz az. Nem olyan rossz? Szörnyű! – tombolt a nő, és széttépte az újságot. Hiú egy futónő volt, az biztos.

Futórózsa-anyámat szagolgatta apám. Látott más virágokat is, de azokat nem szagolta és nem ismerte a nevük.

Olyanok vagyunk, mint Micimackó a mézesbödönben, amikor kiöntötte az ár. Kucorgunk benne, miközben ide-oda dobál a körülöttünk hömpölygő víz. És hol itt lyukad ki a bödön, hol ott. Az egyik helyen, mondjuk felettünk, kilyukad, egy kézzel befoltozzuk. A másik helyen kilyukad, becsurog a víz, másik kézzel betapasztjuk. Aztán az egyik láb, aztán a másik. És amikor már teljesen összegabalyodik a kezünk és a lábunk, elnevezzük Twisternek. Twistert játszunk. A lábam pirosan, a kezem kéken, ha leülök, vesztek szépen.

Alattunk, felettünk, mellettünk, közöttünk. És ha elfogynak a határozószók? Azok sose.

Rendező anyám előszeretettel gabalyított össze kezeket és lábakat. Mintha bizonyos betömheterlen lyukakat akarnának betömni. – Játsszuk azt, hogy Micimackó vagyunk a mézesbödönben, amikor kiöntötte az ár, és hol itt csurog be a víz, hol ott – magyarázta. – Nyújtózzunk ott elöl, tapasszunk.

– Uramisten, de meddig még, hisz már teljesen kicsavarodtam – sóhajtott az egyik táncosa.

– Határ a csillagos ég – énekelte vissza.

Minduntalan szoft szövegeket énekelt az énekesmadár-anyám. Miért nem szaftost, vagy hard rockot? Hát, a szép fehér ruhája nyakig be volt gombolva, de alul a szoknyarészén a szél minduntalan kigombolta az alsó gombot, a két alsó gombot, anyám begombolta, a szél ki, és megint, ahogy mentek az utcán kettecskén, a szél csak ki, vasárnap délután, és egyszer csak felfújta a szoknyáját egészen a combjáig, anyám odakapott, hogy leszo-ri-ítsa, ez az a híres nevetős képe, a Kennedyeknek is tetszett!

A polimorf „Szíve(s könyve)cske”

1 Bán Imre, Gábor Csilla, Holl Béla, Klaniczay Tibor, Knapp Éva, Laczházi Gyula, Zemplényi Ferenc s mások tollából.

2 A kifejezést irodalmi értelemben használom, bár hasonló jelentésben él a természettudományokban is, azaz a többalakúságra/többrétegűségre utalok.

E tanulmány címe akár egy természettudományi cikk elnevezése is lehetne, bár a legizmosabb szervünk kicsinyítő képzős alakjának használata ilyen tudományos kontextusban kétségtelenül helytelen. A céloom viszont most nem az, hogy anatómiai vagy fiziológiai leírást adjak az emberi test igen érdekes, a kutatók által már számtalanszor vizsgált szervéről, hanem hogy bebizonyítsam, nemcsak a modern magyar irodalom palettáján találjuk szembe magunkat olyan művekkel, melyek valamilyen szempontból a *kevert/határ/sokrétűség* kategóriába sorolhatóak. A címben szereplő jelzős szerkezet a barokk kor egyik legizgalmasabb művére utal, Hajnal Mátyás *Szíves könyvecskéjére*, mely már a saját korában is újszerű vállalkozásnak tűnt, mai szemmel viszont kétségkívül a régi magyar irodalom egyik gyöngyszeme. Számos tanulmány, interpretáció¹ született a műről, nem ismerek azonban olyan elemzést, mely a *Szíves könyvecske* polimorf² jellegére mutatna rá. Munkám erre a jelenségre fókuszál, természetesen figyelembe véve a szakirodalom által már vizsgált jegyeket is.

Miért is volt a kora barokk korban Hajnal Mátyás műve anakronisztikus jellegű, illetve melyek azok a jegyek, amelyek a könyv sajátos, művészi jellegére utalnak? A következőkben megpróbálom röviden összefoglalni a *Szíves könyvecske* többalakúságát, majd az egyes fejezetekben bővebben tárgyalom a megvizsgált jegyek szerepét és fontosságát az adott szövegkorpuszban. A tanulmányom egyik célja, hogy felhívjam a figyelmet arra a tényre, hogy a szövegek kultúratudomány felőli megközelítését már érdemes volna a magyar irodalom kezdeteitől figyelemmel követni, és rámutatni azokra a jelenségekre, melyek a szövegek határjellegére utalnak, így számos régi magyar irodalmi mű kerülne újra górcső alá és kapna másfajta megvilágítást, ami az irodalomtörténet (illetve az irodalmi kánon) szempontjából is fontos előrelépés lenne. Ahhoz, hogy egy ilyen folyamat elinduljon, feltétlenül szükség van arra, hogy az irodalomtudományt (és ezen belül az irodalmi szövegeket) ne zárt rendszerként kezeljük, hanem egy állandó mozgásban levő, nyitott interdiszciplináris, intertextuális és intermediális közegeként. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a régi magyar irodalomban a szöveg „irodalmi” és „nem irodalmi” jellege nem különül el olyan mértékben egymástól, ahogyan ez a folyamat a későbbi korokban fokozatosan kialakul (pl. nemzeti irodalom), a mai értelemben vett irodalomtudomány pedig mindazt, amit a régi magyar irodalom normaként kezel, a kultúratudományok felől közelíti meg és értékeli át.

A sokrétű Szíves könyvecske

Hajnal Mátyás műve, a *Szíves könyvecske*³ (1629, 1642⁴) a kora barokk kor első jelentős (szépirodalmi) művei közé tartozik. Hajnalt általában Nyéki Vörös Mátyással együtt sorolják a barokk első szakaszába, mindketten a reneszánsz életeszmenyt túlhaladva alkotnak újat, a két szerző művei között azonban sok eltérés is mutatkozik. Míg Nyéki Vörös költői stílusa, műveinek hangulata általában patetikus, szenvedést és borzalmat kifejező, témája pedig tökéletesen tükrözi a barokk művekre oly jellemző „utolsó ítélet” alvilági képét, Hajnal egy teljesen más világot mutat be, amely élesen szembekerül Nyéki műveinek borongós hangulatával. A szakralitás mellett megjelenik a *profán jelleg*, a *négy végső dolog* közül éppen a negyedik, a mennyországba vezető út lehetősége válik központi témájává. A középkori misztika irracionálisítására törekszik,⁵ ezzel megteremtve egy sajátos barokk misztikát, mely nem mentes a vallásos hedonizmustól sem, s nemegyszer a mennyi boldogság eksztatikus képét tárja elénk. De Hajnal nemcsak a *tematika* és a *stílus* szempontjából alkotott újat, hanem a *műfajtság*, a *kompiláció* és *imitáció*, illetve a mai értelemben vett *intermedialitás* szempontjából is. A *Szíves könyvecske*t kevert műfajúsága révén az elsők között emlegethetjük a barokk műfaj-kontamináció képviselőjeként, a műben megjelenő intertextusok pedig egy új dimenziót nyitottak meg a korban az irodalom területén; ide sorolhatóak a könyvhöz függelékként csatolt művek is, melyek a szerző irodalmi kapcsolataira (imitáció és kompiláció) és céltudatos szerkesztési módjára utalnak (inventio poetica). A mű egyik legérdekesebb tulajdonsága, hogy intermedialis jellegű. A könyvben megjelenő emblémákat Antoine Wierix rézmetsző *Jézus szíve*-sorozata⁶ ihlette; a metszeteket a szerző hatsoros képösszefoglalóval egészítette ki, s további elmélkedésekkel és könyörgésekkel látta el, melyeket sajátos elrendezés szerint az egyes képekhez⁷ csatolt, ezáltal a mű eredeti műfaji (vallásos meditáció) sajátosságait felülmúlva egyedi műfaj-kontaminációt hozott létre (kép, epigramma, elmélkedések és könyörgések).

Hajnal Mátyás *Szíves könyvecske*jének sajátos jegyei:

1. Tematika és stílus (szakralitás és profanitás – vallás és erotika)
2. Műfaj-kontamináció (kép, vers – epigramma, elmélkedés, könyörgés – imádság, vallásos meditáció, himnusz, zsoltár, „*lcki comedia*”, „*isteni játék*”⁸)
3. Intertextualitás (imitáció és kompiláció – intertextusok, variációk, fordítások)
4. Intermedialitás (emblematika-irodalom)

Tematika és stílus

Hajnal Mátyás könyve a barokk kor első szakaszában nem megszokott jelenség; témájával és kifinomult stílusával teljesen újszerűt alkot.

3 Ez az eredeti cím rövidített változata, mely a korban a nép ajkán keringett, és ilyen formában hagyományozódott az utókorra is. Az eredeti cím: *Az Jézus Szívét Szerető Szíveknek Ajjtatos-gara Szíves Kepekkel Ki Formáltatott ... könyvecke...* Bécs. Az általam használt kiadások: Hajnal Mátyás: *Az Jézus szívét szerető szíveknek ajjtatoságára szíves képekkel kiformaltattott és azokrul való elmélkedésekkel és imádságokkal megmagyarázottatott könyvecske*. K.M. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1932.; Ua., Budapest, Balassi Kiadó, 1992. Faksimile kiadás.

4 2., bővített kiadás – az eredeti mű kiegészült még 2 további rézkarral (Martin Baes képei), az emblémák száma 20 lett.

5 Klaniczay Tibor: *Reneszánsz és barokk*. Szeged, 1997, 318.

6 *Cor Jesu amanti sacrum*

7 Zemplényi Ferenc: *Egy magyar jezsuita emblematikus: Hajnal Mátyás*. In: Fabrínyi Tibor – Pál József (szerk.): *Ikönológia és műértelmezés II.*, JATE Press, Szeged, 1987, 145–146.

8 A szerző művének maga általi műfaji behatárolása.

9 Holl Béla: *Hajnal Mátvás elmélkedő könyvének versei*. ITK, 1970/4., 520.

10 A meditáció fogalmának irodalmi kontextusban történő magyarázatát Gábor Csilla tárgyalja. Vö. Gábor Csilla: *A meditáció a hitgyakorlásban és az irodalomban*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai Theologia Cathologica Latina, Kolozsvár, 45/1., (2000), 135–143.

11 Bán Imre: *A barokk széppróza kezdetei*. In: Klaniczay Tibor (főszerk.): *A magyar irodalom története II.* (1600-tól 1772-ig). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, 141–142.

12 Lacocque, André: *Sulamit (Énekek éneke)*. In: Ricoeur, Paul – Lacocque, André: *Bibliai gondolkodás*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 476–477.

13 Klaniczay Tibor: *Reneszánsz és barokk*. i. m., 345.

14 Laczházi Gyula: *Vanitas és memento mori*. In: Szegedy-Maszák Mihály (főszerk.): *A magyar irodalom története I (A kezdetektől 1800-ig)*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2008, 415.

tott: a szövegben megjelenő misztikus-erotikus célzások arra utalnak, hogy célja nem feltétlenül csak vallási jellegű volt, bár tudjuk, a könyvet Eszterházy Miklós nádor feleségének, Nyári Krisztinának szánta,⁹ akit korábban katolikus hitre térített. A középkori vallásos dogmatikát, az aszketikus életszemléletet felváltják a hedonisztikus elemek, melyek kétségkívül egy nyitottabb életfilozófiát tükröznek. A mennybe jutás pillanatának megragadása a cél, mely egy hosszú, kitaró felkészülést és folyamatot igényel. Tehát nem maga a mennyország víziója jelenik meg. Ezt a mennybe jutást viszont csak imádságok és belső meditációk segítségével lehet elérni, melyhez Hajnal meditációs¹⁰ könyve szolgál útmutatóként. A szakralitás itt kiegészül profán elemekkel, és ezt mindenképpen figyelembe kell vennünk az értelmezések során. Számos elemző nem tud túllépni a szöveg allegorikus magyarázatán, és így csonka értelmezések születnek. A „szerelmi stilsztika”, mely a mű egészét átjárja, kétségtelenül a bibliai *Énekek éneke*nek forró erotikáját tükrözi,¹¹ melynek értelmezésekor szintén ellentmondásos megoldások születtek, és szinte csodával határos, hogy a „puritán” nézetek ellenében a szövegnek mégis sikerült bekerülnie a bibliai kánon „listájába”.¹² Mindkét mű szubverzív olvasata teljesen új fényben világítja meg az adott szöveget és adja meg lehetséges magyarázatait. A téma, mely a *Szíves könyvecske* szövegének gerincét alkotja: Jézus megtisztítja a bűnös emberi szívet, hogy aztán az egyesüljön égi jegyesével. Jézus kopogtat a szív ajtaján, nyilakkal lövi, majd miután bebocsátást nyert, megtisztítja azt a bűnös vágyaktól, a bujaságtól, hogy ezek után a megtisztult lélek egyesülve Jézussal a mennyországba kerüljön. A vallás és az erotika kettős szála végigkíséri az egész művet, képei a bensőséges áhítatot éppolyan hitelesen adják át, mint az erotikus szimbólumokat rejtő misztikus sejtelmességet. A barokk kor első szakaszában csak elvétve találunk olyan műveket, melyekben a profán jellegű szerelmi-hedonisztikus vonal megjelenik (Hajnal imádságos könyve mellett pl. Gyöngyösinél).¹³

Műfaj-kontamináció

Hajnal Mátvás *Szíves könyvecskéjének* műfaji besorolása nem könnyű feladat, maga a szerző is játékot űz az olvasóval, amikor művét „*lelki comédiának*” és „*isteni játéknak*” nevezi, ami nem feltétlenül a műfajra utal (bár a szöveg modora kissé drámai jellegű), hanem inkább a szerkesztési módra, melyben szinte jelenetekre osztva egy drámai folyamathoz hasonló képsorozatot látunk kirajzolódni. Eközben pedig számos más műfajt is felsorol a könyvben (elmélkedések és könyörgések – imádságok, himnuszok, zsoltárok stb.). A *Szíves könyvecske vallásos meditáció*, amely az akkori Szent Ignác-féle jezsuita rendben meghonosodott tradíciókra épül,¹⁴ másrészt viszont az emblémák és hozzájuk írt hatsoros epigrammák, valamint az elmélkedések és a könyörgések az eredeti műfajt kiegészítik, s tel-

jesen újszerű műfaj-kontaminációt hoznak létre. Nem utolsósorban pedig a függelékben feltüntetett versek műfaji sokrétősége is hozzájárul a könyv kevert műfajúságához („*áétatos Hymnusok, zsoltárok*”). Ez a függelék külön szerkezeti egységet alkot a könyvben, nagyrészt latin himnuszfordításokról van szó.¹⁵ A 18. fejezet (elmélkedés) élén egy-egy *emléma* áll,¹⁶ a szerző mindegyiket hatsoros epigrammával látja el (a kép jelentését foglalja össze), mindezt három „*puntban*” kifejezett *elmélkedés* és végül egy *könyörgés* követi (ez gyakran konkrét imádsággal végződik – „*Mi Atyánk, Üdvöz légy, Mária*”), miközben a *függelékben* további műfajokkal találkozunk. A „jelene- teket” a szerző ezek alapján egy sajátos elképzelés szerint egységbe osztja a profán irodalomban használt *inventio poetica* eljárása szerint. A mű szépen tükrözi a műfajok kontaminációjának barokk eljárását (ami a barokk kor későbbi szakaszaiban gyakori jelenség volt). Hajnal saját hatsoros magyarázatot ad a képekhez, viszont eredeti címüket (az inscriptiókat) elhagyja. Minden kép felett ugyanazt a megjegyzést tartja meg (*Jesus Urunk Szívéről*). Ez az eljárás újdonságnak számított a kor irodalmi emblematikájában. Az elmélkedések, a meditációk folyamatának középpontjában a *megtérés* elérésére való törekvés áll, megtalálni a lélek Istenhez vezető útját (pl. az első kiadás tizennyolcadik, azaz utolsó fejezetében olvashatjuk a képhez tartozó epigrammában a lelki megtisztulás gyümölcsét, „*Az Isten malasztjának mennyei boldogsággal való fizetését*”):

*Oh boldog szeretet sorsa
Kinek ennyi öröm jussa
Után leszen ily végben,
Mert királlyá választatik
S pálmával koronáztatik
Az örök dicsőségben.*¹⁷

Intertextualitás

Az *intertextualitás* fogalma nemcsak a posztmodern irodalomra érvényes, már a kezdetektől fogva irodalmunk speciális jellemzője volt, koronként, kultúránként kisebb-nagyobb mértékben módosult a funkciója. A *szövegköziség*, a *szövegek közöttisége*¹⁸ a régi magyar irodalom egyik közkedvelt technikája, és bár a fogalmat sokkal később vezették be (Kristeva), a jelenség a kezdetektől megvan irodalmunkban. A régi magyar irodalomban az intertextualitás két fajtájáról beszélhetünk: ez a *kompiláció* és az *imitáció*.¹⁹ Ezek bizonyos mértékben egymástól különböző rokon jelenségek. A *kompiláció* esetében a két rokon szöveg közötti kompilációs technikák érvényesülésén, a szöveg átstrukturálásának módján van a hangsúly, s ennek eredményeként a megváltozott jelentésen. Az *imitáció* esetében a hangsúly éppen az imitált szöveg új kontextusba való helyezésében, új megközelítésében van (a változás elsősorban stílusbeli). Az előző a régi magyar irodalomban főként a közköltészet darabjaiban vizs-

15 19 verset tartalmaz. Holl Béla foglalkozik bővebben ezzel a témával.

16 Az 1642-es kiadásban már 20 emléma van. Az egyik kép (7.) elvesztett.

17 Hajnal Mátyás: *Szíves könyvecske*. K.M. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1932, 110.

18 <http://enciklopedia.fazekas.hu/retorika/Intertextualitas.htm>, 2011.02.10.

19 Hargittay Emil: *A régi magyarországi irodalom jellege (decem rationes)*. In: Hargittay Emil (szerk.): *Bevezetés a régi magyarországi irodalom filológiájába*. Universitas Kiadó, Budapest, 83–84.

20 Bővebben lásd Csörsz Rumen István: *Szöveg szöveg hátán. A magyar közköltészet variációs rendszere 1700–1840-ig.* Argumentum Kiadó, Budapest, (Irodalomtörténeti Füzetek), 2009.

21 Hargittay Emil: *A régi magyarországi...*, i. m., uo.

22 Holl Béla: *Hajnal Mátyás...*, i. m., 522–524.

23 Uo., 524.

24 Uo., 525.

25 Hajnal Mátyás: *Szíves könyvecské...*, i. m., 103.

26 Lacocque, André: *Sulamit...*, i. m., 512.

gálható,²⁰ a szövegek nagy része szóban vagy írásban terjedt és variálódott, és így jegyezték fel őket a különböző énekeskönyveinkben, de ide sorolhatjuk pl. Esterházy Pál vagy Kelemen Didák néhány művét is; az utóbbi kategóriához jó példaként szolgálnak Rimay János Balassi-imitációi.²¹

Hajnal Mátyás *Szíves könyvecskéjében* mindkét jelenségre találunk példát. A kompiláció nagyobb számban fordul elő a könyvben, ezzel bővebben Holl Béla foglalkozik tanulmányában,²² rámutatva, hogy Hajnal az elmélkedések írásakor különböző idézeteket használt, melyeket saját maga fordított le latin énekekből, vett át korábbi vagy egykorú forrásokból vagy kölcsönzött a Bibliából (*Énekek éneke, zsoltárok*). Ezeket a szövegben jelölte is (kurzív betű, jelzet). Holl arra következtet, hogy az elmélkedések kinyomtatása után került sor a függelékben lévő szövegek teljes lefordítására, illetve „átsimítására”. A függelékben a 19 ének közt 5 olyan van, amely korábbi vagy egykorú szerzőktől került bele, ezek különböző szövegvariánsok; a legérdekesebb talán a korban legtöbbször másolt (Balassinál is ismert) darab, a *Bocsásd meg Uristen ifjúságomnak vétkét* (11. sz.), mely Eckhardt Sándor szerint Hajnal változatában a leghitelesebb.²³

Ami számomra érdekesebb, az éppen az *imitáció* kérdése. Hajnal *Szíves könyvecskéjének* alap-motívumrendszere, az emblémák funkciójának kiteljesedése a bibliai *Énekek éneke* ismerete nélkül hiányos volna. A kompiláció technikájának szintjén is beszélnünk kell szövegközi viszonyról a két korpusz esetében, ez a mi esetünkben viszont nem elégséges. A tanulmányom elején már említett szakralitás és profanitás kérdésköre (és ezek összekapcsolása!) éppen erre a motívumrendszerre épül. Az *Énekek éneke* szerelmi stilisztikája áthatja Hajnal Mátyás egész könyvét, ez egyrészt a szöveg szintjén jelenik meg, idézetek, átvett kifejezések, szavak formájában (pl. *lelki jegyes, lelki menyasszony, szívnek édessége, mézízű édesség, angyalok víg öröme* stb.²⁴), amit az olvasó rögtön felismer, hiszen a szerző az idézetre lapszerű jelzettel utal, valamint dőlt betűvel. Pl. *„Kényszeretel titeket. Jerusalemnnek leányi, a vadkecskékre és a mezei szarvasokra, hogy fel ne költsétek, se fel ne serkentsétek az én szeretőmet.”* (Cant 2. v. 7.)²⁵. A rejtett misztikus-erotikus célzások viszont már nemcsak egy kompilációs technikát sejtetnek. Az *Énekek éneke* menyasszonya és vőlegénye, a lángoló szív szimbóluma (ami akár fallikus szimbólum is lehet²⁶), az eksztatikus egyesülés, a természeti motívumok, Jákob létrája, a kert és az ajtó metafora – és még sorolhatnám – fontos jelképe a *Szíves könyvecské* „drámai jeleneteinek” és az emblémák, a történet feloldásának is. Ha csak a képeket veszi a kezébe az olvasó, és a szöveget nem ismeri, amennyiben a Bibliában egy kicsit is jártas, és olvasta az *Énekek énekét*, máris felismeri a hasonlóságot (pl. a lángoló szív, Jézus a szív ajtaján kopogtat, tüzes nyilakkal ostromolja a szívet a bebocsátás elérése végett stb.). Nézzünk egy konkrét képleírást, a 3. fejezetben:

*Jézus szív ajtaján zörget,
Hallgat és titkon fülelget*

Városi búvár (GPS), 2010, Transart Communication, Érsekújvár. Fotó: Tóth Lehel

27 Hajnal Mátvás:
Szíves könyvecské..., i.m. 36.

28 Uo., 40., negyedik elmélkedés.

29 Szajbély Mihály:
Intermediális randevűk a 19. században. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2008, 9.

*Az szív feleletire.
Kelj fel és nyitsd meg ajtódat,
Készülj s ékesítsd magadat
Mátkád jövetelire.*²⁷

Ezt a következő oldalon kiegészíti a Bibliából vett idézet:

„Nyisd meg nékem, én húgom, én szeretóm, én galambom, én szeplőtelenem, mert rakva a fejem harmattal és a fodorétott hajam éjjeli cseppekkel (Cant. 5. v. 7.).

Míg az *Énekek énekében* a vőlegény távozik, miután a menyasszony habozik, a *Szíves könyvecskében* az égi jegyes addig ostromolja a lángoló szívet, míg bebocsátást nem nyer.

*Elég Jézus, megsebhettél,
Elég, mert mind általvertél
Már tüzes nyiladdal.
Távol jár itt a bujaság,
Mert mennyei kívánság
Ég nagy lángolásokkal.*²⁸

A várakozás, a szív ostromlása, az oda való behatolás és maga az egyesülés folyamata mind a kettős értelmezés lehetőségét kínálja. Érdekes megfigyelni, hogy a szerző milyen tudatosan szerkeszti és építi fel szövegrendszerét, polifóniába egyesítve a vallásos és erotikus szimbólumokat. Hajnal valószínűleg tudatosan törekedett arra, hogy mindkét stílusvilágot összeolvastva csupán sejtesse a mű hedonisztikus vonulatát, de ez azok számára, akik ismerői az *Énekek éneke* történetének és allegorikus értelmezése mellett a nonfiguratív jelentésére is nyitottak, azoknak a *Szíves könyvecské* vallási meditációi nem egyetlen értelmezési lehetőséget nyújtanak. Persze itt azt is érdemes lenne megvizsgálni, hogy a mű születésének idején milyen olvasata lehetett ennek az áhítatos „könyvecskének”, és mennyire ismerhették fel benne a vallásos hedonizmus vonulatát.

Intermedialitás

A következő fejezet szorosan összekapcsolódik az előzőekkel, első sorban az intertextualitás témakörével, így több olyan jelenség kerül majd szóba, amit már tárgyaltam, és itt csak röviden említek meg. A *Szíves könyvecské* egyik, talán legérdekesebb jegye az *intermedialitás*. A fogalom maga szintén nem volt ismeretes a régi magyar irodalomban, viszont a jelenség annál inkább. A korban elterjedt vásári képmutogatások, az emblémák elterjedése fokozatosan egy képi fordulathoz vezetett, melyet Szajbély Mihály a 19. századra datált,²⁹ de mint látjuk, a folyamat sokkal korábban elkezdődött. Ahogyan a tanulmányom elején is megjegyeztem, a régi magyar irodalomban még nem beszélhetünk elkülönült tudományterületekről, az áthajlások, a mű intermedialis jellege természetes jelenségnek számított. Az emberek, miközben szöveget olvastak, megtanultak képeket is olvasni, vagy a képek alapján történetet generálni (képmutogatók).

Később, a 19. században ez a folyamat újra megindult, persze más jelleget öltve.

A 16–18. századi irodalmi emblematika egy sajátos és nagyon izgalmas kutatási területet kínál a mai olvasó, kutató számára. A *Szíves könyvecske* műfaji sokrétősége (kép–epigramma) alapján szintén besorolható az irodalmi emblematika műfajai közé, Hajnal műve a késő reneszánsz emblémadvatjához kapcsolódik,³⁰ miközben a jezsuita emblematika³¹ tipikus és korai példája.³² A könyvben megjelenő emblémák egységet alkotva képezik a mű gerincét: a szerző sajátos logika alapján helyezte el a képeket és a hozzájuk tartozó szövegeket (nem tartotta meg a képek eredeti sorrendjét). Ezt a folyamatot három lépcsőfok előzte meg: 1. Hajnal megtalálta a képsorozatot („képárosoknál”), 2. Meditációkat írt hozzá és hatsoros képleírásokat (fontos szerepe van a kompilációnak és az imitációnak), 3. Függelékkel látta el (fordítások). Majd a második kiadásban, 1642-ben a 18 embléma (rézkarc) még kettővel kiegészült. Az embléma-sorozat alapvető témája a *szív motívum*. A szív a kora barokk korban még nem pusztán jelképet jelentett, hanem érzelemközpontot is. Az orvostudomány ekkoriban még nem ismerte az agy funkcióit, tehát a minden érzelemért felelős szervnek a szívet tartották,³³ és összeköttették a lelki étellel. Ma már tudjuk, hogy a szív csak metaforikusan utal az érzelmekre.³⁴ Valamint a szív³⁵ az a motívum, amelyben mindmáig összekapcsolódik a *vallásos és a szerelmi szimbolika*. Erre építi fel Hajnal az egész könyvének motívumrendszerét. A képek funkciója ebben a korban egyrészt a látványkeltés volt, másrészt pedig éppen az, hogy fejtőre készítse a nézőt-olvasót és foglalkoztassa intellektusát. Mindez Hajnalnál kiegészül egy teljes meditációs sorozattal, melynek célja, hogy misztikus látomásba ragadja az olvasót³⁶ és elindítson benne egy sajátos lelki folyamatot.³⁷

Befejezés

Tanulmányom célja nem az volt, hogy teljes áttekintést nyújtsak Hajnal Mátyás *Szíves könyvecskéjének* interpretációiból, hanem hogy kiemeljem a mű azon jegyeit, melyek alapján a barokk kor első szakaszában és egyáltalán a régi magyar irodalomban a Hajnal-könyv kiemelkedő pozícióba került. Egy olyan szövegvilágról és kötetkompozícióról van szó, mely akár a posztmodern irodalomban is megtalálná helyét, és érdemesnek tartom foglalkozni vele a modern értelemben vett kultúratudományok szemszögéből is. Az intermedialitás, az intertextualitás kérdése, ahogyan a műfajok vagy a témák kontaminációja is aktuális kérdéskör, s mint látjuk, a kezdetektől jellemzője irodalmunkat. Az irodalmi kánon mozgásának szempontjából szükséges volna elindítani egy olyan folyamatot, mely nemcsak a 19. századtól kezdi vizsgálni az egyes irodalmi sajátosságokat (kevert/határ/sokrétégység), hanem már a régi magyar irodalmi szövegekben is.

30 Holl Béla: *Hajnal Mátyás...*, i. m., 519.

31 Az embléma a jezsuita propaganda kedvelt eszköze volt. Vö. Zemplényi Ferenc: *Egy magyar jezsuita emblematikus...*, i. m., 146.

32 Knapp Éva: *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI–XVIII. században*. Universitas Kiadó, Budapest, 2003, 103.

33 Egészen a vérkeringést felfedező Harvey megjelenéséig – a 17. század végéig.

34 Laczházi Gyula: *Vanitas és memento mori* i. m., 415.

35 Mandorla-alak-ként ábrázolják.

36 Klaniczay Tibor: *Reneszánsz és barokk*. i. m., 315.

37 Hajnal művének emblematikájával bővebben Zemplényi foglalkozik.

Törvényen kívül?

Galgóczi Erzsébet kisregénye

1 Magyar Narancs, 2007. szeptember 6., 24–25.

2 In: Kisantal Tamás – Menyhért Anna (szerk.): *Művészet és hatalom. A Kádár-korszak művészete.* JAK–L'Harmattan, Budapest, 2005.

Galgóczi Erzsébet (1930–1989) életművének kánonhoz viszonyuló pozícióját figyelembe véve, a magyar irodalom centrumából – ahol oly sokáig megingathatatlan helye volt – ma már inkább annak peremvidékére sodródik. A Galgóczi-szövegeknek, bár megérték az újfajta olvasói és kritikai igények kielégítésére, mégsem történt meg a feminista, koloniális értelmezési stratégiákat követő újraolvasása. A szövegek elemzésénél pedig a velük nagyjából egyidős recepció kritikai-realista olvasatai, szövegmagyarázatai dominálnak, valamint a képviseleti elv és a közösség sorsáért való szerepvállalás lehetőségei. Néhány kortárs irodalomteoretikus felhívta a figyelmet a Galgóczi-szövegekben rejlő lehetőségre (Kiss Noémi: *Írói példakép. Anyakép? – Galgóczi Erzsébetről*,¹ Szolláth Dávid: *Galgóczi Erzsébet szerepdilemmá?*), de a kísérlet ellenére még mindig úgy tűnik, hogy a Galgóczi-recepció üres helyekkel van tele. Tanulmányomban az 1980-ban íródott *Törvényen belül* című kisregény feminista, valamint pszichoanalitikus szempontokat előtérbe hozó értelmezésére teszek kísérletet, miután a történet kulcsfontosságú problémái közé a politikai hatalmi pozíciók mellett a szexus hatalmi pozíciói, a nőiség, női szexualitás, a másik, vágy, törvény és hatalom tartoznak. A kisregény a többszörösen meghasadt (női) kisebbségi pozíciók konstruálódása, a másság kérdésének tematizálása által olyan marginális nézőpontokat aknáz ki, amelyek párbeszédbe lépnek a fenti posztmodern elméleti iskolák diskurzusaival, ugyanakkor a szöveg megszólaltatja a kisebbségi identitás hatalmi pozíciók és vágy felőli vizsgálatát is.

A politikai hatalommal szemben állást foglaló regény meglehetősen ambivalens fogadtatásban részesült, az olvasók és a kritika nem tudott mit kezdeni a regénnyel, hiszen tematikáját tekintve a nemi szerepek, a homoszexualitás, a leszbikusság, a nőiség, a test, a szexualitás kérdéseit járta körbe meglehetősen explicit módon. A kisregény primer, elsősorban politikai-ideologikus olvasata került a szöveg recepciójának fókuszpontjába: a törvénnyel megalkudni nem akarás, a politikai értelemben vett „mátság” elvonta a figyelmet a politikai sík mögött húzódó nemi narratíváról.

A *Törvényen belül* c. kisregény középpontjában a titok és rejtvénytudás áll: Szalánczky Éva titokzatos életének és halála körülményeinek feltárását követhetjük nyomon. A történet keretét egy rejtélyes üzenet képezi, amely a regény elején és végén is felbukkan: az

illegális határátlépési kísérlet közben agyonlőtt Szalánczky Éva zsebében egy papirost találnak, a következő írással: „Mohács, 1959. szeptember 8. Elfogyott minden magyarázat. Az ember fölmetszi ereit, aztán majd jön valaki, és megmagyarazza.” (125.) Az olvasó a regény közvetlen főszereplőjével, Marosi Jánossal nyomozni kezd, és mindketten kísérletet tesznek Éva életének és történetének rekonstrukciójára.

A regény az 1950-es évek Magyarországnak forrongó politikai légkörében játszódik. Szalánczky Évát és értelmiségi barátait az 56 utáni politikai rendszer mellőzi. (Legtöbbjük azonban vagy börtönben ül, vagy disszidált.) Éva több próbálkozás után az Igazság című lapnál helyezkedik el, ahol leginkább tényfeltáró (és éles politikai kritikájuk miatt közölhetetlen) riportjai őszintesége miatt kerül összetűzésbe feletteseivel. Éva mindeközben beleszeret kolléganőjébe, Kismányoki Líviába, és pengeélen táncoló szerelemharc veszi kezdetét kettőjük között. Lívia labilis személyiség, sem anyaként, sem feleségként, sem szeretőként nem tud kiteljesedni, nemi identitása nem tud azonosulni sem a leszbikus, sem a heteroszexuális nemi orientációval. A kudarcba fulladt szerelmi kaland tragikusan végződik: Éva próbál megszökni az országból, de a határőrök lelövik, Lívia pedig agresszív férje áldozatául esik. A férfi féltékenységében rálő feleségére, aki valószínűleg egész hátralevő életét ágyhoz kötve tölti.

A szövegben két narratív sík dominál: az elsődleges narráció a történet egyes szám harmadik személyű, korlátozott tudású narrátoraé, aki szenvtelen nézőpontból tekint a történetre, nem értékkel, nem kommentál, csak továbbadja meglehetősen hiányos ismereteit. A másodlagos narráció alapjául Éva jegyzetei, naplóbejegyzései szolgálnak. Az utóbbi érzelmekkel, szubjektív reflexiókkal van terhelve, amely bár részben kiegészíti a történetet, mégsem teszi azt teljessé. A szöveget narratív hiány járja át: a történet egy mintaolvasót feltételez, aki felismeri, hogy a háttérnarratíva a kultúra elhallgatott helyeire mutat rá. Az elhallgatott részek, ki nem mondható dolgok, az üres helyek kitöltése pedig olyan előzetes tudást, olvasói tapasztalatot feltételez, amely ösztönösen világít rá a történet rejtett összefüggéseire, így a fabula csak a vajt fülű olvasó számára lesz teljes. A szöveggel való együttműködés aktív olvasói magatartást kíván, a szöveg kommunikációja nem zökkenőmentes, mivel artikulációját a szigorú, politikai, maskulin tekintet teszi lehetetlenné. A test politikája, valamint a politikai ideológia uralja a diskurzust, ebben a kontextusban pedig a szöveg kommunikációja kudarcra van ítélve: a nemi szerepek artikulációja ellenőrzött, a test kreatív (szövegalkotó) ereje is erősen korlátozott, hiszen Éva nem tud a társadalom által kiszabott identitáspozíciókban kiteljesedni. Így a nyelvi kreativitás nem az ösztönökből táplálkozik, nőiségének nyelvi rögzítettsége ugyanis politikai ideológia normák, valamint heteroszexuális normák falaiba ütközik. A nemi identitás a diskurzus produkciója, Éva esetében a biológiailag determinált nem (sex) és a nemi identitás (gender) konfrontálódik. Éva női identitása (amely egy instabil szubjektum tartozéka, feminin,

3 Benyovszky Krisztián szerint „Móricz zavarba ejtő nyíltsággal beszél a női szexualitás olyan megnyilvánulási formáiról és azok lélektani mozgatórugóiról, amire igazán nincs példa az erotikus tapasztalatok kendőzetlen tematizálásában felettébb szegényes magyar irodalomban.” *Némi nemi bizonytalanság – Női és férfi szerepek inverziója Móricz Zsigmond Árvalányok című kisregényében.* Opus, 2010/2., 29.

ugyanakkor maskulin identitásjegyek ötvözet) többszörösen meg-
hasad, az így konstituálódó kisebbségi pozíciók által (nemi orientá-
ció, politikai ellenzékiesség, társadalmi helyzet) törvényen kívülivé
válik. Elvei nem egyeztethetőek össze a párt ideologikus sémáival,
letűnt korok hőseire emlékeztet, az aszimmetrikus hatalmi viszonyok
másikja, aki a társadalom perifériájára szorul. Köztes térben mozog, a
köztes térnek pedig szimbolikus jelentősége van a feminista diskur-
zusban: a Másik élettere, akinek szubverzív identitása a szabályok
megszegésével hozható összefüggésbe. A „normától” eltérő viselke-
dés stigmatizálttá teszi a szimbolikus Másikat: „Eretnek vagyok a
teremtésben” (232.) – mondja Éva. A bináris oppozíciók végig meg-
határozó elemei a szövegnek, a regény az ellentétpárok jelentés-
konstruáló szerepére épül: kollektivitás–individuum, heteroszexuali-
tás–homoszexualitás, kint–bent, objektív–szubjektív (az utóbbi két
ellentétpár leginkább a narráció szintjén mutatkozik).

A Galgóczi-kisregényről – bár közhelyesnek tűnik – bátran kijelent-
hetjük, megelőzte korát, több értelemben is úttörő alkotásnak bizo-
nyul a magyar irodalomban. Homoerotikus utalásokat nagyfokú óva-
tossággal már néhány korábbi szöveg is sejtet – Móricz Zsigmond:
Árvalányok,³ Kaffka Margit: *Hangyaboly* –, de egyértelműen Galgóczi
kisregénye tárgyalja legexplicitebben módon a homoszexualitást.
Galgóczi zseniálisan építi fel a szöveget: a homoerotikus szerelmi
kalandot, Éva lesbikusságáról áruklódó jelzéseket fokozatosan ada-
golja az olvasónak. Eleinte semmi nem utal arra, hogy a történetben
kibontakozó szerelmi szál azonos neműek között fonódik, és mivel
olvasmányélményeink által a heteroszexuális normán szocializálód-
tunk, az a szerelmi történet, amely csak az egyik fél kilétét ismerteti,
előfeltételezi a másik, ismeretlen fél ellentétes neműségét. Amint
egyre mélyebbre ásunk a történetben, a vájt fülű olvasó fokozatosan
letér a heteroszexuális olvasat kitaposott ösvényéről. A regény egyik
legprecízebben kidolgozott jelenete az Éva és Lívia között lejátszódó
erotikus játék. Mikor Éva a naplójában az érzelmi életéről számol be,
a helyettesítés gesztusával él, és Líviát csak Ő.-nek nevezi (az ellen-
őrző tekintet még a legintimebb szférákban, Éva naplójegyzeteiben is
jelen van). A történet vájt fülű olvasója Éva szerelmi beszámolójánál
már kezd kételkedni az „Ő.” maskulinitásában. Hiszen amennyiben
a szerelmi kaland a heteroszexuális normához idomul, a nemi szere-
pek erős szubverzivitásával néz szembe az olvasó: Éva száját négy-
szer hagyja el a szexuális felhívásként értelmezhető „Gyere el hoz-
zám” fordulat, majd az áruklódó utalások: „nem csinállok többet, mint
amit te akarsz”, később az „én nem tudlak megerőszakolni” (161.)
kijelentés. Az „Ő.” biológiai nemének egyértelmű azonosítását a pár
igazoltatását végző rendőr teszi meg: „*Maga férjes asszony. Mért
keveredik ilyen helyzetbe?*” (162.) A *homoszexualitás* kifejezés *ilyen,*
az, akkor jellegű névmásokkal való helyettesítése jelzésértékű, hiszen
a környezet „*bűnként*”, „*betegsésként*”, „*a tökéletlenség*” bizonyíté-
kaként kezeli a lesbikusságot. A homoszexualitást bűnnek tartó sze-

xista társadalom freudista szócsöve Blindics, akinek értelmezése szerint a női nemi ösztönöket és vágyakat a férfival való azonosulás vágya mozgatja, ezáltal a feminin létezés a patriarchátushoz viszonyuló pozícióban az alsóbbrendűség mezejében körvonalazódik: Éva tudat alatti lázadásába vajon nem fér-e bele az is, hogy nem nő akart lenni, hanem férfi? (231.) Blindics tisztában van Éva lesbikusságával, de meglehetősen rosszul értelmezi a nemi identitásnak ezt a formáját: „a homoszexualitás az emberek nagyobb részében különféle devianciával párosul. Sokkal több közöttük az alkoholista, a moral insanity, a kitartottságra, a zsarolásra hajlamos, a sikkasztó, a prostituált, a pszichopata, a neurotikus, az önsorsrontó és még folytathatnám, mint az úgynevezett normális emberek között. Kis túlzással, de talán úgy is mondhatnám, ez egy sajátos alvilág.” (233.) Blindics olvasatában Éva egy lecsupaszított, tárgyias lény, a pszichoanalízis statikus alanya.

A szubjektum homogenitásába és a történet elbeszélhetőségébe vetett hit folyamatosan meginog: a szociális és politikai valóságok szubjektumformáló hatásai heterogén szubjektumokat hoznak létre. Éva alakját, mivel csak közvetetten van jelen a történetben, mások által teremtett diskurzusok (de)konstruálják, Éva a szereplők visszaemlékezéseinek produkciója, másrészt megismeréséhez személyes naplóbejegyzései szolgálnak adalékul. De vajon a visszaemlékezéseket, a benyomásokat valós élmények hozzák létre? Az emlékezés problémás, hiszen a szubjektív élmények torzítják, elködösítik a valóságot, így az olvasó nem bízhat feltétel nélkül a hallottakban. A regényben arra is találunk példát, hogy egy-egy szereplő másként emlékezik a múltban lejátszódó eseményekre.

A törvény állandó visszatérő motívuma a történetnek, elsősorban a törvényszerűség metonimikus ok-okozati láncolatai igazolódnak be a főhősnő esetében. Éva élete negatív karriertörténet, a világba vetett hit és bizalom fokozatos elvesztésének, a társadalom nem kívánt egyedévé válásának, marginális pozícióba való sodródásának története. A negatív történelmi determinizmus jegyében születnek Éva önreflexív vizsgálódásai: „Nem születtem győztesnek. Nem születtem vesztesnek sem. Áldozatnak születtem.” (143.) A főhősnőnek esélye sincs a túlélésre, az út a pusztulásba pedig több síkon is jelen van. A saját magáról alkotott beszéd képtelensége pusztuláshoz, önmegsemmisítéshez vezet. Mivel a homoerotikus ösztönökből artikulálódott és az ideológia alól felszabadított nyelv Éva számára nem elsajátítható, identitása a maszkulin, heteroszexuális tekintet fókuszában nem tud kiteljesedni. Az egyedüli elérhető élettér Éva számára az írás élettere, de mivel írásai provokatívak és támadják a totalitárius rendszert, azok egytől-egyik közölhetetlenek, így Éva kettős önmegsemmisítés alanyává válik, mind az autonóm nyelvi produkció, mind az írás önmegvalósító erejének elvesztése által.

Nem Éva a regény egyetlen olyan női szereplője, akinek esetében az olvasó az identitásvesztés problémájával szembesül; Kismányoki Livia, aki folyamatosan belebukik női szerepeibe (anya, feleség,

femme fatale, frigid nő), sem létezik autonóm szubjektumként, csak agresszív férjéhez viszonyuló pozíciójában. A társadalmi berendezkedés patriarchális függőségi viszonyokra épül, a nő identitása elveszíti önmagához viszonyuló szilárdságát: Lívia a kórházi kartonlapon megszűnik önálló autoritással rendelkező nőként létezni, hiszen azon csak Horváth Ödönnéként tartják számon.

A kisregény értelmezésében a határ, a törvény és a hatalom triumvirátusa is kulcsszereplőként funkcionál, Szalánczky Éva határsértő, törvényen kívüli, a hatalommal nem megalkuvó. A határátlépés több síkon van jelen a szövegben. A történet is ezzel indít, egy lányt lelőnek a határon, miközben illegális határátlépést követ el. A határátlépés pillanatában az idő síkjai is érintkeznek egymással: a maga mögött hagyott múlt és az új térben elképzelt jövő határai is egymásba fonódnak. A határátlépés a történetben ugyanakkor szimbolikus aktus: a nemiséggel bíró női test határsértőként olyan nemi identitásban próbál kiteljesedni, ami a „szokásostól eltérő nemi gyakorlat”. (232.) A „szexuális normák” határait átlépő Éva alakjában van valami veleszületett tragikus diszharmónia, dekadens személyisége mintegy előre utal tragikus sorsának bevégeztére.

A *törvény és a hatalom* Galgóczinál állandó visszatérő motívum, a törvény szó az elemzett kisregényen kívül a *Kinek a törvénye?* című kisregényben is explicit van jelen, illetve olyan további Galgóczi-művek címe is a törvényre asszociál, mint *A közös bűn*, *Bizonyíték nincs*, *A főügyész felesége*. A *Törvényen belül* külső és belső törvényei állandóan konfrontálódnak, és belülről szétmarják Évát. A törvény szóval többször is találkozhatunk a regényben, aminek Éva egyetemi jegyzeteiben is kitüntetett figyelmet szentel. Éva olvasatában a törvény mindenütt jelen van: a szerelemben („mert úgy, ahogy én szerettelek, szeretni nem szabad”), a családban, a munkahelyen, a barátságban, és mivel nem találja a helyét a törvényen belül, inkább vállalja a kívülálló, a másik, a törvényen kívüli pozícióját.

A *Törvényen belül* c. kisregény a heterogén, kisebbségi pozíciók által kódolt női identitásformák lezárhatatlanságát hozza játékba egy olyan ideologikus társadalmi rendszerben, amely ellehetetleníti a normától való eltérés jegyében artikulálódott szubjektum identitáskonstrukcióit. A szöveg rámutat arra, milyen lehetőségeket rejt magában a nemi identitás és az abból fakadó megkülönböztettség, hogyan ábrázolható a női tapasztalat és önazonosság a szociális és politikai valóságok által formált kisebbségi pozíciókban, valamint milyen értelmezési kódokat rejtenek magukban a patriarchátus szimbolikus rendjét felforgató és a heteroszexuális olvasatokat felülíró női írások.

SÓS DÓRA

Az AL avagy a lernéi hidra

A sokfejű, kígyótestű vízi szörnyeteg elpusztítása volt Héraklész második próbája. A hidra búvóhelye Lerné mocsarában volt, az Argolidban, és egy alvilágba vezető, víz alatti átjárót őrzött. Fogjuk hát isteni-vas edzette sarlónkat, és vessük rá magunkat egy hasonlóan sokfejű jelenségre: az *AL*-ra.

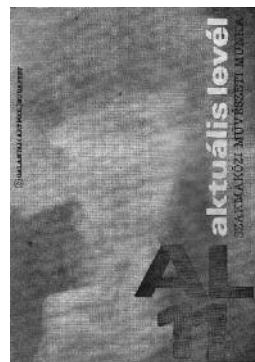
Az *AL* a hetvenes és nyolcvanas évek neoavantgárd és egyéb alternatív kulturális regisztereinek művészeti életével foglalkozó folyóirat volt 1983–85 között, fontos dokumentuma e korszaknak. Művészeti szamizdat létmódjában egyszerre biztosított fórumot a művészeknek, információt és híreket közölt, mindezt úgy, hogy önmagában is művészeti munka. S mivel Héraklész sem csak egyetlen fejét vágta le a lernéi hidrának, ezért mi sem koncentrálnak csak egy szempontra az elemzésekor. Az *AL* történetét, a szerkesztők koncepcióját, a lap tematikáját, valamint az önmagukat problematizáló formai-műfaji tulajdonságokat gyors egymásutánban szeli át a pengénk, hogy belátást nyerhessünk e korszak „víz alatti” birodalmába.

Általános adatok

Az *AL* az Artpool Művészetkutató Központ gondozásában 1983 és 1985 között megjelent művészeti szamizdat folyóirat, melynek 11 száma jelent meg. Szellemi atyja Galántai György festő, grafikus, szobrász, aki Klaniczay Júliával napjainkban is az Artpool vezetője, és jelentős művészetszervezői, művészetgondozói tevékenységet fejt ki.

Az *Aktuális Levél* vizsgálatát megkönnyítik Bényi Csilla és Havasréti József kutatásai, valamint az Artpool Művészetkutató Központ, melynek archívumában mindegyik szám megtekinthető. A folyóirat számára külön felület létezik az Artpool honlapján, ahol olvashatóvá válik a tartalom tematikus és kronológiai csoportosításban egyaránt. Digitalizált képekkel és hasznos linkekkel ellátva egy második (ámde korántsem teljes értékű) életet adnak ezzel a már csak kis példányszámban fellelhető folyóiratnak.

Az *AL* nehezen definiálható folyóirat. Címében is alakváltónak bizonyult: *AL*, *Aktuális Levél*, *Artpool Letter*, *Art Letter*, *Avantgárd Levél*, *Alternatív Levél*... A metamorfózisok változatos értelmezői játékot biztosítanak. Behatárolhatatlansága, nyitottsága Galántai intenciói

1 Olvasható
Havasréti József *Az Aktuális Levél esztétikája és (mediális) archeológiája* című tanulmányában:
<http://www.artpool.hu/2009/HavasretiAL/index.html>

2 Haraszti Miklós: *A civil kurázsitól a civil társadalomig*. In: *Szamizdat. Alternatív kultúrák Kelet- és Közép-Európában 1959–1989*. Stencil Kiadó – Európai Kulturális Alapítvány, Budapest, 2004, 83.

közé tartozott, ám célközönsége, formai és műfaji tulajdonságai, tartalma, kulturális-esztétikai állásfoglalásai körvonalazzák lényegi vonásait, mint amilyen a következő öndefiníció: „az alternatív művészet magyar/nemzetközi hírmagazinja, mely önmagában is műalkotásnak számít.”¹

Művészeti és politikai szamizdat

A hetvenes, majd még inkább a nyolcvanas években kialakult s egyre szervezettebbé vált a kulturálisan plurális második nyilvánosság. A mozgalom keretében megjelentek olyan szamizdat kiadók, szerzők, kiadványok, amelyek kikerülték a cenzúrát, s ezáltal illegalitásba vonultak, belátva, hogy „szabad sajtót csak házilagosan lehet előállítani”.² E kényszerhelyzetben valósult meg az a szabad információcsere, ahol a két pólus – a tisztán politikai és a tisztán művészeti – közötti skálán helyezkedtek el a változatos minőségű, műfajú és tartalmú szamizdat szövegek. Az *Aktuális Levél* mint a művészeti pólus felé tendáló szamizdat nem állt példa nélkül, de a hazai pályán ez volt az egyik legprofesszionálisabb és a legtovább megjelenő lap.

Korai előzménynek számít a gépelt lapokból álló, egyetlen számot megért, Beke László szerkesztette *Ahogy azt a Móricka elkép-*

Underground biciklizés, 2001, 2. Open Art Platform fesztivál, Szecsuan, Kína. Fotó: archív

zeli 1972-ben. Majd 1972–73-ban tűnt fel a különleges koncepciójú művészeti periodika: az *Expresszió Önmanipuláló Szétfolyóirat*, mely sajátos hógolyó módszerével sajnos hamar hamvába holt. 1983–1988 között megjelent a 11 számot megért Csere, Sebeő Talán szerkesztette. Beke László, Szőke Annamária (továbbá Bóna László, Gonda Emma, Hollós János, Sükösd Miklós, B. Gelencsér Katalin, Csepeli György, György Péter, Heleszta Sándor, Tausz Katalin) szerkesztésében láttak napvilágot a *Bölcsész Index* különböző számai (*Cápa, Jó Világ, Tartóshullám, Másvilág, Hasbeszélő*) 1983–1987 között. A lapot eredetileg jól sikerült szemináriumi dolgozatok számára hozták létre, ám hamarosan a tanári kar és egyéb tudósok s művészek munkáit is közölték benne, a lap a legelső szám megjelenése után kinőtte kezdeti koncepcióját. A Hejettes Szomlyazók által 1984–85-ben szerkesztett *Világnézettségi Magazin* radikális fűzőtvarrott formájú, újságpapírokból s egyéb, különböző méretű, típusú lapokból összeállított füzet volt, kézi rajzokkal, fotókkal, zsírkrétás satírozásokkal. A *Sznob International* című szamizdat folyóirat 1981 és 1984/85 között jelent meg, s a hat számot laponként változó szerkesztőgárda állította össze, Papp Tamás főszerkesztése mellett. A Szkárosi Endre szerkesztett *Új Hölgyfutár Magazin* élő folyóiratként kezdte működését, mielőtt a JAK kiadta volna a *LAP* című keretfo-

Underground biciklizés, 2001, 2. Open Art Platform fesztivál, Szecsuan, Kína. Fotó: archív

3 Havasréti József:
Alternatív regiszterek. A kulturális ellenállás formái a magyar neoavantgárdban. Typotex Kiadó, Budapest, 2006, 88.

lyóirata egyikeként (a próbaszámban megjelentek továbbá az *ÚHF* mellett: a *Dolog és Szellem*, a *Polisz*, a *'84-es Kijárat*). Az *ÚHF* szerkesztősege már előtte is kiadott néhány oldalas kis füzeteket az élő folyóirat revue-estjeiről.

A szamizdatok informális (illegálisba hajló) létmódja azzal magyarázható, hogy személyi, tartalmi vagy más egyéb okokból nem követték a diktált ideológiai irányvonalat. Fenntartásuk egy aláaknázott, nem hivatalos területen zajlott, anyagi és terjesztési lehetőségeik korlátozottak voltak. Az imént felsorolt szamizdatok „művészeti” besorolását az indokolja, hogy esztétikai szempontból kiemelkedő minőséget produkáltak – s ezt a formát a nyomdatechnikai tulajdonságoktól eltérő megoldásokkal érték el: egyéni készítmóddal, sajátos anyaghasználattal, különleges tördeléssel az innováció és kreativitás jegyében.

Az *Aktuális Levél* első száma éppen akkor készült el, amikor 1983-ban Rajk László kilakoltatásával felszámolták a Rajk-butikot, így kockázatos döntés volt akkor előlépni vele. Az eleve kategorizáló 3T rendszerében már ontológiai szinten is tiltakozást jelentett egy folyóirat megjelentetése Galántai részéről, akinek már korábról voltak „rossz pontjai” a rendszerrel szemben, gondoljunk csak a három év után felszámolt Balatonboglári Kápolnatárlatokra (1970–1973). 1984-ben rögtön betiltották *Magyarország a tiéd lehet / Nemzetközi Magyarország* című kiállítását a budapesti FMK-ban, ahol 46 magyar és 58 külföldi művész munkája vett részt, összesen 18 országból (ez volt az utolsó olyan kiállítás, amit politikai szempontok alapján nem engedélyeztek, és a kiállításról készült katalógus, a *Commonpress* nemzetközi mail art folyóirat ezen *Hungary* száma a betiltás miatt csak 1989-ben kerülhetett sokszorosításra). Így hát hiába, hogy nyílt rendszerkritika nem fogalmazódott meg a lapban, ahogy azt Havasréti is írja, hogy a magyar neoavantgárd kultúra az alábbi három szempont miatt lett „ellenszegülő”: elutasította a konszenzust, művészetté alakította az életet, és létrehozta az alternatív nyilvánosságot: „a hatalom által békén hagyott magánszférában szubkulturális intézmények jöttek létre, melyeken keresztül az avantgárd kultúra megteremtette saját önszabályozó, illetve normaképző kommunikációs közegét.”³ Az *AL* pedig ennek élenjáró példája volt. Óvatosságból nem szerepelt sem impresszum, sem tartalomjegyzék benne, és a terjesztés is a szerzők kezében maradt. Galántai számára fontos volt annak hangsúlyozása, hogy ő nem „ellenálló”, és ezért nem kívánt hivalkodó nevet adni a folyóiratnak. Lényegében az „al” egyszerűségében rengeteg szemantikai játék lehetősége rejlik. A „föld alá szorult” kultúrának a lapjaként az „alvilág” jelentés is benne foglaltatik a névben. Más értelmezői eljárások pedig nem kétbetűs előtagként, rövid szócskaként vették az „al”-t, hanem betűszóként kezelték, és környezetének számos elemét integrálták e rövid címbe – *Aktuális Levél*, *Alternatív Levél*, *Artpool Letter*, *Avantgárd Levél*, *Art Letter* – kijátszva a poliszemantikus lehetőségeket, a kontextuális rokonságot.

Tudták jól, hogy működésük így sem marad „jelentetlennül”, és ez a gyanú igaznak bizonyult.⁴ Hiába enyhült a nyolcvanas évektől folyamatosan a hivatalos kultúrpolitika szigora, „a Belügyben attól tartottak, hogy Galántai előbb-utóbb együtt fog működni a radikális politikai ellenzék általa jól ismert képviselőivel; és erőforrásait, szervező-készségét, nyomdai kapcsolatait, tapasztalatait nem a művészeti, hanem a politikai szamizdat felvirágoztatására fordítja”.⁵ Erre mondja azt Galántai, hogy „minden, amit életem során létrehoztam, értékelhetetlen anélkül a környezet nélkül, amelyben létrejött.”⁶

A koncepció

Bényi Csilla Galántai Györggyel és Klaniczay Júliával készített interjújában nyilvánvalóvá válik, mi volt az *AL* szerkesztőinek célja az újság létrehozásával, mi volt a koncepciójuk az induláskor, s hogyan változott ez a 11 szám során.

Galántai György – a Fluxus-ideológiáját osztva – úgy véli, ahhoz, hogy egy művész s a művészeti közösség produktív lehessen, szükséges egy olyan inspiráló mikrokörnyezet, amelyben gondolatok támadhatnak, információkhoz jutnak, és információt cserélnek, és egyfajta szabadságot élveznek. „Az volt a lényege a dolognak, hogy jó minőségben valamit kreáljak, ami társadalmi, ami társadalmiasítható, egy olyan valamit csináljak művészeti tevékenységként, ami nem önkielégítő dolog, hanem közösségivé tehető.”⁷ Hegyi Lóránd írja, hogy a Fluxus számára „fontos a »mozgalmi« jelleg, valamint az egyes mozgalmaknak megfelelő »alternatív intézményrendszerek« kialakítására irányuló törekvés – ami a hagyományos galériarendszerekből való kivonulást, új kommunikációs lehetőségek kialakítását (pl. »mail art«, »küldeményművészet«) és új kulturális mikroközösségek szervezését [...]»⁸ jelentette. Az *Aktuális Levél* – mint Galántainak egyik művészeti projektje – egy összetett projektstruktúrába illeszkedett. Az 1979-től létező Artpool volt a főprojekt, melynek „célja, hogy összegyűjtse, rendszerezze és megőrizze azokat a művészeti experimentumokat, amelyek a jelenlegi körülmények között nyomtalanul eltűnnének. Az Artpool tájékoztatással, információadással segíti a művészeti megújulásra irányuló tevékenységeket és egy, az alkotásra ösztönző, egészséges művészeti közélet kialakulását.”⁹ Ezen belül voltak alprojektek, „kis szekciók”, például aktív levelezés folytatása külfölddel (mail art tevékenység), az „*Artpool Rádió*” (1983–1987 között készült nyolc hangkazetta), a „*Periodikus terek*” (különböző helyszíneken szervezett és rendezett kiállítások, események, akciók az Artpool első éveiben), s ezek együtt alkotnak egy komplex, virtuális intézményt. Az előzőekben elmondottakból is látszik, hogy Galántai számára fontos volt a közösségteremtés, a művészeti összefogás terének megteremtése, lehetőleg minél több médiumon keresztül. Dick Higgins így fogalmaz: „az intermédia használat a többé-kevésbé univerzálissá vált a képzőművészetben, hiszen új gondolkodásmódunknak nem a kategorizálás, hanem a folytonosság

4 Algot László, vagyis „Pécsi Zoltán” 1983. szeptemberi jelentése olvasható az Artpool honlapján: <http://www.galantai.hu/festo/1983/830900.html>, ahogy Algot bocsánatkérése (<http://www.galantai.hu/dokumentum/PecsiZoltan.html>) és az *AL*-ban publikált írásműve is (10/26.).

5 Havasréti József: *Az Aktuális Levél esztétikája és (mediális) archeológiája*. i. m.

6 Galántai György jegyzete az „Festő” dosszié kapcsán. <http://www.galantai.hu/festo/jegyzet.html>

7 Bényi Csilla interjúja Galántai Györggyel. Kézirat, 16. (Bényi Csilla interjút készített 2004-ben Galántai Györggyel és Klaniczay Júliával. Ennek kéziratos változata megtalálható az Artpool Művészetkutató Központban.)

8 Hegyi Lóránd: *Avantgarde és tranzavantgarde: A modern művészet korszakai*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986. 232.

9 Az *AL* 7. számának hátoldalán olvasható.

10 Szkárosi Endre:
Mi az, hogy avantgárd. Írások az avantgárd hagyománytörténetéből.
Magyar Műhely
Kiadó, Budapest,
2006, 56.

a megkülönböztető jegye.” Galántai sem képzelte másképpen: a művészet megnyilvánulhat közösségileg, egyénileg, alkotásban, befogadásban, részvételben és szervezésben egyaránt, csak meg kell találni a módját.

Az *AL* mint művészkönyv/művészmagazin irodalmi, vizuális és konceptuális indíttatású volt egyaránt, és e műfaj és médium vállalása expliciten is az *AL* létmódjának minősül, ahogy a 2. szám hátoldalán olvasható: „Az Aktuális Levél kísérlet arra, hogy egy nálunk még kevésbé ismert művészeti kifejezőmód, a könyvmunka (Bookwork, Livre d’artiste) lehetőségeit kutassa, azokat az egyedi megoldásokat keresve, amelyeket csak a műtermi munka tesz lehetővé.”

A nyolcvanas évek avantgárd, underground művészeti eseményeit kedvelő emberek gyakran találkoztak a különböző koncerteken, kiállításokon, előadásokon. (Független bemutatóhelyük volt a BME Bercsényi Kollégiumának kiállítóhelye, a Fiatal Művészek Klubja, az újpesti Mini Galéria, a Pécsi Galéria, a Liget Galéria, a szentendrei Vajda Lajos Stúdió.) Így ez a széles tematikai spektrum, amelyet az *AL* képvisel, bár nyilvánvalóan a szerkesztők tág érdeklődéséből és nyitott világszemléletéből fakad, azontúl korszakoknak sok szállal összefonódó jellegéből is, amit Klaniczay így fogalmaz meg: „összerántottabb volt az élet”, s Szkárosi az avantgárd és underground popkult szétbonthatatlan egységének lát, ahol a két szubkultúra komplementer módon fedésben van. „Ez a komplementer kettősség egyrésztől a politikai, politikai-szellemi elégedetlenségnek a korszak által rendelkezésre bocsátott, többnyire populáris-progresszív művészi eszközrendszerrel történő, többé vagy kevésbé ideologikus (és ebben az értelemben radikális) artikulációjában, vagyis az *underground popkultban* – másrésztől a társadalmi és/vagy szellemi elégedetlenséget (a mindenkor avangárd poétikák logikájának megfelelően) »in utero«, vagyis születésének pillanatában a rendelkezésre álló és kiürült művészi nyelvezetek radikális megújításával kifejező, s ezen keresztül kultúraformáló és társadalomkritikai érvényű artikulációjában, vagyis az *avantgárd művészetben* mutatkozik meg.”¹⁰ Ez a szimbiózis az *AL* vegyes tartalmú számaiban megnyilvánul, ám én ezt nem egyfajta kettősségnek tartom, hanem egy általános interdiszciplináris attitűdnek, amely Galántai kísérleti, kutató, tapasztaló orientáltságából fakad. A 7. szám borítóján olvasható önbesorolás szerint az *Artpool Letter* „szakmaközi művészeti munkának” minősül. A nyitás más művészeti formák és tudományágak felé az *AL* tematikus sokféleségében maximálisan érvényesül, és pedig nem tematikus lapszámok formájában, hanem számonként újratermelődő változottságban. E nyitott, befogadó jelleggel kiterjesztették érdeklődésüket az egész avantgárd-alternatív-underground művészeti szférára. Így lehet az, hogy az *Aktuális Levél*t egyaránt vették művészek, művészetkritikusok, írók, költők, zenészek, építészek, filmesek és még sokan mások.

A névadásból is látszik, hogy az aktuális alapvető szempont volt. Az *AL* igyekezett folyamatos dokumentálással és visszacsatolással

biztosítani a kulturális élet vérkeringését, tehát rövid időn belül tudósítani az underground kulturális programokról, művészeti eseményekről és fejleményekről. 1983 januárjától szeptemberéig sikerült megvalósítani az alapkoncepcióban eltervezett négy tavaszi, egy nyári, s a legelső őszi számot, ám a '83-as eseménydömping 1984 felé alábbhagyott, nem volt annyi aktuális esemény, így némileg módosult a tartalom, de még mindig akadtak témák, amelyekben bőven ott rejtett az aktualitás.

Az anyaggyűjtéstől a terjesztésig

Mint azt már tudjuk, az *AL* Galántai György ötlete volt, ám a folyóirat nem jöhetett volna létre felesége közreműködése nélkül. Klaniczay Júlia szerkesztőként gondozta a szövegeket, több számot is ő gépelt le, végig osztozott a munkában, és gyakorlatias felfogásával segített Galántai ideáit és ötleteit realizálni.

Az interjú módszerét Galántai találta ki, mikor azt tapasztalták, hogy a többiekől várt anyagok nem érkeznek meg. Szükségük volt valami olyan metodikára, amivel be tudják vonni a társaikat, ezért bizonyult praktikusnak az interjú, ahol Galántai saját kérdéseit tette föl az interjúalanynak, és ő vette fel az anyagot.

Amikor kiderült, hogy az olvasók elégedettek, és kiküldik az *AL*-t külföldi barátainak, akkor szükségessé vált egy angol összefoglaló írása minden számhoz, hogy így az idegen nyelvű olvasók is meg tudhassák, milyen művészeti témák foglalkoztatják a magyar underground világot. A külföldiek a lapra fanzine-ként tekintettek, még akkor is, ha műfajilag nem minősül igazán annak.

Mivel *AL* művészeti projektjének a megjelölése: *levél* (ahogy ez a különböző névadásokon látszik), ezért ennek a formátumnak kiegészítője volt a boríték, amelyben Galántai árusította a lapot. A borítékon és a lapon egyaránt szerepelt számozás. Az akkori szabálynak (és a vevők száma kiszámíthatatlanságának) megfelelően ötven példányt sokszorosítottak egyszerre, így az első szám magát a folyóiratszámot jelöli, a példányszámot az arab szám, a szériákat pedig római szám (ugyanis az ötven példány nem volt elég, utánnomásra volt szükség). A lapban viszont nem volt tartalom, mert tartalomjegyzéke csak a bejelentett, hivatalosan engedélyezett újságoknak lehetett. A 9 számból álló projektben számos biztonsági szempontot tartottak szem előtt a szerkesztők. A 10. és 11. szám már úgy mond „projektten kívül volt”, és a dac jegyében ofszetnyomásos borítóval készült, belül tartalomjegyzékkel.

Az első négy szám anyagának egy részét az 1982. június–júliusi „*Artpool's Art Tour*” adta.¹¹ Galántaiék ellátogattak Európa hat országába, és találtak a mai art hálózatból ismert networkerekkel (Ben Vautier), Fluxus-művészekkel (Julien Blaine), kiadványokat cseréltek, dokumentumokat és címekeket gyűjtöttek, fotó- és hangdokumentumokat készítettek. A *World Art Post* bélyegkatalógus volt az első kiadványuk, amit csereként felajánlhattak. Ez egy nemzetközi

11 Az 1. számban Klaniczay Júlia beszámolója olvasható a Ben Vautier-nál tett látogatásukról. A 2. számban Julien Blaine-ről írt, a 3. szám a kasseli Documenta 7-ről szól, a 4. számban pedig Rod Summersről ír Klaniczay.

12 A World Art
Postról az interneten: <http://www.artpool.hu/Artistamp/WAP/default.html>

13 Artpool
Eseménykronológia
1982–85 eseményeiről: <http://www.artpool.hu/kontextus/kronologia/1976.html>

művészbélyeg-kiállításból¹² készült kiadvány, ahol a felhívásra 35 országból 550 művész válaszolt, több mint 2000 alkotás érkezett be. Az antológia-katalógus angol tanulmányokat, művészbélyeg-bibliográfiát és bélyegmunkákat tartalmaz.¹³ Az 5. szám Balatonboglárnak szentelt emlékszám volt. Ám az ilyen felgyűlt anyagok mellett mindig voltak friss dokumentumok, lényegében minden szám önmagát alkotta meg. Ennek az volt a menete, hogy a szerkesztők elkezdtek az anyagokat egy dossziéba gyűjteni, és így az események alakították ki a lap tartalmát. Elmentek az őket érdeklő programokra, és dokumentálták azokat fotó- és magnófelvételekkel, elkérték a felolvasott szövegeket, gyűjtötték a meghívókat, és így az idő előrehaladtával kiforrta magát egy számra való művészeti eseményanyag. Minden címlapról volt már Galántainak előzetes terve és elképzelése, de a később összeálló tartalom mindig illeszkedett végül a borítóhoz. Például a 9. szám Mosoly-borítójáról a következőt lehet tudni: 1984. április 10-én volt a Xertox csoport (Lévay Jenő, Regős Imre, Swierkiewicz Róbert) „Smile” kiállítása a Bercsényi Kollégium kiállítóhelyén. Galántai szokásához híven ment és dokumentált: mindenkit fotózott (Pácsér, Swierkiewicz, Lugosi, Rajk, Sebeő Talán és még mások), s ott volt Papp Tibor egyik barátja is, bizonyos „Tipu”, és az ő képe szerepel a borítón. Ez a 9. lett volna a befejező szám, s ebben a borítóra választott mosolyban benne van egy bizonyos dacos üzenet a hatalomnak, tekintettel arra, hogy ebben az időben „bekeményített” a rendszer az AL-lal szemben, s mint tudjuk, lett még ezután 10. és 11. szám is. Miután 1984-ben azonban a szedők és fénymásolók egyaránt lelepleződtek, Klaniczay Júlia dolga lett a szövegek gépelése, formázása, s az előállítás így már rengeteg fáradtsággal és túl sok szervezkedéssel járt. A rendszer minden oldalról akadályozta a munkájukat, bár jogalap nélkül a szövegeket nem tudták csak úgy elkobozni. Volt olyan alkalom, hogy különböző házkutatásoknál előkerültek az ismerősöknél az AL-számok, és a kiszálló hivatalos szervek a „legközelebb ezeket is elvisszük” üzenettel távoztak. És bár az elkészült lapokat nem gyűjtötték be, de az illegális sokszorosítás során egy esetben megsemmisítették az eredetit közvetlenül a nyomás előtt.

A terjesztési stratégiát is gondosan ki kellett találni, hiszen hivatalos árusítás a szamizdat folyóirat esetén nem volt lehetséges. Galántai leleményesen e célra nem tett mást, mint amit egyébként is: egy bőrtáskába rakta fényképezőgépét és magnetofonját, és elment az aktuális művészeti programokra, hogy dokumentálja őket. Mellesleg a táskába beletette az *Aktuális Levél* számaint, és igény szerint eladta őket a helyszínen. Ezt a módszert „visszacsatolásnak” hívta, mely biztosította a konkrét aktualitást, és stílusosan összekötötte egymással az épp történőt a már megtörténttel, hordozva ezzel azt az üzenetet, hogy „semmi nem vesz el”. És ha felmerült volna a hivatalos szervek felől a kérdés, hogy mit keresnek nála az *Aktuális Levelek*, akkor ő a következő indoklással tudott szolgálni: „Itt megint a művészekre hivatkoztam; tehát én mint művész, készítem a sokszorosított grafikámat – mert annak tekintetem, hisz kézimunka is volt benne [...]:

bélyegzés, ragasztás, a későbbi számokban voltak tasakok még, meg perforált bélyeglap, tehát ilyen könyvmunkaszerűre csináltam, és ezzel igazából fejtörést is okoztam a hatóságoknak, mert ők is látták, hogy ez egy határeset, amit nem tudnak hogy kezelni.”¹⁴

A kilenc szám elkészülte után a kísérlet, hogy lehetséges-e egy színvonalas művészeti szamizdat előállítása az adott körülmények között, sikeresnek minősült. A szerkesztők nem tervezték folytatni a munkát, ám az avantgárd szcéna nyomására és néhány izgalmas esemény hatására mégis a folytatás mellett döntöttek. Végül az események ritkulása, az előállítás körüli nehézségek és személyes okok miatt a lap 11 szám után megszűnt.

Tipográfia, szerkesztés

„Elég egy pillantás a papír faktúrájára, az írásképre, a kötésre és a fedélre, és már tudható, hová valósi »a tárgy«.”¹⁵ A szamizdat mint magán- és illegális lapkiadás, kidolgozta a maga módszereit. Mivel a mozgástér, a lehetőségek hasonlóak voltak, a szamizdat irodalom produktumai formailag gyakran hasonlítottak egymásra. Általában kézzel vagy írógéppel írták szamizdat munkáikat a szerzők, és könnyen hozzáférhető technikákkal oldották meg a sokszorosítást, általában indigóval vagy fénymásoló géppel, kis példányszámban. Az ofszetnyomás csak hivatalos lapok számára volt megengedett, a xerox viszont könnyebben hozzáférhető volt (bár még a fénymásoló gépeket is hatóságilag ellenőrizték).

Az *AL* esetében a készítés folyamata a következőképpen zajlott: egy gépíró gépelte le az interjúkat, ezután Klaniczay Júlia meghúzta a szöveget, majd az a szedőhöz került. A szedő az ún. kompozertechnikát alkalmazva a szöveget nyomdai betűkkel megfelelő hasábszélességűre szedte. Ezután újra átnézték a szöveget, és az ekkor felfedezett hibákat ragasztásokkal javították, majd ez a ragasztott példány lett az eredeti, amiről a fénymásolatok készültek. Miután 1984-ben a szedők és fénymásolók sorban lelepleződtek, Klaniczay Juliára maradt a szövegek gépelése, formázása, amelyhez szerzett egy leselejtezett szedő-írógépet. Az *AL* tehát fénymásolt lapokból sokszorosított grafika volt (kivéve 10–11. szám, ahol a borító ofszetnyomással készült). Akkoriban még nem állt rendelkezésre színes fénymásolás, így a legtöbb oldal fekete-fehér, s néha akad egy-egy színes lap (rózsaszín, zöld, kék alapszínnel, fekete betűszínnel). Az *Aktuális Levél* első kilenc száma A/5-ös méretű, majd a 10–11. szám A/4-es lapméretet használt.

A stencil és a szitanyomás mellett a fénymásolás is hamar bekerült a bevett experimenteszközök közé sajátos grafikai, vizuális nyelvével.

A kopírozást művészi célokra is használták, a kísérletezések között voltak különböző deformáló eljárások. Ilyen volt a degenerálás, ami azt jelentette, hogy a másolatot másolják, majd aztán újra, s ezt egészen addig, amíg a kép úgy el nem durvul, hogy előáll a kívánt keménység vagy raszteres struktúra. Érdekes hatást lehetett azzal is

14 Bényi Csilla interjúja Galántai Györggyel. i. m., 2.

15 Bock, Ivo – Eichwede, Wolfgang – Hamersky, Heidrun – Schlott, Wolfgang: *A kiállítás*. In: *Szamizdat...*, i. m., 189.

16 Perneckzy Géza:
*A háló: Alternatív
művészeti áramlatok
a folyóirat-kiadvá-
nyaik tükrében
1968–1988.*
Héttorony
Könyvkiadó,
Budapest, 1991, 9.

17 Uo., 120.

18 Uo., 31.

elérni, ha a nyomatot félrecsúsztatták, vagy változtatták a festékmenyiséget vagy a fényerősséget. Vagy egy másik eljárás az, amikor a képet többször nagyítják, addig, amíg el nem vesztí hasonlóságát az eredetihez, s a részletek szinte már felismerhetetlenné válnak.

A különböző kollázstechnikák most azért is váltak különösen népszerűvé, mert ha az összevágott részeket elhelyezték a másoló üveglapján, akkor a gép nemcsak összemásolta őket, hanem azonos grafikai struktúrával látta el a kép elemeit.¹⁶ Perneckzy Géza a tudat egyik fő jellegzetességének a kontinuitást tartja. „A kollázs tulajdonképpen ennek a kontinuitásnak a kívülről érkező, »mesterséges« megszakítása. [...] A kollázs a külső jelrendszerbe beépített olyan vágás, amit az ember a belső feldolgozás folyamán kénytelen átugrani, kiegészíteni és így valamilyen módon értelmezni. Azaz újra kontinuitássá kijavítani.”¹⁷ Bár az *AL*-ban viszonylag kevés vizuális költészeti alkotás van, azért előfordulnak benne kollázsok, és gyakran maga a szövegtördelés él ezzel a módszerrel, vagy a szövegeket keretező mintázott lapfelületek, mint amilyen az újság Petőcz Andrásnak a 8. számban, a 78–79. oldalon található írásánál (*Az AL szerkesztőinek*). Itt durva, raszteros hatású fotón látható Klaniczay Júlia és Galántai György, és a szöveg körül ott vannak montázsként a borítói néhány eddigi lapszámnak.

Ezekre a kollázsokra, másolástechnikákra, fotómanipulálásra számos példát találhatunk az *Aktuális Levél*-ben (például a 9/37. vagy a 10/39. oldalon, a 11. hátoldala stb.). „Ez a nemzedék futtatta fel a kisgrafika új formáit, mint például a gumipecsételést, a művészbélyegyet, a xeroxgrafikát és a kollázstechnika új alkalmazásait”, írja Perneckzy.¹⁸ És valóban, az *AL* a már említett technikákon kívül éppen azzal vált egyénivé, különlegessé, hogy olyan kézimunkák voltak benne, mint perforált bélyeglapok, összehajtott vagy gumitáskába elhelyezett mellékletek, művészszecc-nyomatok.

Az *Aktuális Levél* formai felépítésére egyszerre illik a holisztikus, a kaotikus és az eklektikus jelző. A képek és szövegek nem követik a szokásos hasábos elrendezést, gyakran szerepelnek a képek elforgatva, megszakítva a szöveget, és a különböző szerzők munkái sincsenek mereven elkülönítve egymástól. Gyakran jelent kihívást beazonosítani, hogy némely elem éppen melyik cikkhez vagy hírhez tartozik, izolálni a különböző blokkokat vagy rájönni arra, vajon mi az ideális sorrend bizonyos oldalak olvasásánál. Tehát az *Aktuális Levél* kerüli az unalmas, „instant” szöveg- és képelrendezést, játékot biztosít az olvasó számára, kreatívan használva a lapfelület lehetőségeit.

Tematika

A honlapon feltüntetett tematika szerint az *AL* a következő témákkal foglalkozott: antológia, avantgárd, beszámoló, beszélgetés, elmélet, építészet, festészet, film, fotó, hangköltészet, hangmunka, installáció, irodalom, koncept art, költészet, kritika, mail art, művészkönyv, new wave, pedagógia, performansz, politika, színház, zene. Ez a felsorolás számos következtetésre ad alkalmat.

Látható, hogy a honlapon megadott tematika vegyíti a témákat és műfajokat. Az *Aktuális Levélben* közölt szövegek műfajilag rendkívül változatosak, sokszínűek. Szerepelnek benne cikkek, kritikák, ismertetések, esszék, interjúk, beszámolók, előadások és viták dokumentációi, kiállításmegnyitók elhangzott szövegek leírása, levelek, meghívók, eseménykronológiák és szépirodalmi alkotások egyaránt.

A modern művészet klasszikus műfajaival (szobrászat, festészet, irodalom, színház stb.) foglalkozó témakörök experimentális alkotókra koncentrálnak. Az *AL* 5. számában, 1983 augusztusában Galántai György Haraszty István szobrásszal készített interjút, amiben a fennálló kultúrpolitika kritikája és egyéb témák mellett Haraszty beszámol legújabb készülő szobráról, amelynek címe: *Tartsuk életben a műszívet*, s a szerkezetben egy olyan stilizált műszív található, amely dobog – amennyiben a néző pumpálja azt a szobor körül elhelyezett pumpákkal; az alkotó így reflektál a mai művészet helyzetére. Haraszty munkássága olyan volt, aminek konceptualitása és formanyelve egyaránt érdekelte a neoavantgárd, az underground és alternatív szcéna alkotóit. 1980–81-ben készült *Agyágyú* című, monumentális kinetikus szobra, „amellyel a rendszer úgynevezett kádereinek karrierlehetőségeit modellezi az egysíkú hierarchiára épülő politikai mozgástérben”. 1987-es *Termékszerkezet-váltás (Stemplire várva I.)* című mobilja mail art automatának is tekinthető.¹⁹

Bak Imre festészetével az *AL* 7. száma foglalkozik, ahol is Fábíán László ír ismertetést Bak 1983. novemberi kiállításáról a J. Galériában. A „posztmodern-transzavantgárd fordulat”-hoz Bak Imre könnyen alkalmazkodott, „a posztgeometria internacionális trendje, valamint az eklektikus, idézetekkel dolgozó újfestészet egyaránt szervesen kapcsolható volt művészetéhez (*Geometrikus kalligráfia I.*, 1982, *Hommage à Giorgio de Chirico*, 1986, *Hommage à Kassák*, 1986).²⁰ A hetvenes évek Bak Imre számára a konceptualitás analitikus szemléletét jelentették, strukturalista, minimalista alkotásait egy újabb szellemi pozícióból nézte, így ebben a korszakban „[a] minimalista formakutatás és a fogalmi modellépítés magától értetődő egyszerűséggel kapcsolódik össze Bak Imre tevékenységében”.²¹ Majd az érdeklődése az ősi kultúrák jelképrendszeréhez és a magyar folklór motívumaihoz fordul, s a nyolcvanas években felerősödik munkáiban a szubjektív historizmus, és „bontakozik ki a nyolcvanas évek jellegzetesen Bak Imre-i posztgeometrikus eklekticizmusa”,²² amely „érzéki, konkrét, személyes”,²³ kevésbé jellemzi a rendszerkutató szemlélet, annál inkább „a személyiség és a történelem közti dialógus”.²⁴ E fordulatról az *AL* külön tájékoztat a 3. szám mellékletében, Hegyi Lóránd „*Trans-avantgárd*” – „*post-modern*” – „*új szubjektivizmus*”, avagy az *expansió utáni művészet a nyolcvanas évek küszöbén* című esszéje ezzel foglalkozik.

Az avantgárd művészet később kialakult műfajai is szép számmal képviseltetve vannak: többek között hangköltészeti, performansszal és művészkönyvvel foglalkozó írások, konkrétköltészeti tárgyú szövegek, valamint különböző képek, fotódokumentációk és mellékletek

19 Haraszty István az Artportalon: http://artportal.hu/lexikon/muveszek/haraszty_istvan

20 Bak Imre az Artportalon: http://artportal.hu/lexikon/muveszek/bak_imre

21 Hegyi Lóránd: *A strukturalizmustól az új eklektikáig: Bak Imre művészetéről*. In: uő: *Utak az avantgárdból: Tanulmányok kortárs művészekről*. Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, Pécs, 1989, 158.

22 Uo.

23 Uo., 161.

24 Uo., 158.

25 AL, 3/43–44.

26 AL, 4/55–57.

27 AL, 7/3–12.

28 Havasréti József:
*Az Aktuális Levél
esztétikája és (medi-
ális) archeológiája.*
i. m.

29 Beke László: *A
mail art
Magyarországon.* In:
Magyarország. In:
uó (szerk.): *Mail Art.
Kelet-Európa a nem-
zetközi hálózatban.*
Műcsarnok,
Budapest, 1998, 14.

szerepelnek, olvashatunk beszámolót telefonkoncertről, élő kirakatról, képzőművészeti akcióról.

Feltűnnek a populáris műfajokat népszerűsítő cikkek: Barney Hoskyns esszéje²⁵ a popzenével foglalkozik, az Unbekannten és a Totenhosen koncertjéről szóló cikknél látható Kozma György képregénye,²⁶ Szitányi Gábor *Wild Style – New York* című írása²⁷ a New York-i hiphop-szubkultúráról tudósít. Tehát láthatjuk, hogy az AL „az átlagpolgár számára ismeretlen vagy a hatalom részéről szándékosan ismeretlenségben tartott politikai és kulturális terrénumokról tudósította olvasóit”.²⁸

Az *Aktuális Levél* hatóköre nem korlátozódott Magyarországra, igyekezett a nemzetközi művészeti eseményekről is hírt adni. Beszámol egy 1983. november 14-én megrendezett videoestről, ahol a nyugat-berlini Kurfürstendammon, a Neuer Berliner Kunstverein helyiségeiben Hámos Gusztáv videómunkáit mutatták be. A 11. számban Hules Endre beszámolóját olvashatjuk a Belgrádi Nemzetközi Színházi Fesztiválról (BITEF), és értesülünk az 1984. július 4. és 7. között Ausztriában megrendezett *Határjelek* szimpóziumról, amelynek témája az új magyar és osztrák képzőművészet volt.

Dokumentálás és hiánypótlás

Az AL egyik legfontosabb célja a dokumentálás és a hiánypótlás volt. Beszámolt kora avantgárd, underground, alternatív művészeti eseményeiről (pl. telefonkoncert, videoest). Bemutatta a fontosabb kiállításokat, könyveket (pl. *Ver(s)ziók*, *Feketében*), vitákat (az avantgárdról, a művészetkritikáról, a posztmodernről stb.), a művészek különböző találkozóit (fesztiválok, szimpóziumok), akcióit (Erdély Miklós: *Demokratikus festmény* vagy az InDiGo csoport képzőművészeti akciója), és interjúin keresztül a kortárs alkotók véleményeit (Papp Tibor, Haraszty István, Vető János, Károlyi Zsigmond). Egyszerre volt a dokumentálásnak és a hiánypótlásnak is eszköze: önkifejezési lehetőséget biztosított a hivatalos nyilvánosságból kiszorult/kizárt alkotók részére (Eörsi István, Tábor Ádám, Garaczi László, Bálint István, Petri György és még sokan mások). Ez az öndokumentáló eljárás volt az underground kulturális mozgalmaknak az egyetlen esélye, hogy megőrizték értékeiket az utókornak.

Mail art

Felmerül a kérdés, mennyiben kapcsolódik az AL a mail arthoz. Beke *A mail art Magyarországon* című tanulmányában két olyan kapcsolati szerveződést említ, ami nyomon követhető az AL mail artos vonatkozásaiban. „A tágabb értelemben felfogott mail art alternatív társadalmi funkciója révén kapcsolódik más marginális művészeti formákhoz: a művészkönyvhöz, a művészpénzhez, a fotó, a fénymásolat (xerox), különböző nyomtatványok, kérdőívek stb. alkalmazásához, más vonatkozásban pedig – az írás elsődleges szerepe okán – az experimentális költészet válfajaihoz.”²⁹ Másrészt pedig az elekt-

rografikus és elektronikus-digitális médiumok művészi használata kapcsán köti a mail artot egyéb irányzatokhoz: „Mindezek a megjelenési formák jól magyarázhatók a képzőművészeti időfogalmat, a folyamat- és anyagszerűséget újraértelmező konceptuális művészet és a Fluxus-mozgalom törekvéseivel, azok mediális szemléletével, demokratikus (olykor anonim) megnyilvánulásaival (»mindenki művész lehet«), a hivatalos hírközléssel szembeni kommunikációs igényeivel.”³⁰ Beke a következőképpen definiálja a küldeményművészetet: „Mail artnak – „küldeményművészet”-nek, „postaművészetnek”-nek – nevezzük átfogóan azt a művészeti irányzatot, melynek célja művészeti, esztétikai üzenetek továbbítása és cseréje, leggyakrabban postai küldemények formájában (levél, levelezőlap, csomag, távirat, pénzküldemény stb.).”³¹ Galántai azonban a kapcsolatművészetet sokkal tágabb jelentésben használja, ennek ismeretében kell megvizsgálni, vajon mennyiben kötődik az AL a mail arthoz, s a Beke Lászlótól idézett többi művészeti területhez. „A fluxus szellemű kapcsolatművészet Magyarországon a 70-es évek elején a konceptualista művészek kommunikációjaként jelent meg az underground... PRIVÁTMŰVÉSZET-történetében.” S később: „A kapcsolatművészet, mint az underground, azonosíthatatlan, elemezhetetlen, kívülálló, megfoghatatlan, korrumpálhatatlan PRIVÁTMŰVÉSZET. Kihez szól? Mindenkihez, aki jóindulatúan érdeklődik iránta. Milyen kapcsolat van a művészek között? – Baráti. A kapcsolatművészet füttyül a hírnévre, az eredetiségre és a szerzői jogokra. A kapcsolatművészet nem annyira művészeti mozgalom vagy irányzat, inkább pozíció, világnézet, tevékenységi fókusz. Nincsenek szabályok, csak amiket a művész állít fel magának.”³² Galántai önmagát nem tartja mail art művésznek, de ő maga is részt vett a network kiépítésében. „Galántai György Aktuális Levele (AL), valamint a Xertox csoport küldeményművészeti akciói sajátos és egyedi formái voltak a mail art magyarországi jelenlétének.”³³ Galántai egyrészt tehát részt vett a kapcsolatművészet ideológiájának kidolgozásában, s teoretikai tevékenysége szervesen összekapcsolódott a művészi gyakorlatával. Például az Artpool eseménykronológiája szerint Galántai 1983-ban vasszobraiból bélyeglapot készített, és néhány szobrának gumibélyegző-adaptációját használta levelezéseiben. S az Artpool mint intézmény maga is képviselte Magyarországot a kapcsolatművészetben.³⁴ 1982 februárjában a Fiala Művészek Klubjában Budapesten az Artpool „Mindenkinek mindenki; Alakítható pecsétkapcsolatok, pecsételt képek” kapcsolatművészeti projektet szervezett művészbélyegző-pályázattal, bélyegzési akcióval, és ezen bélyegmunkákból szervezett kiállítást – hozzájárulva ezzel a mail art közösség megszervezéséhez. Az AL névadásában, tartalmában (híradás művészeti eseményekről) magán hordozta a levél stílusjegyeit, valamint borítékban került az olvasókhöz. Ilyenkor „magától értetődik, hogy az új eszközt birtokba vevő művész nem azt közli, amit eddig a hagyományos eszközökkel juttatott kifejezésre, hanem magát a médiumot, s a médium involválja az új felismerést, ami a régivel szembeáll. A

30 Uo.

31 Uo., 13.

32 Galántai György: *Kapcsolatművészet és küldeményművészet*. <http://www.artpool.hu/MailArt/Galantai.html>

33 Peteri Miklós: *Interdiszciplinaritás. Új médiumok az elmúlt három évtizedben*. In: Hans Knoll (összeáll.): *Második nyilvánosság. XX. századi magyar művészet*. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2002, 264.

34 „Nem tartottam magam igazán mail art művésznek, hanem inkább képzőművésznek, aki lehet, hogy Magyarországon a mail artban a legfontosabb tényező, de inkább mondhatnám, hogy én (mint Galántai-Artpool) Magyarországot képviseltem a mail artban. Azt gondolom azonban, hogy nem vagyok mail art művész, sőt még csak művész sem – mert az ilyen címkék zavarnak.” Bodor Kata: „...szeretnék ugyanis benne lenni az időben...” *Interjú Galántai Györggyel, a Parabélyeg kiállítás kurátorával*. http://www.artpool.hu/Artistamp/text/Galantai_hu.html

Puha, fehér, asztali sport, 2011, Infr'action Venezia, Velence, Olaszország. Fotó: Hushegyi Gábor

médium ugyanakkor átstrukturálódást idéz elő a hagyományos műfaji (vagy »ágazati«) hierarchiában, amennyiben új műfajként tételezi magát. Háttérbe szorul a korábbi, műfajok szintézisét célzó »Gesamtkunstwerk« elképzelés, a helyét átadja a mixed mediának (művészi közegek kombinációja) vagy az intermédiának (műfajok közötti új terület).³⁵ Az *Aktuális Levélben* pedig mindig megtalálhatók voltak különböző művészpecsétek, művészbélyegek, művészpénz, képeslap, melyek a kapcsolatművészet médiumai. A 3. szám címlapján egy Bartókot ábrázoló művészpénz szerepel. Azért került Bartók a borítóra, mert többszörösen aktuális volt. Akkor jelent meg ugyanis az ezerforintos. Galántai kért egy olyan példányt az OTP-ből, amire rá volt írva, hogy „MINTA”, és ehhez rakta hozzá Bartók-portróját. A másik képet Galántai a Bartók-archívumból kapta, s látható rajta a fonográf és a szekéren utazó Bartók, fején nagy kalappal. A két kép sajátos kontrasztot képez, reflektálva a bennünk kialakult Bartók-képre.

A művészbélyeg különösen fontos lett Galántai életében, aki szerint „a művészbélyegek éppúgy képi információk, ahogy egy Rembrandt- vagy egy Van Gogh-kép vagy egy ex libris”,³⁶ hiszen az Artpool Archívumában található a világ legnagyobb művészbélyeggyűjteménye.

Két mail art témájú írás szerepel az *AL*-ban: a 7. számban olvashatunk a betiltott „Magyarország a tiéd lehet” elnevezésű kiállításról, a 8. számban pedig Pernecky Géza 1983-as „Marx Teszt” mail art akciójáról, amelyet a Marx-centenárium és az Arnheimi Múzeum „Marx most” elnevezésű mail art kiállítása ihletett. „Pernecky a Marx Teszt akciót egy Marx-portré körvonalait ábrázoló – arc nélküli – pecsét szétküldésével indította be. A pecsét felirata: »1883–1983, Egy marxista létrehozására való pecsét.«” A pecsételt cetliket kiegészítve, átalakítva, az arc nélküli Marxot „megszemélyesítve” mintegy 100 művész küldte vissza. Arra a kérdésre, hogy miért alkalmas a bélyeg a művészeti közlésre a művészek számára, Peter Frank így felel: „A bélyegek – akár van társadalompolitikai mondanivalójuk, akár nincs – mindig egy jól meghatározott, körülhatárolt képmezővel rendelkeznek, mint a festmények vagy a fotók, de sokkal meghittebbek és (szükségszerűen) »kézzelfoghatóbbak«.”³⁷ Ezekből a munkákból Pernecky kiállítást rendezett Kölnben, és minden résztvevőnek elküldte az akció angol vagy német nyelvű dokumentumát.³⁸ Ehhez érdemes idézni Beke László *Bélyeg és művészbélyeg* című írásából a következő találó részletet: „Minden bélyeg magán viseli kora bélyegét. A művészbélyeg rányomja bélyegét a korra.”³⁹ Ez a Pernecky által választott témára különösen jól illik. S hogy miképpen lehet az, hogy 100 művész variálta ugyanazt a rendelkezésre álló képmezőt, s mégis mindegyik beküldött mű érvényes volt, Peter Frank meghatározását kell itt vennünk, mely szerint az minősülhet bélyegnek, ami legalább egy kritériumnak megfelel a bélyeg ismertetőjelei közül: perforáció, névérték, ragaszthatóság, postai borítókra rögzítés stb.⁴⁰

Az azonban biztos, hogy a művészek a kapcsolatművészetben épp azt a lehetőséget látták meg, amiktől a rendszer elzárni igyeke-

35 Beke László: *Újabb avantgarde irányzatok*. In: uő: *Művészet/elmélet. Tanulmányok 1970–1991*. BAE-Tartóshullám-Intermedia, Budapest, 1994, 123.

36 Galántai György véleménye a művészbélyeg műtárgyként való felfogásáról. Részlet Bodor Kata interjújából. Bodor Kata: „...szeretnék ugyan-is...”, i. m.

37 Frank, Peter: *Postai modernizmus, művészbélyegek és bélyegképek*. <http://www.artpool.hu/Artistamp/PFrankhu.html>

38 Részlet az *AL*-ban megjelent cikkből (8/24–26.) <http://www.artpool.hu/Al/al08/Pernecky.html>

39 Beke László: *Bélyeg és művészbélyeg*. <http://www.artpool.hu/Artistamp/Beke.html#wap>
40 Frank, Peter, *Postai modernizmus...*, i. m.

41 Várnagy Tibor:
Láthatatlan történet.
In: *Szamizdat...*,
i. m., 154.

42 Bodor Kata inter-
jújából.

43 Peternák Miklós:
*A konceptuális
művészet hatása
Magyarországon.*
[http://www.c3.hu/
collection/koncept/
index1.html](http://www.c3.hu/collection/koncept/index1.html)

44 Hegyi Lóránd:
*Avantgarde és
transzavantgarde...*,
i. m., 231.

zett őket: az információszerzést. „Sokuk számára éppen a mail art révén nyílt meg a világ, s omlott le a fal, amit az államilag ellenőrzött kultúra vont évtizedeken át köréjük.”⁴¹ Ezt a networköt nem korlátozta a politika, és ezért szükségképpen bizonyult egyfajta idealizálható abszolút térnek: „[a] mail art hálózat nem önmagában működő, vagyis zárt (hierarchikus) rendszer, hanem sokkal inkább nyitott, önépítő, önösszeszerelő (heterarchikus) rendszer. A mail art hálózatot építő személyek eszménye egy »ideális társadalom«, az örök hálózat (Eternal Network)” – mondja Galántai egy vele készített interjúban.⁴²

Konceptualitás

Az *AL*-ban expliciten is megjelenik a konceptuális művészet hatása a magyar (avantgárd) irodalomra. Peternák Miklós Daniel Buren tipológiájára támaszkodva négy csoportba sorolja a konceptuális műveket:⁴³ 1. Terv vagy vázlat, 2. Fogalom vagy formula, 3. Szöveges munkák, írások, 4. Eszme, eszmerendszer. Az *AL* 5. számában Legédy Péter *Kedves Látogató!* írása e tipológia szerint az 1. csoportba tartozik, hiszen „valamely elképzelés rögzítése, nem »realizált« mű vagy valamely mű/elképzelés dokumentációja. Legegyyszerűbb formája egy ötlet, de lehet egészen összetett, részletekig kidolgozott – esetleg megvalósítható – projekt is”, amelyben arra kéri az olvasót/látogatót, hogy jegyezze le (írásos vagy rajzos formában) egy terembe belépve, hogy mit lát. Legédy Péter és Vidovszky László *Polimorfikus szintézisében* a 3. típust fedezhetjük fel, amennyiben ezek a munkák „általában tézisek vagy értekezések, de lehet néhány szó vagy egy mondat”. Tézisük szerint a polimorfikus szintézis az, amikor „az alkotóelemek többféle jelentéssel bíró egységet hoznak létre”. Két fajtáját különböztetik meg: a permanens és a mobilist, s a permanens film és zene megvalósíthatóságáról írnak. Galántai György *Vizuális cselekvésmoделlje* szintén az 1. kategória, ahol egy általános vázlatot ad, kijelölve a célt, a helyszínt, az eszközöket s a realizálás kereteit. Erdély Miklós *Lehetőség-vizsgálat* című írása a nyelvi minimummal és maximális konceptualitással dolgozva gondolat kísérletet végez a múlttal és az időutazással kapcsolatban. Kiindulópontnak egy idézetet használ, majd következik a feltevés, és a feleletválasztós feladattípus formáját aktiválva stimulálja a befogadót a fokozott értelmezői tevékenységre. Ez a fajta nyitott mű „kompozicionálisan befejezetlenné teszi a művet, részint társalkotóvá lépteti elő a nézőt, a mű befogadóját”.⁴⁴

Szentjóby Tamás „munkásságának alapelve a »művészet az, ami tilos« megállapításból kiindulva a »Légy tilos!« felszólítás, mint a mindennapi élet félálomszerű állapotát sokkoló s a permanencia segítségével a tudatosulás mind magasabb szintjére kényszerítő (auto)-terápia”. Ez a Fluxussal rokonítható magatartás különböző munkáiban is megjelenik, mint az 5. számban (a 13. oldalon) közölt *Kizárás gyakorlat, Büntetés megelőző autoterápia*, vagy a Baksa-Soós Jánossal közös happeningről szóló leírás: *Paralel kurzus tanpálya, „A-B” happening*.

Pauer Gyula *Tüntetőtábla-erdő* munkája a 4. típusba tartozik, „eszme, eszmerendszer egészében vagy részleteiben alkalmazva, esetleg önálló rendszerre szervezve – különböző rész-elemekből. Lehet tudományos tétel, mitológiai mozzanat, vallási forma, de misztikus eredetű vagy politikai-társadalomelméleti koncepció is. Általában áthat a művész személyes életére, s azon túl valamely közösségi szerepet felvállaló tevékenységre is. Jellemző a nem összeillő (egymástól távol eső) eszmék »szabad« felhasználása, egymásba játszása, sosem egy meglévő rendszer teljes (egy az egyben való) átvétele.” A 8. szám több írása is ezzel az 1978-as művel foglalkozik, amit Pauer Gyula állított föl *Tüntetőtábla-erdő* címmel a nagyatádi művésztelepen, s a hatóságok szinte azonnal megsemmisítették. Az egyik *Tüntetőtábla-erdőről* szóló írás Szőke Annamáriának a szövege a 8. számban (45–56.), egy rekonstrukciós kísérlet: „Innen közelítve a nagyatádi mű műfaja: táblaerdő, tágabban pszeudó-szobor, tovább tágítva a kört: environment a szabadban (land art), pathosformel, pszeudó, illúzió.” Ugyanerről a Pauer-munkáról szól Érmezei Zoltán írása *A tüntetőtáblaerdő mint... és Beke László Kommentárjai* is.⁴⁵ „Pauer szüntelenül kérdező művész”, „A művész csak azt teheti, hogy ráébreszt szemléletünk relativitására. Ez a feladatválasztás involválja Pauer mozgékonyt, hogy nagyon sok oldalról, nagyon sok helyről provokálja az igazságot...”⁴⁶ A *Pseudo-manifestumot* 1970-ben közléte Pauer is többet látott benne, mint egy egyszerű műalkotást: „Attól, hogy eltávolították a telepről... Az egész mű természetében, magában rejti a folyamatosságot, tehát az elkészítés folyamatát, azt, hogy benne sétálhatsz, hogy a nap járása szerint változnak a szövegek belső összefüggései. Egy csomó minden állandóan változik benne, és ebbe beletartozik az is, hogy ha a hatóság beleszólt, akkor ő is tovább alakította ennek az egésznek a történetét, ezt az egyre hatalmasodó ügyet.”⁴⁷ Galántai erre úgy fogalmaz, hogy nem a műalkotás elpusztíthatatlan, hanem a benne rejlő gondolat. Tatai Erzsébet megfogalmazásában pedig „a dematerializáció a mű létmódjára is rákérdez, nevezetesen arra, hogy hol születik meg, egzisztál a mű. Eszerint a mű lényege nem tárgyiaságában, hanem gondolatiságában rejlik, azaz a művész és a néző fejében létezik...”⁴⁸ Ez a három állítás máshogy súlypontozza a megfogalmazást, ám a *Tüntetőtábla-erdő* mindenképpen olyan konceptuális műnek számít, amely meghatározó volt mind gondolatiságában, mind történeti vonatkozásaiban.

Hatás

Az *AL*-t általában 3-400 példányban állították elő, és ma az Artpoolon kívül az OSZK-ban, a PIM-ben és az OSA-ban találunk belőle. Az *AL*-t tehát manapság kevesen ismerik, csak egy bizonyos szűk művészeti szféra, amely akkoriban az avantgárd-underground közösség magját alkotta, vagy akik személyes ismeretségben álltak Galántaiékkal. Szakirodalmi feldolgozottsága minimális, bekezdés-

45 *AL*, 8/27–33.;

AL, 8/34–44.;

Érmezei Zoltán:

Éljen a

Tüntetőtáblaerdő

mint...! és Beke

László:

Kommentárok Pauer

Gyula:

„*Tüntetőtáblaerdő*”-
jéhez.

46 Körner Éva:

PSZEUDO. Bevezető

előadás a Kossuth

Klub Pauer-estjén.

In: Aknai Katalin –

Hornyik Sándor

(szerk.): *Avantgárd*

– izmusokkal és

izmusok nélkül:

válogatott cikkek és

tanulmányok. MTA

Művészettörténeti

Kutatóintézet,

Budapest, 2005,

413.

47 Pauer Gyula,

Beke László,

Galántai György

beszélgetése a

Tüntetőtábla-erdő-

ről. In: Beke László

– Szőke Annamária

(szerk.): *Pauer.* MTA

Művészettörténeti

Kutatóintézet,

Budapest, 2005,

124. [http://www.](http://www.pauergyula.hu/bibliografia/konyvpdf/05-Pauer-Nagyatad%20I%20.pdf)

[pauergyula.hu/bibliografia/konyvpdf/05-](http://www.pauergyula.hu/bibliografia/konyvpdf/05-Pauer-Nagyatad%20I%20.pdf)

[Pauer-Nagyatad%](http://www.pauergyula.hu/bibliografia/konyvpdf/05-Pauer-Nagyatad%20I%20.pdf)

[20I%20.pdf](http://www.pauergyula.hu/bibliografia/konyvpdf/05-Pauer-Nagyatad%20I%20.pdf)

20I%20.pdf

48 Tatai Erzsébet:

Neokonceptuális

művészet

Magyarországon a

kilencvenes évek-

ben. Prasens,

Budapest, 2008, 24.

ben mérhető említései vannak a neoavantgárral foglalkozó könyvekben, csak Bényi és Havasréti foglalkozott eddig a témakörrel részletesebben.

Érdekes viszont azon hatásairól beszélni, amik a megjelenésre adott válaszreakciók voltak. A harmadik számban van egy vitaanyag a művészetkritikáról (*A művészet díszgomb vagy/és zipzár*; 3/51–59.). A vitát 1983. február 18-án tartották a Fiala Művészek Klubjában, Rózsa T. Endre (*Népszabadság, Kritika*), Vadas József (*Élet és Irodalom, Corvina Kiadó*), Bán András, Kovács Péter (István Király Múzeum), Aradi Nóra, Tasnádi Attila (*Népszava*), Lóska Lajos, Pataki Gábor, Körner Éva, Forgács Éva (Iparművészeti Múzeum), P. Szűcs Julianna (*Népszabadság*), Székely András (*Új Tükör*) voltak a résztvevők. Ezt a vitát az *AL* dokumentálta, ami azt jelenti, hogy ez a téma innen terjedt tovább a köztudatba, s nélküle talán visszhang nélkül elenyészett volna. A vitatéma azonban kényes kérdésnek bizonyult, és miután írott formában olvashatóvá vált tömör változata, továbbgyűrűzött, és először a *Tükör* című folyóiratban jelent meg a kritikával kapcsolatban egy írás, amelyben utalás történt arra, hogy a szerző az *AL*-ból értesült erről. Aztán még inkább fókuszba került a kérdés, a *Művészet* című folyóirat 1983. szeptemberi (XXIV. évfolyam, 9.) számában végig ezzel foglalkoztak.

Már korábban volt szó a szerkesztők abbéli reményéről, hogy többen aktivizálják magukat, részt vesznek az *AL* tevékenységében, küldenek írásokat, ám ebben csalatkozniuk kellett, a félelemfaktor túl erős volt. Az viszont valószínű, hogy az *AL* úttörőnek számított, és bátorítást jelentett új szamizdat kezdeményezésekhez, mint amilyen Sebeő Talánnak a *Csere*-sorozata, az Inconnu Csoport *Inconnu Presse* vagy a *Bölcsész Index* különböző számai. Ez utóbbinál főleg a tartalmi hasonlóságot érdemes keresni. Illetve érdemes megemlíteni még a *Médiom-Artot*, amely Petőcz András szerkesztésében megjelent antológia volt, és valószínűleg az előlépéshez az *Aktuális Levél* is hozzájárult.

Afféle botcsinálta Héraklészként arra törekedtem, hogy mind történeti, mind esztétikai szempontból rálátást adjak az „*AL*-jelenségre” és a világra, amelyről tudósított. Végigvettük szamizdat létmódját, elhelyeztük a könyvmunka műfajában, megvizsgáltuk érintettségét a Fluxus, a konceptualitás és a mail art esetében. Tettük mindezt azért, hogy rámutassunk, a szamizdat művek közt vannak olyan kordokumentumok a környezetünkben, amelyekre nem fordítottak elég figyelmet, pedig hasznosak lehetnek mind a történeti emlékezet, mind az esztétikai kíváncsiság számára. Az *Aktuális Levél* az avantgárd-underground-alternatív szcena fórumaként működött több éven keresztül, és egy összetett projektstruktúra részét alkotta – méltán nőtte ki magát értékes jelenséggé a 80-as években, megőrizve aktualitását a jelenkornak is.

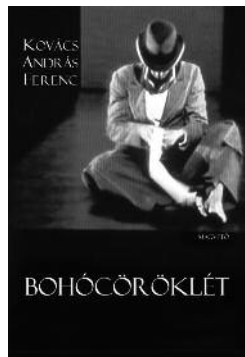
L. VARGA PÉTER

Könyvvé lett világ

Kovács András Ferenc: Bohócöröklét

A 2009-ben megjelent *Sötét tus, néma tinta* című Kovács András Ferenc-kötet „vázlatkönyvként” határozta meg magát, s 2002 és 2009 közt keletkezett műveket adott közre. Az idei *Bohócöröklét* címe alatt a következőt olvashatjuk: *Impromptuk és divertimentók, 2003–2009*. Ahogy tehát a két esztendővel korábbi, úgy önmeghatározásából kiindulva első pillantásra e mostani anyag sem feltétlenül támaszt túlzott elvárásokat olvasóiban, a szórakozva tanítás és a tanítva szórakozás egyetlen feltételének az (újra)olvasás tűnik.

A könyv címe mint összetett szó – *bohócöröklét* – nem könnyen olvastatja magát, nehézkes és keresett, vagy másfelől, ha tetszik, poétikus. A címadó szonett Fellininek szánt hódolat, a víg bohóc és a bús bohóc közti különbség megragadása, illetve e kettősség elmosása, amennyiben a versben a nevetető világ kerül szembe az azt figurázó bohóccal. A kép innen nézve aztán egyszerűsödik, és a kötet egészére rímel: a maszk, az álarc, a vers metaforája. Csakhogy ez a maszk, a szó éppen a világot helyettesíti, annak helyében áll, úgy viselkedik, akár egy szimulakrum: az eredetit, a valódit kellene fölmutatnia, de mivel ő maga lépett a helyébe, folyamatosan önmagára irányítja (vissza) a figyelmet. A *Sötét tus, néma tinta* a szó valós és metafizikai beírásának ismert dilemmáját vitte színre, a *Bohócöröklét* a szó közlőképességének hitelességére kérdez rá. Az előbbi kötet nyitó darabjában a következőt olvashatjuk: *Ielkesült dolog: könnyed / tömör darabka / égtükör fölösleges / rész, földi lom, szó, / játszi jégszilánk, pörög* – a vers a befagyott tavon odébb rúgott jégdarabban megcsillanó ég és az ezt megjelenítő szó azonosságát vagy fölcserélhetőségét állítja, ahol a megnevezés, a szó ugyanúgy pörög a műben, ahogy a jégszilánk annak világában. Az ismert és gyakorta idézett KAF-mű, a *J. A. szonettje* tapasztalatában – „a szó a szájban senki: jövevény. / Megköt, felold a vándor szövevény – / hű mindenségben szétfutó gyökérzet / göröngyeként ha pörgök, hörgök, érzek.” – a szó és a világ, az eredet (hang) és a megszólaltatás viszonya problematizálódik, ami pedig a *Bohócöröklét* egyik Dsida Jenőhöz írt darabjában a megváltozott értékrendre utaló reflexiót is az esztétikai tapasztalatnak a Heideggernél megalapozott (meglehetősen poétikus) szerkezetéhez közelíti: „Unt, romlékony anyag, lelki

kacat, csiszolt / Apróság, csupa szó, s mégis a tiszta lét / Borzongása – a vers mozgat a fény felé, / Formát ad, s maradandón / Pörget minden örök fohászt.” (*Búcsú az angyaltól – Elérhetetlen ének*) A fenti három citátum literális és metaforikus mozgást egyszerre kifejező szava, a *pörög* ugyanúgy jellemzője a világnak, az anyagnak, mint az ezt megnevező szónak (vagy műnek), mely a vers horizontjában éppúgy matéria („romlékony anyag”), mint egyfajta anyagtalan anyagszerűség („lelki kacat”), aminek a költemény ad metafizikus távlatot („a tiszta lét / Borzongása – a vers mozgat a fény felé”).

A *Bohócöröklét* egyik nagy kérdése, hogy miként keletkezik az esztétikai tapasztalat akkor, ha a szemlélet különbségei az értékek közti különbségeket nem hagyják érintetlenül, s a világot szóként, szöveggként, idézetként vagyunk csak képesek megérteni. Innen tekintve feltűnő, hogy a citátumokat, kölcsönzött szólamokat, a versek hangsúlyosan reflexív világát körülvevő paratextusok (az ajánlókon, köszöntéseken túl a kötet egészét is meghatározó zenei és textuális metaforák, mint az *impromptu* és a *divertimento*, vagy a cikluscímként szereplő *cantus firmus*) nemcsak hang és szöveg, megszólaltatás és anyag relációjának kihívásaiban jelölik a művé válás lehetőségeit, de a bevezetőben mondottakkal ellentétben elvárásokat támasztanak a könyv olvasóival szemben. A számos jelölt és jelöletlen idézet azonosíthatóságán túl (mint néhány helyen, ahol nem ajánlás vagy felismerhető hommage irányít a költészeti hagyomány egy-egy korpuszához vagy darabjához) a tág értelemben vett elitkultúra ismerete elengedhetetlennek tűnik a tüzetesebb értelmezői munka megkezdéséhez, így tehát már a cikluscímek és más, a versek jellegét meghatározni kívánó jelölések interpretációja is alakíthatja a vershez, az olvasáshoz való viszonyt. Miközben, ha rögtönzésekként, szórakoztató szándékkal rögzített, vagyis nem az átszellemült elme hosszas kínlódása közepette született művekként tekintünk a költeményekre, akkor olyan alkalmi szövegek együtteseként is olvashatjuk a kötetet, mely helyenként alig akar többet, mint bohóckodni az irodalmi univerzum és az írói szerep, az alanyi költő és az idézetté író világ újraolvasott képletein: „Ha még írok, tán minden szóm kitörlöm. / Itt pálmák súlya úgy elhortobárgyul – / s jaj, én vagyok a jó meg az a balfa... // És maradok: más hitnek bővli börtön, / kretén világ, mely alanyul se tárgyul – / S nem én vagyok Istenszékén a karfa.” (*Redakció ad abszurdum. Egy lírikus epilógja.*)

Az (újra)olvasás mint feltétel tehát egyaránt igaz a KAF-versek által megszólaltatott szövegekre, és az ez által keletkező új művekre is. Az idézetté (szét)író világban való gyönyörködés komponálja a kötetet, mely azonban továbbra sem veszít hangja eredetiségéből, pontosabban felismerhetőségéből. A bohóc maszkja mögött ott a betűvé, szöveggé, majd ismét hanggá váló KAF (akár az egyik Dsida-hommage akrosztichonjában), de ez a KAF csupán üres jelölő, távoli párhuzammal élve: „egy reprodukció reprodukciója”. „S mégis a szó csupa fény, csupa hang! De mi miért bomolunk ma? / Sors keze hordja csomóba a könyvet – kész Csomolungma! / Szép a világ, gyönyörű, örökös, magas égre kitértan: / Könyv a világ, csupa könyv, s ha hibás is, végre hibátlan.” (*Rigmus a könyvről*)

Ha igaz az, hogy a művészet alkalmas a világ okozta sérülések gyógyítására, illetve képes megoldani, helyzetbe hozni, elmondani azt, amire a valóság képtelen, úgy a *Bohócöröklét* ennek dicséretét vagy kegyét is hordozza a könyv megdicsőülése által. A kötet utolsó ciklusa, a *Gloria Mundi* darabjai e dicséretet vagy kegyet viszik színre, meghozzá oly módon, hogy az író szóvege a benne működtetett trópusok olvasásának változékonyságával mutat rá a világban-benne-lét tapasztalatának változásaira. Az idegen szöveg és az ismerős hang, valamint dallam és mondás különös oscillációja úgy teremti meg a versek „esztétikumát”, hogy a megszólaló hang és így a keletkező mű érvényességét – a vers belső logikájának, világának horizontjában – vissza is vonja. „Avult

dallamhoz szívet szövegítsen / Némuljak el ha megremegtet ő / Galád legyek zord mint egy öreg isten / Nem szerető mert nem szerethető” – így a *Per amorem Deïben*. „S hasadt örömből, mint csalárd, keser víz, // rosszkedve, lelke éje szétszivarog... / Nem illenek beléje szép virágok – / Csak szív csörömpöl, tört, családi szerviz.” – s így az *Ötven felé a költőben*. Előbb a hagyományhoz társítható, majd individualizálható szerepek, az önmagát meglelő, majd a nagyobb erő hatására elnémuló hang, utóbb az elszivarogó víz és a szerv materiái irányítják a trópusok retorikáját, s e kettősség a versek újraolvasásának allegóriája is: ahogy a szív motívuma mást és mást jelent az egyikben és a másikban, úgy a több helyütt megszólaltatott Dsida sem ugyanabban (tehát: nem identikus) formában kerül elének a KAF-mű olvasatában. Amikor pedig a művek élő emléke a forma erején hangzik át (mint a *Gloria Mundi* legjobb szerzeményeiben), ott válik a kötet – a könyv valódi megdicsőüléseként – igazán *világlóvá*.

*GPS (Göteborg Paranormal Sport), 2011,
Infr'action Live Art, Göteborg,
Svédország. Fotó: Nizzie Lin*

Alkalmazott nyelvészet

Simon Szabolcs: Nyelvi szondázások

Simon Szabolcs nyelvész, a komáromi Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója 2010-ben jelentette meg tanulmánykötetét *Nyelvi szondázások* címmel. Tudományos tevékenységében főként a magyartankönyvek nyelvének kutatásával, a magyar nyelv módszertani kérdéseivel, a kétnyelvűséggel, a sajtó nyelvezetével, névtani kutatásokkal foglalkozik. Oktatói tevékenysége mellett belső munkatársa a dunaszerdahelyi székhelyű Gramma Nyelvi Irodának, valamint a pozsonyi Állami Pedagógiai Intézetnek. A kiadvány az *Alkalmazott nyelvészeti tanulmányok a szlovákiai magyar nyelvhasználat köréből* alcímet viseli, melyben a szerző a szociolingvisztika módszertanát is követve mutatja be a szlovákiai magyar nyelvhasználat nyelvi és nyelven kívüli sajátosságát, a szlovák nyelvpolitika egyik, oly sokat vitatott területét, valamint a szlovákiai magyar nyelvi nevelés hiányosságaira hívja fel a figyelmet.

A kötet első tanulmánya *A szlovák nyelvészek és a szlovák nyelvtörvények: A szlovák nyelvpolitika elemzése* címet viseli. A szerző az 1990–1998 közötti politikai időszakot elemzi, kiemelve a szlovákiai magyar kisebbség nyelvpolitikai helyzetét. Szociolingvisztikai megközelítésből magyarázza a *nyelvi ideológiát* mint terminust, a nyelvvel kapcsolatos mítoszok elterjedését, társadalomra kifejtett hatásukat. A szlovák nyelvészek nyelvpolitikája 1968-ban gyökerezik, amikor Jozef Ružička a szlovák nyelvről szóló törvényjavaslatát a Pravda című napilapban tette közzé, majd ebből építkezett 1990 és 1995 között Ján Kačala, a nemzeti nyelvi mozgalom úttörője. Kačala mindenekelőtt a szlovák nyelv egységesítő erejét mint állami szimbólum helyénvalóságát hirdette. A Dél-Szlovákiát fenyegető asszimiláció, a szlovák nyelvi identitástudat elhomályosulása ellen tüntetett a Matica slovenská szervezet is. Mindennemű tudományos megalapozottság nélkül követelték a szlovák nyelv kodifikált változatában eszközölt változtatásokat, majd megalakult az ún. Központi Nyelvi Tanács, élén Ján Kačalával. Simon Szabolcs azokat a politikai tényezőket emeli ki, melyek Szlovákia nyelvpolitikai alapelveivé fejlődtek, melynek negatív oldalát a magyar kisebbség érzekelte és érzékeli leginkább (pl. Eva Slavkovská akkori oktatásügyi miniszter a magyar iskolák bezárásával fenyegetőzött 1998-ban). A tanulmány tükrözi azt a nyelvpolitikai

állapotot, amikor nyelvészek tudományos objektivitás nélkül befolyásolni tudták a politikusokat.

A következő írás a *Szlovákiai magyarok és nyelvtörvények* címet viseli, melyben a szerző a Szlovákiában élő kisebbségek nyelvi-nyelvhasználati jogait vizsgálja. Törvénycikkelyekre utalva elemzi a kisebbségek nyelvhasználatának szabályozását 1918 és 2000 között, kiemelve az egyes nyelvhasználati színterekről szóló intézkedéseket, az egyes törvénykezések hogyan korlátozták a kisebbségek nyelvi jogait. „...a magyar kisebbség a korábban meglévő jogáról nem óhajt önként lemondani, azok önkéntes feladásával önbecsülése szenvedne csorbát.” (50.) A tanulmány végén az 1995 novemberében elfogadott nyelvtörvénnyel kapcsolatos ismeretekről szóló kérdőíves felmérés tanulságairól olvashatunk. „Ahhoz, hogy a szlovákiai magyarok széles tömegei tisztában legyenek helyzetükkel, kevés a napi sajtóban megjelenő nyelvhasználati, ill. egyéb jogok ismertetése, vagy akár alapos szakavatott elemzése is; a demokráciával, törvényességgel kapcsolatos ismereteket generációról generációra kell továbbadni.” (56).

Nyelvtervezés – névtervezés. Személynévhasználat és a szlovákiai magyarok című írásában Simon Szabolcs az Új Szó című napilap 2004-ben megjelent példáiban a magyar és a kétnyelvű személyneveket vizsgálja a kétnyelvűség és a helyesírás tükrében. Korpuszvizsgálatában megállapítja, hogy az elemzett lapban található kétnyelvű magyar személynevek (Szigeti László; Juhos Ferenc) mellett megtalálható a magyar utó- és szlovák családnév (Hunčík Péter; Čenky Nikolett), valamint szlovák utó- és magyar családnév (Ladislav Orosz; Andrej Mészáros) együttese is. A tanulmány beszámol az ún. autográf aláírások vizsgálatáról és a magyar szakos hallgatók hivatalos névhasználatáról is.

A tanulmánykötet negyedik írása nyelvi-módszertani sajátosságokkal foglalkozik kétnyelvűségi környezetben. *Kétnyelvűség és tanterv-átalakítás Szlovákiában* címmel a szerző az „új” közoktatási törvény hiányosságait hivatott feltérképezni. „A törvény nem teszi lehetővé a tankönyvválasztást, ugyanakkor az alternatív pedagógiai módszerek használatát csökkenti, nem jelent megoldást az oktatás jelenlegi problémáira.” (83.) Probléma pedig akad bőven, főként, ami a nemzetiségi kisebbségek oktatáspolitikáját illeti (pl. helynevek a szlovákiai magyar földrajzkönyvekben). A szerző szerint nem elhanyagolható a tantervek szükségszerű tartalmi-módszertani újítása, változtatása sem, ennek elhanyagolása ugyanis az oktatás megmerevedéséhez vezethet.

A magyar és a szlovák nyelv választása három szlovákiai magyar településen című tanulmány Dunaszerdahely (erősen magyar többségű város), Pered (erősen magyar többségű falu) és Losonc (erősen szlovák többségű város) nyelvhasználati sajátosságait elemzi. Az írás Lanstyák Istvánnal készült társszerzőségben. A feltüntetett helységekben kvótamintát alkalmazva vizsgálták a két nyelv választásával kapcsolatos tényezőket a privát nyelvhasználati szintértől egészen a

központosított nyilvános színterekig. A tanulságokból kiderül, hogy a két erősen magyar többségű település közül Pereden van jelen a szlovák nyelv erőteljes hatása, mivel az ügyintézés a környékbeli városokban (Galánta, Vágsellye) ezen a nyelven tehetik meg a beszélők.

A következő tanulmány a *Nyelvi változók a szlovákiai magyar sajtóban* címet viseli. A szerző a sajtónyelv definiálása után kérdőíves vizsgálatból gyűjtött empirikus adatokra hagyatkozva elemzi a „nyelvi” változók szlovákiai változatainak típusát. A tanulmány a nyelvet nem mint rendszert (Saussure), hanem azt a társadalom és az ahhoz kapcsolódó fogalmak függvényében vizsgálja. Célja a szlovákiai magyar sajtó nyelvében is előforduló változók elterjedtségének és stílusbeli minősítésének feltérképezése volt a szlovákiai magyar értelmiségiek körében. Példaként említhetünk olyan elemeket, mint az alapiskola ('általános iskola'), mely az önálló alkotások közé tartozik, vagy a *diplom* ('diploma'), amely hangalakkölcsönzéssel került a nyelvünkbe. „Legfőbb tanulságként azt vonhatjuk le, hogy azok közül az elemek közül, melyeket adatközlőink elfogadtak, bizonyára sokat a szlovákiai magyar standard elemének lehet tekinteni...” (135.)

Milyen címen? Az újságcímekről, különös tekintettel néhány dél-szlovákiai magyar regionális lapra című tanulmányban a szerző a pragmatika és a funkcionális stilisztika–retorika módszertanát alkalmazva elemzi az Új Szó című napilap, a Komáromi Lapok, a Somorja és Vidéke, a Csallóköz – Žitný ostrov című regionális lapok és a Patonyföld című községi havilap cikkcímait. Az újságcímek elméleti kérdései és a gyakorlatban betöltött szerepük után a szerző régebbi és mai Új Szó-beli címeket elemez, kiemelve azok képzettársító, képes–metaforikus szerepét: „Kilyukadt az államkassza?; Dzsinnnek a palackból; Részeges stop a bósi vízlépcsőn?” (143.) Humoros tartalmú a következő cikkcím: „Elbocsátások Csallóköz egyik fontos, közel 1500 embert foglalkoztató, gépkocsi-szerelvényeket gyártó cégében – Meddig lesz még SCHÜTTnivaló?” (144.) A tanulmány fordításgyakorlati kérdésekre is felhívja a figyelmet, amikor a Komáromi Lapok regionális újságból származó, egymással ekvivalenciaviszonyban lévő cikkcímét „Európa büszke várává tehetjük városunkat / Naše mesto môžeme urobiť pyšným hradom Európy” (147.), avagy épp a magyar és a szlovák cím közti, stilisztikai szempontból érzékelhető különbözőséget „Készül az új területfejlesztési terv / Nový územný plán bude hotový do konca roka” (148.) elemzi. A tanulmány végén Simon Szabolcs megállapítja, hogy a cím és a szöveg autonóm egyiséget alkot, ezáltal nagy jelentőséget tulajdonít a címnek, amiből pragmatikai és szemantikai tanulságok is származnak.

A kötet következő írása *Az akció lexéma jelentésszerkezete az írott sajtóban* címet viseli. A tanulmányban a címben megjelölt szóalak az írott sajtóban való előfordulásáról olvashatunk. A vizsgált korpuszanyag az Új Szó, az Új Nő, a Népszabadság és a Nyugat folyóirat példányaiból származik. Az előfordulások előtt a szerző ismerteti az akció lexéma denotatív és konnotatív jelentését is. A vizsgálat-

ból arra a következtetésre jutunk, hogy egy-egy hangalakhoz tartozó jelentés folyamatos változáson, átalakuláson megy keresztül, eredeti jelentéséhez többletjelentés társulhat: „...Még mindig a tavaly őszi, Dániában bemutatott előadásom elemeit építem be az akcióimba: fejemen hangtölcserrel, különböző helyzetekben és helyeken szólítom...” (163.)

A következő tanulmány *Gondolatok a nyelvi purizmusról* címet viseli, melyben a szerző a szociolingvisztikai írások oly gyakori, szinte első terminusai közt szereplő, a nyelvművelő tendenciákat bíráló írások vezérfonalaként ismerteti a purista 'idegenellenes' nyelvi magatartást: „A szélsőséges purista nézeteket valló nyelvművelők, szépírók, mint például Kosztolányi Dezső minden idegen szónak ellenségei voltak, mivel anyanyelvük magyarságát féltették az idegen hatásoktól...” (174.) Simon Szabolcs ebben az írásában kiemeli a beszélt nyelv sajátosságait, az idegen szavak használatát, a „szociolingvisztikai változó” helyénvalóságát, tudományos megalapozottságát szűkebb és tágabb értelemben is, majd az anyanyelvi oktatásba való beépítését. Megfelelően arról, hogy sok esetben pont az ilyen elméletek vezethetnek az anyanyelvi oktatás nyelvhasználati pontatlansághoz. Ha azt fogjuk tanítani, hogy a „Nem-e láttad valahol azt a könyvet?” (177.) helyénvaló kijelentés a beszélt nyelvben, azt a nem kívánt jelenséget érhetjük el, hogy a beszélt nyelvi elemek beépülnek az írott nyelvbe, semmibe véve ezzel az írott nyelv normáját. Felmerül továbbá a kérdés, hogy pl. az oly sokat elemzett „szlovákizmusok” használatát miért kerüli beszédében több szociolingvista, és ennek ellenére miért nevezik ezeket a kölcsönelemeket a nyelv oly természetes velejáróinak?

A kötet utolsó írása az *Országos szintű pedagógiai mérések tanulmányai* címet viseli, melyben a szerző ismerteti a 2004/2005-ös tanév magyar nyelv és irodalom írásbeli érettségi vizsga eredményeit. A statisztikai adatok figyelembevételével elemzi a tanulók dolgozatainak végeredményét, külön értékelve az A, ill. a B szintű vizsgadolgozatokat. A tanulmány végén a pedagógusok közt végzett felmérésről olvashatunk, hogyan vélekednek az érettségi vizsga módjáról, az írásbelire megadott témákról.

Simon Szabolcs tanulmánykötetét ajánlom mindazon szakember és nem szakember olvasók figyelmébe, akiket érdekel az alkalmazott nyelvtudomány határon túli sajátossága, a szlovák nyelvpolitika elemzése, a szlovákiai magyarok nyelvi attitűdje, a szlovákiai magyar sajtó kiemelt aspektusa, a névtani kutatás, a kisebbségi magyar nyelv oktatásának módszertani kérdésköre.

HUSHEGYI GÁBOR

JUHÁSZ R. JÓZSEF – para-normál sport a művészetben

Közel három évtizede fogalmazódott meg az a művészeti értékrend és szemlélet, amely új alternatívát kínált a korábban kritikátlan, minden tágabb összefüggést elutasító, már-már életmóddá váló kisebbségi el- és bezárkózással szemben. A ma már legendás IRÓDIA mozgalom egyetemes magyar irodalmi kontextust követelő és érvényesítő fiatal irodalmárai között voltak többen, akik további művészeti ágakban is aktívan alkottak, ezek közé tartozott *Juhász R. József* (1963) költő, performer és multimediális művész, akinek még a magyar művészeti kontextus is szűknek bizonyult, mivel a vizuális és az akcióművészet területén működve egy egyetemes közegbe került. E provincializmusból való kiugrási kísérlet szülte meg 1987-ben Csehszlovákia első alternatív és experimentális művészet fórumát a Stúdió értét (Juhász R., Mészáros Ottó, Németh Ilona, Simon Attila). Az érsekújvári székhelyű alternatív művészeti kezdeményezés túlnőtt a maga kezdeti keretein, létének két évtized alatt 18 alternatív művészeti és multimediális fesztivált eredményezett, amelyen négy kontinens 35 államának közel 350 művésze szerepelt. Az 1989-es rendszerváltozással a közép-európai régió legjelentősebb ilyen típusú fesztiváljává nőtte ki magát, s ezzel mind a Stúdió érté, mind Juhász R. József tevékenysége műtörténeti fejezet a csehszlovák kortárs művészetben. Juhász avantgárd tevékenységét Kassák-díjjal (1993, Párizsi Magyar Műhely) jutalmazták, jelenleg az Érsekújvárott működő Kassák Intermediális Kreativitás Központ (K2IC) vezetője.

Három évtized művészeti teljesítményéből ezúttal a sport és művészet kapcsolatát tematizáló akciók kerülnek kiemelésre, közös nevezőjük a kommunikáció, ill. annak különféle módok és stratégiái. A hazai művészet 1989 előtti nem hivatalos, ill. a túrt zónában működő szegmense gyakran használta fel a sportot komoly művészeti és társadalmi tartalmak közvetítésére. Alex Mlynárčik a lipctói löversenyt sajátította ki az Edgar Degas Memoriálhoz (1971), hogy a modern művészet klasszikusait és követőit ünnepelje, Bartusz György 1974-es Győzelmi emelvény című fotókonceptje (Kladek Gáborral közös mű) a matematikai permutációk és a performativitás dokumentálásán túl a társadalomból hiányzó pluralizmusra is felhívta a figyelmet. Az ugyancsak Bartusz György személyéhez, valamint Jozef Kornúcihoz és Vladimír Popvičhoz kötődő Erőnléti napok Vlkován (1974) a létezett szocializmus brigádjait állította pellengére. A sport eszköztárának vegytiszta alkalmazását mutatta be Július Koller, akinek a pingponglabda és –ütő ikonográfiai attribútuma lett, maga az asztalitenisz, ugyanúgy mint a teniszpálya az idő- és térkorlátok közé zárt, szigorú szabályok szerint

Juhász R. József

véghez vihető pszichofizikai tevékenységek metaforájává váltak már az 1970-es évek elején. A sor folytatható lenne Peter Meluzin U.F.Otbal akciójával (1981) vagy Juraj Meliš vízilóójával, stb. Az 1989 előtti egyéni vagy csoportos akciók egyik közös vonása volt a művészet és az élet közötti határ megnevezése. A rendszerváltással egyértelművé vált, hogy ez a mezsgye már ezekben az években sem létezett, s ennek kifejezése az akcióművészet területén sokkal egyszerűbbnek bizonyult. Juhász R. József e hazai közvetlen hagyományból is merítve vonta be a sportot saját művészetébe, pl. a tandem kerékpározást, mégpedig nem biatlon, hanem *Duatlon* (1996) formájában (Bóna Andrással közösen). Ez a mű a *Paranormal Sport Activity* felcímet kapta, s Juhász további előadásai is közel állnak ehhez a szemlélethez. Ilyen például a GPS navigációs rendszert felhasználó *Városi bűvár* akció (2010), és az egy évvel később immár Svédországban megvalósított *Göteborg Paranormal Sport*, ill. Csehország három városában (Brünn, Ostrava, Opava) kivitelezett *Városi sízés* (2009–2010) performansa. Közös bennük a napjaink egyik legelterjedtebb kommunikációs rendszerének, mint az autós és gyalogos GPS-rendszer rendhagyó felhasználása: Érsekújvár belvárosában bűvárruhába öltözve járt fel-alá, szigorúan követve a navigációs rendszer ajánlásait, Svédországban és Csehországban sítalpat csatolt és sífelszerelést öltött, s elképesztő helyzeteket teremtett, amint a GPS utasításait követve a köztérből az épületbe ment be, hogy mindennek alávetve magát elérje beprogramozott célját. Mind a kontextus maga, mind az így teremtett helyzetek abszurdak: nyáron sítalpat csatolni a város közepén, azzal a galériában vagy a villamosban megjelenni, az aszfaltozott közúton a forgalom részévé válni. De ugyanilyen nonszensz helyzetet teremtett a bűvár-akció is, amint Kassák érsekújvári szobrával pózol, majd a főtéri szökőkútba jut el. Az első látszatra csupán a nonkonformitást fokozó művek sokkal többre törekednek: elsősorban a kommunikációra, az 1989 előtti korszakkal ellentétben immár nem egy szűk és zárt körön belül, hanem a köztéren, különböző élethelyzetekben, annak pozitív akár negatív következményeivel. A verbális vagy nonverbális kommunikációt ismeretlen emberektől várja el és motiválja őket. De nem csak a gépi emberi hang, hanem a zene is felvállalhatja ezt a kommunikációs szerepet, mint pl. a *Zene sporthoz* (2009) c. akcióban, amikor a rollerként funkcionáló átalakított gördeszka His Master's Voice lemezjátszót is szállítva minden megállónál megszólaltatott egy-egy zeneműrészletet. Két sportág kiváltképp fontos Juhász R. József ilyen tárgyú műveiben, mégpedig a kerékpár és az asztalitenisz. Az előbbi főszerepet játszott a 2001-es kínai performanszaiban, az *Open Air Biking* keretében megvalósította az avantgárd örök vágyát, a totális valótlanyságot, egy magas gyárkérményhez kötve kerékpározott a levegőben a haladás teljes lehetetlensége ellenére. Ennek a szecsuaíni performansznak volt a párja az *Underground Biking* (2001), amikor ellenkezőleg, a földbe ásatta felső testét, és a kerékpárt a föld felszíne felett tekerte ismét a lehetetlenségbe. Számatalan metafora és szimbolikus értelmezés lehetséges, így pl. a kínai paradoxonok felől, mint a kapitalizmus és szocializmus, a keleti hagyomány és az euro-amerikai vizuális kultúra, a félfeudális viszonyok és az ipari fejlődés irtózatossá-gai, de tekinthetjük ezt Juhász társadalmi elkötelezettségének, azaz művészeti aktivizmusának is. A pingpong azonban az egyik legkommunikatívabb sport, ezt bizonyította Juhász egyik legutóbbi akciója, amelyre az ideai Velencei Biennále idején a lagúnák városába szervezett Infr'action fesztiválon került sor. A *Puha, fehér, asztali sport* (2011) teljes mértékben a közönséggel való kommunikációra épít, ill. azon alapkésztségre, amellyel egy performer képes megszólítani az utcán, a téren éppen arra járó embereket, művésztársakat. Juhász R. József számára az élet és művészet átjárhatósága evidencia, a kérdés immár – ellentétben az 1989 előtti értelmezéssel – az eszközök mikéntjére irányul, hogyan és mivel érhető el nemcsak saját meggyőződésének kifejezése, hanem a környezet spontán igenlő vagy akár visszautasító reakciója.

MUNKATÁRSAINK

Balla D. Károly (1957, Ungvár, Kárpátalja) posztumusz író, blogger, virtualizátor, piréz. Legutóbbi könyve *Széles az alagút* címmel 2011-ben jelent meg. Ungváron él.

Barak László (1953, Muzsla) költő, novellista, publicista, a NAP Kiadó igazgatója. Legutóbbi verseskötete *A halálnepper* címmel 2010-ben jelent meg. Kisudvarnokon él.

Brutovszky Gabriella (1986, Rozsnyó) a Konstantin Filozófus Egyetem doktorandusza. Nyitrán él.

Fehér Kriszta (1979, Vágsellye) költő, prózaíró, újságíró. *Ünnepontás* című kötete 2001-ben jelent meg. Vágsellyén él.

Fehér László (1975, Budapest) prózaíró, fordító, publicista. Első novelláskötete megjelenés előtt áll. Budapesten él.

Hushegyi Gábor (1959, Pozsony) művészeti író, kurátor, esztéta, a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumának munkatársa. Pozsonyban él.

Jankovics Nóra (1970, Komárom) prózaíró, publicista, az *Új Nő* munkatársa. Komáromban él.

Kemenes Géfin László (1937, Szombathely) író, kritikus, műfordító. Legutóbbi könyve *Fehérlófia 9: Krisztina* könyve címmel 2005-ben jelent meg. Budapesten él.

Ladik Katalin (1942, Újvidék = Novi Sad, Szerbia) író, költő, előadóművész, performer, képzőművész. Legutóbbi könyve *Élhetek az arcodon?* címmel 2007-ben jelent meg. Budapesten él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi esszékötete *Protézisek* címmel 2010-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Németh Zoltán (1970, Érsekújvár) irodalomtörténész, kritikus, költő, prózaíró, a Bél Mátyás Egyetem oktatója. Legutóbbi verseskötete *Boldogságtelep, vetélőgépből – Csáth szeretője* címmel 2011-ben jelent meg. Ipolybalogon él.

Papp Tibor (1936, Tokaj) költő, író, műfordító, tipográfus, multimedális művész, avantgárd teoretikus. Legutóbbi könyve *Órakkörmények* címmel 2010-ben jelent meg. Párizsban és Budapesten él.

Poór Marianna (1985, Galánta) a Konstantin Filozófus Egyetem doktorandusza. Dunaszerdahelyen él.

Sós Dóra (1989, Pécs) az ELTE hallgatója. Budapesten él.

Szalay Zoltán (1985, Dunaszerdahely) prózaíró, kritikus. Legutóbbi novelláskötete *A kormányzó könyvtára* címmel 2010-ben jelent meg. Dunaszerdahelyen él.

Szászi Zoltán (1964, Tornalja) költő, újságíró. Legutóbbi verseskötete *Kamasz* címmel 2009-ben jelent meg. Rimaszombatban él.

Szunyog Zsuzsa (1971, Királyhelmece) író, költő, tanár. *Olé!* című verseskötete 2009-ben jelent meg. Pozsonyban él.

L. Varga Péter (1981, Székesfehérvár) irodalomtörténész, kritikus, a *Prae* szerkesztője, az ELTE oktatója. Legutóbbi tanulmánykötete *Töréspontok* címmel 2010-ben jelent meg. Budapesten él.

Vízkeleti László (1986, Dunaszerdahely) a Konstantin Filozófus Egyetem doktorandusza. Szentmihályfán él.

Szerkesztőségi fogadóórák

Hétfőnként 10.00 órától 16.00 óráig Angyal Sándor szerkesztőségi titkár várja volt és leendő szerzőinket folyóiratunk dunaszerdahelyi irodájában.

A folyóirat idején hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.